

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Kolektivizace venkova ve vzpomínkách pamětníků
z obcí Lhenice a Mičovice**

Lucie Kolářová

© 2016 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Lucie Kolářová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Kolektivizace venkova ve vzpomínkách pamětníků z obcí Lhenice a Mičovice

Název anglicky

Collectivization of the countryside in memories of witnesses from the localities Lhenice and Mičovice

Cíle práce

Cílem práce je zjistit, jaký obraz kolektivizace je přítomen v paměti obyvatel obcí Lhenice a Mičovice a jakým způsobem tento proces zasáhl do jejich každodenních minulých životů.

Metodika

K dosažení cíle bude využito kvalitativních metod. Z důvodu poznání vnitřního pohledu na každodenní minulost je jako vhodná metoda zvolena orální historie. Výzkum bude probíhat formou narativních rozhovorů a rozhovorů s návodem s oslovenými pamětníky, kteří jsou přímými svědky období kolektivizace. Využito bude také archivního materiálu a odborné literatury. Takto získaná data dopomohou získat kvalitnější a ucelenější obraz sledovaného období.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

každodennost, kolektivizace, kolektivní paměť, kvalitativní výzkum, orální historie

Doporučené zdroje informací

JECH, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.

JECH, K. – KUBÁLEK, M. – BLAŽEK, P. *Akce "K" : vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech : studie, seznamy a dokumenty*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2010. ISBN 978-80-213-2033-8.

JECH, K. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. ISBN 80-7285-110-5.

KUBÁLEK, M. – BLAŽEK, P. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 9788073632267.

MÜCKE, P. – ÚSTAV PRO SOUDOBÉ DĚJINY (AKADEMIE VĚD ČR). CENTRUM ORÁLNÍ HISTORIE, – PELIKÁNOVÁ, H. – VANĚK, M. *Naslouchat hlasům paměti : teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 ZS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 4. 11. 2015

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 20. 09. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Kolektivizace venkova ve vzpomínkách pamětníků z obcí Lhenice a Mičovice." jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor(ka) uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil(a) autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.11.2016 _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytla při zpracovávání této práce. Dále bych ráda poděkovala všem informátorům za ochotu a poskytnuté rozhovory. Velké poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mě při zpracování této práce podporovali.

Kolektivizace venkova ve vzpomínkách pamětníků z obcí Lhenice a Mičovice

Collectivization of the countryside in memories of witnesses from the localities Lhenice and Mičovice

Souhrn

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na období násilné kolektivizace venkova a je zpracována formou případové studie z obcí Lhenice a Mičovice. Jejím cílem je zodpovědět otázku, jaký obraz kolektivizace je přítomen v paměti tamních obyvatel a jakým způsobem tento proces zasáhl do jejich každodenních minulých životů.

Práce v teoretické rovině rozebírá pojmy každodennost, socialistická každodennost, paměť a kolektivní paměť. Za účelem co nejhlubšího poznání vnitřního pohledu na každodenní minulost byla jako vhodná metoda zvolena orální historie, dále bylo využito také archivních rešerší. Díky tomuto přístupu práce předkládá obraz kolektivizace z pohledu přímých svědků doby a přispívá k hlubšímu pochopení těchto událostí moderní československé historie z perspektivy samotných aktérů.

Klíčová slova: každodennost, kolektivizace, kolektivní paměť, kvalitativní výzkum, orální historie.

Summary

The submitted thesis focuses on the period of forced collectivisation in rural Czechoslovakia and is a case study of the villages Lhenice and Mičovice. The focus of the work is to determine what images of collectivisation are still in the minds of the local residents and how this process affected the daily lives of their past.

The theoretical section explains the concepts of everyday life, socialistic everyday life, memory and collective memory. It was conducted in the form of oral history method and archive research. Thanks to this approach the work illustrates view of witnesses who lived during the process of collectivization. It deepens our understanding of Czechoslovak modern history through the perspective of local residents.

Keywords: everyday life, collectivisation, collective memory, qualitative research, oral history.

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Cíl práce a metodika	11
2.1	Orální historie.....	11
2.1.1	Metodologie orální historie.....	14
2.2	Archivní rešerše.....	17
3	Dosavadní stav studia zkoumané problematiky.....	19
4	Teoretická východiska	25
4.1	Každodennost	25
4.1.1	Socialistická každodennost.....	29
4.2	Paměť a kolektivní paměť	32
4.2.1	Paměť.....	32
4.2.2	Kolektivní paměť.....	35
4.2.3	Paměť versus historie.....	38
4.2.4	Paměť a orální historie.....	40
5	Praktická práce.....	43
5.1	Průběh vlastního výzkumu	43
5.2	Válečná a poválečná každodennost v Lhenicích a Mičovicích: dětství a mládí pamětníků za soukromého hospodaření.....	49
5.3	Každodennost za kolektivizace a její proměny: pohled pamětníků	57
5.3.1	Zakládání JZD a perzekuce samostatně hospodařících zemědělců: každodennost padesátých let ve vzpomínkách pamětníků	58
5.3.2	Vzdělání pamětníků a jejich potomků	72
5.3.3	Práce	77
5.3.4	Soukromý život.....	81
5.3.5	Pohled pamětníků na život v obci, občanská vybavenost, sousedské vztahy, spolkový život	87
5.4	Dopady kolektivizace na dnešní život v obci z pohledu pamětníků	93
6	Závěrečné zhodnocení výsledků	96
7	Závěr	99
8	Seznam použité literatury a pramenů.....	101

9	Přílohy.....	108
	Příloha A: Biogramy pamětníků	108
	Příloha B: Mapa Lhenic a Mičovic.....	115
	Příloha C: Prohlášení o vkladu pozemků do JZD.....	116
	Příloha D: Čestná dohoda a o splnění dodávkových povinností	117
	Příloha E: Odhláška z JZD Mičovice	118
	Příloha F: Pozvánka na ples spolku požárníků Lhenice	118
	Příloha G: Žne v systému soukromého hospodaření	119
	Příloha H: Oslavy prvního máje v JZD Frantoly 1961	119

Seznam tabulek

	Tabulka 1: Základní údaje o narátorech.....	47
--	---	----

1 Úvod

Pohled na život „běžných lidí“ dlouhou dobu zastiňovala historiografie se svým výzkumem tzv. velkých dějinných událostí, které ovlivňovaly politický, ekonomický a sociální život a řád společnosti. Nicméně právě onen běžný život přináší jiný úhel pohledu na dějinné události. „Dějiny zdola“, tedy z pohledu lidí, kteří je prožívali, přináší cennou informaci o dané době, o tom jak byly „velké události“ vnímány v kontextu doby. Tento výzkum každodennosti využívá ve velké míře kvalitativních výzkumných metod.

Předkládaná diplomová práce se zabývá tématem socialistické každodennosti v Československu, konkrétně procesem kolektivizace ve vybraných obcích Lhenice a Mičovice. Výzkum se zaměřuje na vzpomínky na každodenní žitý svět obyvatel těchto obcí, jejich vnímání událostí, jejich pocity a prožitky. Zdrojem informací se stávají samotní lidé, kteří události přímo prožili, byli jejich svědky, či o nich mají zprostředkované zprávy. Získaná data představují subjektivní pohledy lidí a závisí na lidské paměti, což s sebou nese specifika, na která je při vyhodnocování třeba brát ohled. Jedná se však o jedinečné poznatky o minulosti, jež lze získat jen od pamětníků. Výzkum každodennosti je tak závislý na dostupnosti svědků zkoumaných událostí a jejich ochotě a schopnosti o událostech vypovídat. Takto získaná data jsou velmi cenná zejména z pohledu uvědomění si minulosti a předání historické zkušenosti dalším generacím. Oproti výzkumu písemných pramenů je metoda orální historie subjektivnější. Právě tento aspekt však umožňuje ukázat širší spektrum pohledů na zkoumanou událost.

Téma kolektivizace venkova v Československu je v odborné literatuře chápáno jako proces zakládání jednotných zemědělských družstev na československém venkově v letech 1948–1960. Tento proces bývá obvykle kategorizovaný do čtyř fází.¹ Pamětníci však tento pojem reflektují v širším pojetí. Do pojmu kolektivizace venkova zahrnují kromě samotného vzniku jednotných zemědělských družstev také následné období společného hospodaření v těchto družstvech. Pojem pro pamětníky představuje proces končící až rokem 1992, tedy zrušením jednotných zemědělských družstev a transformací zemědělství. Kolektivizaci proto nelze chápat pouze jako proces přechodu ze soukromého ke kolektivnímu hospodaření. Přináší rovněž změny ekonomické, sociální, kulturní a politické. Předkládaná práce se proto zabývá celým tímto obdobím.

¹ Blíže například JECH, K. *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*, nebo KAPLAN, K. *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá – venkov*.

Diplomová práce je členěna na několik částí. V první kapitole se seznámíme s cílem a metodou orální historie, která byla použita při terénním výzkumu. V dalších kapitolách se seznámíme s přehledem dosavadních poznatků ke zkoumané problematice a probereme teoretická východiska. Poté následuje samotná praktická část, ve které se seznámíme s výpověďmi informátorů.

Kapitola *Dosavadní stav studia zkoumané problematiky* seznamuje s již publikovanými teoretickými a výzkumnými pracemi na témata orální historie, socialistická každodennost a kolektivizace v Československu. *Teoretická východiska* představují teoretické koncepty a přístupy ke studiu každodennosti, paměti a kolektivní paměti, které souvisí s použitou metodou orální historie. V *Praktické práci* je v kapitole *Průběh vlastního výzkumu* blíže představen provedený terénní výzkum. *Praktická část* práce je dále rozdělena chronologicky do podkapitol na základě vlastního terénního výzkumu autorky. Výsledky předkládané diplomové práce jsou představeny v *Závěrečném zhodnocení výsledků*.

2 Cíl práce a metodika

Předkládaná diplomová práce je zaměřená na to, jak informátoři vzpomínají na proces násilné kolektivizace v Československu. V popředí zájmu stojí obraz, který proces kolektivizace zanechal ve vzpomínkách lidí a jak ovlivnil jejich každodenní životy. Diplomová práce je zpracována formou případové studie z obcí Lhenice a Mičovice. Cílem práce je zjistit, jak vypadá obraz kolektivizace, který je přítomen v paměti tamějších obyvatel a jakým způsobem tento proces zasáhl do jejich každodenních životů.

Praktická část je založena na vlastním empirickém výzkumu, při kterém bylo využito kvalitativních metod. Za účelem co nejhlubšího poznání toho, jak informátoři nahlíží na každodenní život v minulosti, byla jako vhodná metoda zvolena orální historie. Výzkum probíhal formou narativních rozhovorů s oslovenými pamětníky, kteří byli přímými svědky kolektivizace. Blíže o této metodě pojednává následující kapitola. Dále bylo využito primárních historických pramenů. Mezi těmi byly zejména obecní kroniky a pamětní knihy zkoumaných obcí a jejich místních částí. Dalšími zdroji byly archivní materiály Státního oblastního archivu Prachatice a soukromých archivů pamětníků. V neposlední řadě bylo využito sekundárních zdrojů dat v podobě odborné literatury, místních publikací a webových stránek obcí.

V kapitole *Průběh vlastního výzkumu* se blíže seznámíme s průběhem návštěv dané lokality a tím jak vypadal samotný výzkum.

2.1 Orální historie

Orální historie je metodou kvalitativního výzkumu. Informace se získávají orálně, tedy ústně, prostřednictvím interview s pamětníky. Cílem orálně-historického výzkumu je postihnout historii zachycenou v mluveném slovu, respektive subjektivní popisy obrazů minulosti. Tato metoda je vázána na lidskou paměť, což může být jedno z jejích omezení. Metoda orální historie je využívána v řadě vědních oborů humanitního a společenského zaměření jako jsou historie, sociologie, antropologie, etnologie, psychologie, lingvistika, politologie a další. Jakožto metoda kvalitativního výzkumu pojímá dějiny demokratizujícím způsobem. To znamená, že sdělení jednotlivce je chápáno

jako svébytné, a oproti kvantitativnímu výzkumu nedochází ke generalizaci pomocí statických či jiných metod.²

Orální historie je mladou vědní disciplínou, která se začala prosazovat až v roce 1938. Poprvé to bylo ve Spojených státech Amerických, které jsou dnes uznávané jako kolébka tohoto oboru. Cesta k uznání orální historie jakožto plnohodnotné výzkumné metody však nebyla snadná. Mluvené slovo jako zdroj informací bylo, a mnohdy stále je, opomíjeno a metoda orální historie byla kritizována za nedostatečnou objektivitu. Nicméně mluvené slovo jako uchovatel obrazů minulosti vždy mělo zásadní význam, který v mnoha mimoevropských kulturách nese klíčovou roli dodnes. Až 20. století plné politických, hospodářských a sociálních změn k němu opět obrátilo pozornost. Výzkum soudobých dějin se zaměřil i na bezprostřední prožitky přímých svědků událostí. Největší rozmach orální historie proběhl ve světě v šedesátých letech.³

Ve střeoevropském prostoru se orální historie jako metoda začíná prosazovat až v devadesátých letech 20. století společně s koncem totalitních režimů. V českém prostředí se však začíná více prosazovat až od počátku 21. století. O její rozšíření se zasloužil především Miroslav Vaněk.⁴

Roku 2000 bylo pod hlavičkou Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky založeno Centrum orální historie, které se zaměřuje na základní výzkum soudobých dějin a vzdělávací činnost.⁵ V roce 2007 byla v České republice založena Česká asociace orální historie, jejímž hlavním cílem je vytváření metodologicko-etických pravidel výzkumu a dohled nad nimi.⁶ Příkladem další instituce, která se na území České republiky zabývá soudobými dějinami a využívá metodu orální historie, je nestátní nezisková organizace Post Bellum, jejíž nejznámější projekt nese jméno Paměť národa.⁷

Jeden ze zakladatelů orální historie sociolog a historik Paul Thompson ve své knize *The Voice of the Past: Oral History* vymezuje orální historii vůči tradičním historickým metodám a shledává ji možným nástrojem pro změnu, který vrátí hlas zpět lidem. „Orální historie není nutně nástrojem pro změnu, to záleží na tom, jak bude použita. Nicméně orální historie může být použita ke změně zaměření historie samotné a může otevřít nové

² VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s.12-13.

³ Tamtéž, s. 28-30.

⁴ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 15

⁵ Centrum orální historie. Ústav pro soudobé dějiny VA ČR, *O nás*.

⁶ Czech oral history association: Česká asociace orální historie, *O nás*.

⁷ Post bellum o.p.s., *O nás*.

oblasti bádání; může prolomit bariéry mezi učiteli a studenty, mezi generacemi, mezi vzdělávacími institucemi a širokou veřejností; a při psaní dějin – ať už v knihách, muzeích, nebo rádiu či filmech – může vrátit lidem, kteří činili a zakoušeli historii skrze vlastní svět, ústřední pozici.⁸

Tato metoda má charakteristický metodický přístup pro práci s daty i s pamětníky. „Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“⁹ Právě pro své zaměření na subjektivní výpovědi pamětníků je orální historie metodou vhodnou ke zkoumání „malých dějin“ (mikrohistorie), „dějin zdola“, a každodennosti. Tato metoda dává prostor „bezdějinným“ vrstvám a příběhům „obyčejných lidí“. Naproti tomu stojí klasická historie, která je zaměřena na „velké dějiny“, velké historické události a příběhy významných osobností.

Největší předností orální historie je zachycení a následná analýza individuálních prožitků a postojů, jejichž rozmanitost a odlišnost metoda sleduje. Podle německého historika Alexandra von Plata: „nejsilnější stránka orální historie zůstává v interpretaci dějinné zkušenosti, „zažitých“ dějin. Jsme schopni vypátrat kontinuitu postojů, názorů, vjemů, konsenzuálních elementů a jejich následků, které trvají mnohem déle než politické a sociální okolnosti, jež je formovaly.“¹⁰

Orální historie je dynamickým oborem, který se neustále vyvíjí, a výzkumné metody jsou přizpůsobovány jednotlivým projektům dle individuálních potřeb. Jedná se však o systematickou práci, která má jasně dané etické standardy pro práci s pamětníky a získaným materiálem. Alessandro Portelli, jeden ze zakladatelů orální historie se k dynamičnosti vyjádřil takto: „hlavně skutečnost, že každý začátečník, který vstoupí do

⁸ PERKS, R., THOMSON, A., *The oral history reader*, s 34. Vlastní překlad: „Oral history is not necessarily an instrument for change, it depends upon the spirit in which it is used. Nevertheless, oral history certainly can be used to change the focus of history itself, and open up new areas of inquiry; it can break down barriers between teachers and students, between generations, between educational institutions and the world outside; and in the writing of history - whether in books, or museums, or radio and film - it can give back to the people who made and experienced history, through their own world, central place.“

⁹ VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 11.

¹⁰ VON PLATO, A., *International Oral History: Reflection on purposes and metodologie*. In: VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 15.

terénu, ruší modely svých předchůdců. Můžeme říci, že se orální historie zabývá historií, zezdola' především proto, že ji každý nováček nutí měnit názory."¹¹ Terénní výzkum a práce s orálně-historickým materiálem se po eticko-legální stránce řídí Etickým kodexem České asociace pro sociální antropologii¹² a zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.¹³

2.1.1 Metodologie orální historie

Orálně-historická metoda je kvalitativní metoda založena na dialogu mezi tazatelem (výzkumníkem) a dotazovanými (pamětníkem). Za ně se považují osoby, „*jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, popřípadě o zkoumaném problému obecně.*"¹⁴ V orální historii se pro dotazované vžilo označení narátor, tedy pamětník, který vypráví svůj životní příběh. Tyto příběhy se stávají pramenným materiálem pro zkoumání minulých událostí. Vzhledem k tomu, že se tato metoda zaměřuje na příběhy lidí z řad široké veřejnosti a na jejich každodenní prožitky, dává hlas v tradičním pojetí historie opomíjeným vrstvám. Každý jednotlivý životní příběh je přínosný pro svou jedinečnost. Jsou v něm reflektovány postoje, názory, pocity a vzpomínky pamětníka. Každý takovýto příběh je pro orální historii jedinečným svědectvím dané doby a je analyzován a interpretován v souladu s dobovým kontextem. Specifikum orální historie spočívá zejména v tom, že reflektuje individuální prožitky, historii „bezdějinných“ mas. Jedná se o tzv. „dějiny psané zdola“.

Podstatou metody orální historie je interakce mezi tazatelem a narátorem ve formě interview, které je zachyceno na audio nebo audiovizuální zařízení. Záznam rozhovorů je podstatný pro další výzkumnou práci. Rozhovor je následně přepsán a jeho zvuková i písemná podoba jsou uchovány pro potřeby dalšího výzkumu. Tímto způsobem je možné zachovat důležité vzpomínky na minulé události.¹⁵

Samotnému rozhovoru předchází řada důležitých kroků. Prvním z nich je vypracování projektu, volba vhodného tématu i metody jeho zkoumání, zajištění

¹¹ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 12.

¹² Dostupná z: <http://www.casaonline.cz/wp-content/uploads/Eticky-kodex-CASA.pdf>

¹³ *Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.*

¹⁴ VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 11.

¹⁵ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 11.

technického vybavení a vypracování časového a věcného plánu. Další fází je výběr narátorů dle potřeb výzkumu, navázání kontaktu s nimi a zjištění jejich základní biografických údajů.¹⁶

Vybraný narátor musí být schopný a ochotný rozhovor s tazatelem uskutečnit. Tito lidé jsou pak podrobněji seznámeni s výzkumem, jeho cíli a průběhem rozhovorů. Nakonec je proveden samotný rozhovor na místě, kde se narátor cítí dobře a uvolněně. Rozhovor je vždy nahráván na záznamové zařízení (diktafon, videokameru). V souladu s etickými a právními normami České asociace orální historie musí pamětník dát souhlas s použitím rozhovoru k výzkumným účelům.¹⁷

Tazatel vstupuje do interakce s pamětníkem vždy z pozice nezaujatého badatele a nevynechává hodnotící soudy. Tazatel při rozhovoru plně respektuje názory, osobní postoje, prožitky a subjektivní přístup pamětníka. I přes to je rozhovor vždy ovlivněn vztahem tazatele a dotazovaného, roli zde hrají předsudky, chování tazatele i genderové stereotypy. Pro tazatele je zásadní získat důvěru pamětníka, aby mu otevřeně svěřil svůj životní příběh.

Životní příběh, označovaný též jako životní vyprávění nebo narativní vyprávění, je metoda specifická pro orální historii. V první části je narátor vyzván k volnému vyprávění svého životního příběhu. Ideální je, když narátor vypráví bez zásahu výzkumníka, v praxi je však většinou potřeba narátorovi pomoci. Výzkumník by měl do vyprávění zasahovat co nejméně. Ideální jen otevřenými otázkami povzbudit narátora k dalšímu vyprávění.¹⁸

Ve druhé fázi se výzkumník ptá na dosud neotevřená témata tzv. „bílá místa“ v životním příběhu narátora a na málo rozebíraná témata. V této fázi se také ptá na předem připravený seznam otevřeně formulovaných otázek, respektive okruhů témat. Otázky jsou formulovány tak, aby na ně mohl pamětník volně odpovídat a vedly k dalšímu vyprávění. Otázky však nejsou pevně danou strukturou, slouží jen jako návod pro lepší orientaci. Výzkumník je obvykle modifikuje v závislosti na průběhu rozhovoru. Rozhovor může být rozdělen i do více samostatných sezení. Vše záleží na potřebách a dohodě s narátorem. To že se s narátorem natáčí více rozhovorů, je běžnou praxí. Výzkumník se tímto postupem snaží získat co nejvíce informací o narátorově životě, hodnotách a postojích. V souladu

¹⁶ VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 100.

¹⁷ Etické a právní normy vedení orálně-historického výzkumu jsou upraveny v Etickém kodexu České asociace orální historie. Dostupný z: <http://www.coh.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Eticky-kodex-COHA.pdf>.

¹⁸ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 123

s metodou orální historie je pro adekvátní interpretace významů, které přikládají narátoři svým zkušenostem, nezbytné znát celou narátorovu historii. Technika je vhodná pro objasnění určité historické etapy z pohledu pamětníka.¹⁹

Další fází rozhovoru, která je však velmi diskutovaná a ne vždy je do rozhovoru zařazena, je fáze „sporu“. V této etapě výzkumník proti sobě staví vyprávění pamětníka s informacemi získanými z jiných zdrojů jako je literatura, archivní materiály a další primární i sekundární zdroje a snaží se objasnit nesoulad mezi nimi. Výzkumník v této fázi musí postupovat opatrně, rozhovor nesmí mít konfrontační charakter, aby se nedotkl narátorovy osobnosti.²⁰

Po samotných rozhovorech přichází na řadu přepis rozhovoru neboli transkripce. Přepis připravuje rozhovor pro další analýzu a zpřístupňuje ho dalším badatelům. Měl by být co nejpřesnější a zachytit přesný smysl i obsah rozhovoru. Dále by měl zachytit specifika mluvy narátora, neměl by však obsahovat přepis defektů řeči či výplňkových slov, které nemají vypovídající hodnotu a nijak nesouvisí s obsahem ani formou rozhovoru. Přepis však není redakcí rozhovoru a nemělo by docházet k úpravám stylu narátorova sdělení.²¹

Analýza neboli rozbor je soubor postupů, který mají za cíl vysvětlit obsah sdělení. Jedná se o činnost, která rozčleňuje text dle daných kritérií na jednotlivé části či prvky prostřednictvím kódování. To probíhá systematickým a logickým rozčleněním textu do kategorií pomocí pojmových označení – kódů. V orální historii se používají k analýze rozhovorů různé metody například analýza prostředí a nonverbálních projevů.²²

Nonverbální projevy jsou velmi důležitou součástí lidské komunikace, může se posuzovat narátorova řeč těla, gestika, dynamika projevu (rychlost a rytmus projevu, tón řeči). Dále je možné využít obsahovou a psychologickou analýzu, jejímž cílem je kromě zjištění obsahu rozhovoru také rozbor narátorovy osobnosti. Tato analýza umožňuje badateli zaměřit se na klíčová témata výzkumu. Důležitou součástí této analýzy je také identifikace tzv. míst ticha, témat, která zůstala nezodpovězena. Jedná se o citlivá či tabuizovaná témata. Dále se využívá jazyková analýza rozhovorů, která zkoumá jazykové

¹⁹ Tamtéž, s. 123

²⁰ VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 106.

²¹ Tamtéž, s. 113-115.

²² Tamtéž, s. 127.

prostředky a způsoby vyjadřování narátora. Analýza smyslu sdělení rozhovoru je založená na komparaci dat získaných z rozhovoru s daty pocházejících z dalších pramenů.²³

V další fázi badatel vybrané rozhovory interpretuje. Badatel se snaží analyzované rozhovory vykládat či je objasňovat zasazením do historického kontextu. Účelem interpretace rozhovorů je pomocí dostupných dat objasnit jak samotná sdělení narátora, tak jejich smysl. Pro pochopení jednotlivých událostí a témat narátorova životního příběhu je třeba znát celý životní příběh. Interpretace přináší nový pohled na minulé události z pohledu aktérů. Je třeba se vyvarovat vynášení hodnotících soudů, prvoplánovým generalizacím a podsouvání vlastních stanovisek a závěrů, i přesto že jsou v souladu s již dříve zjištěnými skutečnostmi. Interpretace by měla být zcela v souladu s osobním pohledem narátora s ohledem na historický kontext vyprávěných událostí.²⁴

Orálně-historický výzkum si neklade za cíl poznat objektivní realitu celospolečenskou generalizací získaných dat. V souladu se subjektivním charakterem získaných dat se zaměřuje na porozumění významům, které jedinci přiřkládají daným objektům sociálního světa. Tudíž z nich nelze vyvozovat obecně platné závěry, je možné pouze interpretovat postoje jedinců.

2.2 Archivní rešerše

Jednou z využitých metod byla archivní rešerše zkoumající primární historické prameny. K poznání historického vývoje sledované oblasti v období druhé poloviny 20. století sloužily obecní kroniky, pamětní knihy obcí Lhenice, Mičovice, Frantoly, Vadkov a Hrbov a pamětní knihy základních devítiletých škol Hrbov a Frantoly. Všechny dokumenty jsou dostupné ve Státním okresním archivu Prachatice nebo v digitalizované podobě na stránkách Státního oblastního archivu v Třeboni. Bylo využito také kroniky obce Jáma dostupné ze soukromého archivu pamětníků. K poznání vzniku a vývoje JZD Lhenice bylo využito dokumentů z fondu tohoto družstva, které jsou dostupné také ve Státním oblastním archivu v Prachaticích.

Použité archivní dokumenty zaznamenávají zejména události regionálního významu. Vzhledem k zemědělskému charakteru obcí je často zmiňovaným tématem počasí a jeho vliv na zemědělskou výrobu. Kroniky a pamětní knihy obcí po roce 1948

²³ Tamtéž, s. 127.

²⁴ VANĚK, M., *Mocní? a Bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*, s.10-11.

jsou značně tendenční a poplatné době. Hlavními tématy jsou kromě počasí také dosažené úspěchy socialistické společnosti. Ačkoliv se jedná o zdroj písemný, i zde je přítomna určitá míra subjektivity zapříčiněna osobou autora. Tyto prameny přinášejí unikátní pohled na zkoumanou problematiku z pohledu regionálních vládnoucích struktur.²⁵

²⁵ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*, str. 137.

3 Dosavadní stav studia zkoumané problematiky

Výzkum nedávné minulosti je ve světě od druhé poloviny minulého století velmi populárním tématem. V České republice se zájem o soudobou historii začal významněji prosazovat až v devadesátých letech 20. století, po pádu komunistického režimu. Ve středu zájmu stojí snahy o nalezení dalšího pohledu na události, které byly v minulém století veřejnosti představovány pouze z pohledu komunistické strany. Události, které nespádaly do ideologického rámce režimu, do něj byly vsazeny a dále interpretovány v souladu s pohledem vládnoucí strany. To platí i o dostupných písemných pramenech, které vznikaly na objednávku režimu a byly mu poplatné. Po roce 1989 je ale jasně patrný vzestup zájmu o vyjasnění nedávné minulosti, získání objektivnějšího pohledu a mapování tabuizovaných témat.

Tento vzestup byl umožněn znovunastolením svobody vědeckého bádání a svobody slova. S narůstajícím zájmem o nedávnou minulost souvisí i změna způsobu historického bádání. Historici se po desetiletích izolace od celosvětového vývoje a nových trendů seznamovali s novými postupy a směry historického výzkumu.

Orální historie jako metoda je poprvé v českém prostředí zmiňována v souvislosti s časopisem *Soudobé dějiny*, který se však tímto tématem dále více nezabýval. Miroslav Vaněk, jeden z hlavních představitelů a zakladatelů orální historie v České republice, kromě řady odborných článků o metodice orální historie roku 2001 napsal společně s kolektivem autorů knihu *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Další již rozsáhlejší kniha *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie* od Miroslava Vaňka, Pavla Mückeho a Hany Pelikánové se věnovala orální historii jako oboru a metodě. Autoři v publikaci rozebírají, co orální historie představuje pro potřeby historického výzkumu, a velmi podrobně se také zabývají metodikou, možnostmi a omezeními využití. K probíraným tématům patří i historie a legislativně-etická problematika orálně-historického výzkumu. Další metodickou knihou autorů Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho je *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie* z roku 2011, která rozšiřuje předchozí publikace.

V rámci činnosti Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR vznikla řada výzkumů a textů o socialistické minulosti využívající i metody orální historie. Tématy prací jsou reálný socialismus z pohledu „obyčejných lidí“, tzv. pracující inteligence, ale i pohledy na fungování komunistického režimu z řad zástupců disentu či komunistických

funkcionářů. V první polovině 90. let vznikaly publikace založené na rozhovorech s významnými osobnostmi společenského a politického života. Například publikace *Deset pražských dnů (21. – 27. listopad 1989). Dokumentace* vydaná v roce 1990 Milanem Otáhalem a Zdeňkem Sládkem pojednává o událostech roku 1968 a je založena na rozhovorech se zakladateli Občanského fóra a dalších dokumentech. Z dalších publikací je možné jmenovat *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu* od autorky Květy Jechové, která vznikla v rámci projektu Osobnosti a společenství charty. V rámci tohoto projektu vznikla i celá řada dalších publikací. Jednalo se většinou o pouhé přepisy rozhovorů, či o doplňkovou metodu, která měla podpořit závěry autorů.

Průlomovou publikací pro orálně-historickou metodu je *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění* od již zmiňovaných autorů Milana Otáhalu a Miroslava Vaňka. Jedná se o první orálně-historický výzkum na našem území, který odpovídá celosvětově uznávaným standardům pro orálně-historické bádání. Publikace představovala milník pro další rozvoj orální historie u nás a pro její další rozšíření. Díla Miroslava Vaňka, jsou významná z pohledu studia každodennosti v Československu, zejména té socialistické. Svůj výzkum založený na studiu paměti o minulosti zaměřil právě na období komunistické diktatury. Miroslav Vaněk vydal ještě celou řadu děl, za zmínku stojí rozsáhlý projekt *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace: Životopisná interview* z roku 2005 nebo navazující publikace *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace: Interpretační studie životopisných interview* z roku 2006, která obsahuje deset interpretačních studií založených na rozsáhlém souboru již dříve publikovaných rozhovorů. Další publikace, v jejímž týmu autorů byl Miroslav Vaněk je z roku 2009: *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Tato kniha vychází z interpretací více než sta životopisných interview a zabývá se obdobnými tématy jako předchozí díla. Součástí knihy jsou jak interpretační studie, tak přiložené přepisy vybraných rozhovorů. Další publikací, která je již více tematicky zaměřena na jednotlivé vybrané profesní skupiny a jejich osudy v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, nese název *Příběhy (ne)obyčejných profesí: Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, byla vydána roku 2014. Práce je založena na precizně provedeném orálně-historickém výzkumu.

Nejnovější publikace na toto téma vznikla ve spolupráci Ústavu pro studium totalitních režimů a Technické univerzity v Liberci v roce 2015. V knize s názvem *Každodenní život v Československu 1945/48–1989* se jednotlivé příspěvky zabývají tématy každodennosti za socialismu, vlivu médií na utváření každodennosti, problematice státního socialismu a oficiální a neoficiální kultury v období normalizace.

Český historik Karel Kaplan se zabýval otázkou československé společnosti po druhé světové válce již v šedesátých letech 20. století. V té době působil v Historickém ústavu Československé akademie věd. V sedmdesátých letech opustil Československo a začal spolupracovat s institucemi jako Svobodná Evropa či Hlas Ameriky. I v exilu se nadále zabýval československou společností a po pádu komunistického režimu se vrátil do Československa. A opět začal spolupracovat s Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd ČR. Jedna z jeho nejnovějších prací *Proměny české společnosti 1948–1960* z roku 2012 je rozdělena na dvě části, dvě samostatné knihy. Publikace vznikly v rámci projektu *Dějiny české společnosti v letech 1945–1989* a tvoří 3. a 9. svazek v cyklu *Česká společnost po roce 1945*. První je věnována politickým a společenským změnám ve všech oblastech života společnosti a jejich dopad na život obyvatelstva. Druhá kniha má podtitul *Venkov* a je zaměřena na ekonomické a politické změny, které se udály na československém venkově. Jedním z ústředních témat je vedle postavení katolické církve, osidlování pohraničí a postavení zemědělství v rámci hospodářství, také postavení zemědělců a proces kolektivizace, což jsou ústřední témata i této diplomové práce. Jde o rozsáhlý popis politických, ekonomických a sociálních proměn československé společnosti na venkově od nástupu komunistické strany k moci v roce 1948 až po dovršení kolektivizace a s tím související proměnu československého zemědělství. Tento podrobný rozbor se opírá se o dobové dokumenty, statistiky, zápisy a zprávy. Popisuje vývoj zemědělství od soukromé malovýroby, přes kolektivizovanou malovýrobu, až ke státem organizované velkoprodukcí. Neopomíná ani krizi kolektivizace v roce 1953, kdy nově vzniklá JZD začala krachovat, ani velmi významnou kapitolu o třídním boji na vesnici a akci „K“ – „kulak“. Této tematice se věnuje samostatná publikace s názvem *Akce „K“: Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, Seznamy a dokumenty* z roku 2010 od Petra Blažka, Karla Jecha, Michala Kubálka a kolektivu. Kniha vznikla v rámci projektu *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti* a zaměřuje se na nejextrémnější projev kolektivizace, a to vystěhování selských rodin

z jejich domovů. To probíhalo v rámci akce zvané „Kulak“, označované zkratkou akce „K“. Akce trvala od října 1951 až do léta 1953, kdy sice byla oficiálně ukončena, avšak probíhala živelně dál ještě několik let. Celkem měla za následek vystěhování cca 2000–4000 rodin.²⁶ Jedná se o téměř úplnou likvidaci selského stavu v Čechách. Byl to jeden z postupů, jak narušit tradiční sociální a majetkové vazby na venkově. Publikace nabízí několik statí k tématu, a to jak o obecných tématech jako právní rámce akce, tak konkrétní regionální příklady jejího uplatňování. Velmi zajímavý je text „*Ale ještě horší mě čekalo*“. *Vzpomínky na vystěhování ze statku*, který je autobiografickým vyprávěním paní Boženy Landové, která vystěhování sama zažila. Publikace je přínosná nejen pro podrobný pohled na téma „kulak“, ale také pro své bohaté přílohy – seznamy vystěhovaných rodin a rodin určených k vystěhování řazené jak abecedně, tak dle místní příslušnosti. V rámci stejného projektu vznikl internetový portál, na kterém jsou dostupné nejen odborné texty o zmíněné problematice, ale i přepisy dobových textů a archivních materiálů.

V roce 2008 byla vydána publikace *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti* editovaná Petrem Blažkem a Michalem Kubálkem. Jedná se o sborník textů, který byl vydán po stejnojmenné konferenci konané v září 2007 v prostorách České zemědělské univerzity v Praze pod záštitou Katedry humanitních věd Provozně ekonomické fakulty. Jednotliví autoři, odborníci z různých oborů – historie, politologie, sociologie, ekonomie – se z různých pohledů zabývají aspekty kolektivizace venkova v Československu a jejich komparací s dalšími státy východního bloku. Tématy článků v této publikaci jsou převážně rozborů mezinárodně-politické situace, ekonomických, sociálních a politických aspektů kolektivizace, ale jsou zde i případové a regionální studie kolektivizačních mechanismů, či jejich závažné následky. Velmi důležitou a přínosnou byla konference díky účasti pamětníků, jejich příspěvky do diskuze jsou společně s vybranými archivními materiály obsaženy ve sborníku. Přínos publikace je zejména v rozličných pohledech odborníků z různých oborů.

Nejobsáhlejšími, a co do obsahu nejucelenějšími díly o kolektivizaci, jsou dvě publikace historika Karla Jecha zabývající se politickými, ekonomickými a společenskými souvislostmi procesu. *Soumrak selského stavu 1945–1960* vydaný roku 2001

²⁶ Dle dochovaných evidenčních záznamů došla k vystěhování 1628 rodin, ve zprávě o této akci vydané roku 1956 pro ministra Rudolfa Baráka je však uvedeno, že se akce „K“ dotkla kolem 3000 až 4000 rodin. Viz BLAŽEK, P., JECH, K., KUBÁLEK, M., *Akce „K“: Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty*, s.10.

a *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy* z roku 2008. Jedná se o jedny ze základních děl české historiografie o kolektivizaci. Karel Jech v nich rozebírá události poválečných let, které se staly na venkově, a měly za následek rozpad tradičních struktur. Vychází z historického postavení selského stavu a tradičního uspořádání venkovských struktur se sociálními a majetkovými vztahy a rozebírá postupné změny, které komunistická strana ve venkovském prostoru zaváděla, a tím tyto vazby narušila. Na podrobném popisu historických událostí tak ukazuje osud opomíjené vrstvy obyvatelstva – sedláky, které komunistický režim cíleně likvidoval jako nepřátele režimu. Ukazuje, jak působila represivní síla režimu a jak byly Státní bezpečností používány zstrašovací a donucovací prostředky pro dosažení cílů státní zemědělské politiky. Vychází ze základního historického výzkumu, bohatého archivního materiálu a publikaci doplňuje bohatým doprovodným materiálem v podobě dobových dokumentů.

Ústav pro studium totalitních režimů v roce 2013 vydal publikaci *Kolektivizace v Československu*. Na publikaci se svými texty podílel široký kolektiv autorů, a nabízí tak mnoho různých pohledů na tento proces. Sedmou kapitolu knihy *Pohled z exilu* tvoří text Ladislava Feierabenda *Jak z komunistického kolektivního vlastnictví půdy vytvořit nový systém*, který napsal roku 1954 v New Yorku. Jedná se o plán na transformaci kolektivního hospodářství, který reaguje na novou politickou situaci ve střední Evropě. Plán je postavený na kolektivním hospodářství založeném na svobodné volbě každého zúčastněného. Feierabendův pohled na tehdy novou situaci je velmi zajímavý i tím, že předpokládal, že transformace by měla proběhnout do dvaceti pěti let a měla by proběhnout velmi rychle od zavedení reformy. Dále zde zdůrazňuje potřebu této reformy tvrzením: „*Do té doby, než budou uspokojeni zemědělci, nemůže ve střední Evropě existovat společenská rovnováha, hospodářská prosperita, politická stabilita ani trvalý mír.*“²⁷

Další jeho dílo *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952* je též zaměřeno na kolektivní hospodaření. V této knize z roku 1952, která v českém překladu vyšlo až roku 2007, se věnuje podobám kolektivního hospodářství a tomu, jak fungovalo od svých počátků za doby tzv. první republiky před druhou světovou válkou až po to jak fungovalo na počátku padesátých let 20. století. Podoby a formy fungování kolektivního hospodaření na československém venkově zasazuje do historických souvislostí.

²⁷ FEIERABEND, L., *Jak z komunistického kolektivního vlastnictví půdy vytvořit nový systém*. In ROKOSKÝ, J., SVOBODA, L., *Kolektivizace v Československu*, s.423.

Kolektivizaci považuje za špatný proces, který zničil družstevní podnikání na československém venkově. Jednotná zemědělská družstva vznikající na přelomu padesátých let nepovažuje za opravdová družstva, jelikož se jedná o státem ovládané organizace zřízené na jeho pokyn, a tudíž nejsou svobodné, dobrovolné ani autonomní. Členové těchto organizací pak nejsou skutečnými členy, ale jsou jen loutkami komunistického režimu.

Problematikou kolektivizace na regionální úrovni se zabývá historik Jiří Urban ve své knize *Venkov pod kolektivizační knutou: Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Kniha je založená na archivním výzkumu a kolektivní paměti obsažené ve vyprávění pamětníků představuje okolnosti kolektivizačního procesu ve dvou obcích v okrese Nová Paka. Jiří Urban konstruuje lokální dějiny neboli mikrohistorii těchto obcí. Ústředním tématem je potrestání dvou velkohospodářů za sabotáž a ohrožení zásobování k odnětí svobody a zabavení nemovitého majetku, které sloužilo jako exemplární politický proces s třídním nepřítelem. S tím souvisela i stigmatizace velkých hospodářů a jejich rodin. Dále se zabývá vyrovnáním se s minulostí po roce 1989, kdy došlo ke zrušení rozsudků a odškodnění pozůstalých. Publikace podrobně představuje tzv. „malé dějiny“ dvou obcí a jejich obyvatel v pohnuté době kolektivizace.

Danou problematikou na lokální úrovni se zabývá regionální literatura *Lhenice: zahrada jižních Čech (1283–1983)* od Václava Starého a kolektivu, která vyšla k sedmistému výročí první písemné zmínky o obci. Publikace ve své první části vychází z díla *Lhenice a vesnice k nim příslušné* z roku 1937 od Marie Kindlmanové a zabývá se ranou historií obce až do první poloviny 20. století. Druhá část publikace nazvaná *Budování nové společnosti* je založena zejména na archivním výzkumu a je věnována poválečnému vývoji obce s akcentem na práci místního národního výboru a místního JZD. Tato publikace je tedy velmi přínosným zdrojem o fungování obce a každodenním životě v obci, jak ji prezentovalo tehdejší vedení obce, pod jejichž záštitou kniha vznikala. Publikace je značně poplatná době. Dalším textem zabývajícím se lokálními dějinami je *Jáma: ze života jihočeské vesnice* od autorů Pavla Fencla a Františka Zámečnicka vydaný sborem dobrovolných hasičů v Jámě v roce 2007 k stoletému výročí založení spolku. Publikace se úzce zaměřuje na historii této obce a významné rodáky.

4 Teoretická východiska

Tato část práce se zabývá teoretickými východisky, ze kterých vychází výzkum a praktická část práce. Pojmy každodennost a paměť úzce souvisí s použitou výzkumnou metodou orální historie. Prostřednictvím orálně-historického výzkumu jsou zkoumány obrazy minulé každodennosti. Význam pojmu každodennost je vysvětlen v následující kapitole, stejně jako koncept paměti a kolektivní paměti, se kterými orální historie pracuje.

4.1 Každodennost

Každodennost je předmětem výzkumu řady vědních oborů (historie, antropologie, etnologie, sociologie), nicméně jednotlivé obory na toto téma nahlízejí z jiného úhlu. Pojem každodennost je však často velmi nedostatečně a nejasně definovaný z čehož vyplývá významová nejednoznačnost. Petr Sedlák ve své knize *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání* uvádí, že nejasné definice tohoto pojmu mohou být zapříčiněny automatizací pojmu a přístupováním ke každodennosti intuitivně, jako k něčemu předem známému a danému.

Každodennost jako možný pohled na minulé události se jako předmět historického výzkumu začal objevovat až v souvislosti s rozvojem demokratického přístupu k dějinám v 19. století. Tento nový pohled obohatil poznatky o minulosti o poznatky o dříve opomíjených vrstvách společnosti, které však tvořily její převážnou většinu. Více se o tomto konceptu začalo diskutovat v souvislosti velkých společenských změn, které v Evropě nastaly po druhé světové válce. Zájem o výzkum dějin každodennosti se rozšířil v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století v souvislosti s kritikou stávajícího dějepisectví a nástupem nové generace badatelů. Vedle tradičních sociálních a politických dějin tak vzniká nová větev historiografie zaměřená na kulturní dějiny reflektující lidský rozměr.²⁸

V historiografii existují dva hlavní názorové proudy jak nahlížet na dějiny každodennosti. První vidí dějiny z materiálního hlediska, zatímco druhý z hlediska kulturního. První směr je zaměřený na výzkum hmotné kultury a její proměny v čase. Také se zabývá tím, jak lidé vnímali prostor a čas. Druhý směr se více zaměřil na jedince a nemateriální svět. Hlavní výzkumnou otázkou je, do jaké míry je člověk spoluvůrcem

²⁸ KUBEŠ, J., *Dějiny každodennosti II (1500-1750): Díl 1*, s 7.

svého života. Výzkum se specializoval na kulturní prvky – hodnoty, normy a myšlenkový svět lidí v určitém dobovém kontextu. Stranou zájmu při výzkumu dějin každodennosti však nezůstávají ani hmotné prameny, prameny osobní povahy, ani symbolické systémy. Výzkum dějin každodennosti se věnuje velkému množství tematických okruhů, jako jsou dějiny kriminality, dějiny životního stylu, dějiny genderu.²⁹

Pojem každodennost má řadu různých výkladů. V nejširším slova smyslu, tak jak ho vykládá *Malý etnologický slovník*, je pojímána jako způsob prožívání času prostřednictvím konání obvyklých činností a úkonů v řádu dané kultury.³⁰ Ve *Velkém sociologickém slovníku* je každodennost popisována jako soubor běžných pravidelně se opakujících činností, které se řídí nepsanými pravidly a podléhají uspořádání v prostoru a čase a stávají se tak předvídatelné. Tyto rutinní činnosti jsou vyjádřeny běžným jazykem a jsou základem sociální reprodukce jedince, skupiny, ale i celé společnosti.³¹

Francouzský filosof a sociolog Henri Lefebvre ve svém díle *Kritika každodenního života* předkládá analýzu společensko-politické situace pozdně kapitalistické konzumní společnosti. Všední den člověka je zde pojímán značně kriticky, to souvisí s odcizením člověka v moderním světě, v urbánním prostředí. Každodennost člověka je dle Lefebvra tvořena třemi základními složkami: prací, rodinou a volným časem. Jedinec v moderním industrializovaném prostředí, na rozdíl od rurálního prostředí, vystupuje jako individualita a jeho vědomí je rozpolceno mezi veřejnou a soukromou sférou. Naproti tomu český filosof Karel Kosík vidí tuto společenskou změnu jako posun od práce k obstarávání prostředků ve spleti společenských a ekonomických vztahů. Každodennost člověka je jen praktické chování v již hotovém světě, ve kterém nejde o pravdu, ale o užitečnost a zvládnutí konkrétních životních událostí.³²

Německý sociolog Norbert Elias vymezuje šest různých způsobů, jakými je ve společenských vědách každodennost pojímána. První pojetí vymezuje každodennost jako všední den, který stojí v protikladu dne svátečního. Druhé pojetí ji vymezuje jako privátní sféru života člověka – rodinný (soukromý) život. Třetí pojetí pojímá každodennost jako všední pracovní den – veřejný či společenský život. Dle čtvrtého pojetí se jedná o rutinní chování za běžných dní, které se pravidelně opakuje, prostý život širokých mas,

²⁹ Tamtéž, s 7-9.

³⁰ PETRÁNOVÁ, L., *Každodennost*. In: JANČÁŘ, J., *Malý etnologický slovník*, s. 41.

³¹ *Velký sociologický slovník*, s. 483.

³² MACHOVÁ, B., *Žitá každodennost obyvatel horského Poreče v Makedonii*, s.7.

oproti výjimečným událostem a životu elity. Páté pojetí vykládá každodennost z různých perspektiv. Události, které jsou z pohledu jedince vnímány jako jedinečné – narození, sňatek, smrt jsou však z pohledu společnosti vnímány jako zcela běžný všední život. Šesté pojetí vymezuje každodennost jako místo zkušenosti ovlivněné spontánním prožíváním a formami vnímání, které zahrnuje vžitě vzory chování a výkladu.³³

Fernand Braudel užívá pojem struktury každodennosti, který zahrnuje čtyři kategorie všedního dne. První kategorií jsou způsoby, jak je lidský život organizován a formován například urbanismus, architektura, infrastruktura, zemědělství. Druhá kategorie jsou způsoby chování a společenských interakcí a vztahů například morálka, tradice, zvyky, rituály. Třetí kategorií je systém materiální kultury, jako je jídlo, móda. Čtvrtou kategorií tvoří duchovní svět a svět tělesný, do této kategorie patří umění, volný čas.³⁴

Pro sociologii je stěžejní koncept každodennosti, který do vědeckého diskursu přinesla fenomenologická sociologie filosofa a sociologa Alfreda Schütze. Ten vychází z filosofie Edmunda Husserla a jeho pojetí Lebenswelt, tedy žitého světa. Tento žitý či přirozený svět nebo také svět našeho života, je svět běžných zkušeností člověka, v nichž denně žije. Je vytvářen samotným aktérem, jeho neuvědomělým chováním a jednáním. Je jím vnímán jako reálný a samozřejmý. Schütz vytváří koncept struktur žitého světa, který je konstruovaný intersubjektivně, to znamená sdílením smyslů a významů s dalšími aktéry. Každodenní život je tedy zvláštní typ jednání, chování a prožívání, které je subjektivním světem aktéra, nevzniká však nahodile, ale probíhá na základě sdílených struktur, jako jsou pravidla, principy, procedury. S tím souvisí i historický charakter každodennosti, ta je chápána jako místo zkušenosti, které je již předem předkonstruováno.³⁵

Lidské poznání a chápání každodenního života je založeno na konstruktech, abstrakcích, zevšeobecňování, formalizacích a idealizacích. Svět je aktéry vnímán prostřednictvím interpretace, a tím je mu dáván smysl. Interpretace probíhá na základě tzv. příruční zásoby vědění, kterou si každý aktér tvoří od dětství na základě zkušenosti a zprostředkovaně od jiných aktérů (rodičů, učitelů atp.). Tyto zkušenosti pak fungují jako referenční schémata při interpretaci dalších událostí a objektů a tvoří aktérovo vědění

³³ NOSKOVÁ, J., *Reemigrace a usídlování volynských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*, s. 6.

³⁴ MACHOVÁ, B., *Žitá každodennost obyvatel horského Poreče v Makedonii*, s. 7.

³⁵ VANĚK, M., *Mocní? a Bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*, s. 106.

o sociální realitě. Jednotlivé objekty nejsou vnímány izolovaně, vždy jsou vnímány v kontextu již známého, v kontextu aktérových příruční zásoby vědění. Každý aktér na základě tohoto balíku vnímá svět jako samozřejmý. Tyto vědomosti vytvářejí jakési nezpochybněné „předzkušenosti“, na základě kterých si aktér utváří typizace situací a objektů. Každodenní svět se tak neskládá z nekonečného množství unikátních objektů a událostí, ale ze zjednodušených obrazů, pravidel a norem.³⁶ Každodennost podle Schütze je tedy lidské jednání podmíněné vrozenými předpoklady člověka, zkušenostmi, jeho dosavadním získaným věděním o světě. Každodenní činnosti jsou díky tomu vnímány jako předvídatelné a známé. Pozornost výzkumu se tak soustředí na samotné aktéry, jejich vnímání a výklad žitého světa. Tento přístup se nazývá chápající či rozumějící.³⁷

Sociologové Berger a Luckmann navazují na Schützovy myšlenky o subjektivní podstatě konstrukce reality a rozšiřují ji. Aktér stále zůstává v pozici tvůrce sociální reality, jeho subjektivní realita však není jediná, vedle ní existuje i objektivní realita. Obě reality jsou v dialektickém vztahu. Subjektivní realita je stejně jako v Schützově pojetí aktérovo chápání každodenního žitého světa. Z této reality se procesem objektivizace stává objektivní realita. Tento proces probíhá v pojmech externalizace, objektivizace a internalizace, nejedná se však o na sebe navazující oddělené akce, ale jsou vzájemně propojeny a jejich vztah je dialektický. Aktér přirozeně činnostmi nebo slovně mluvou zvnějšňuje (externalizuje) svou subjektivní realitu. Tím se stává dostupná pro něj samotného i pro ostatní v podobě jevů nezávislých na jejich vůli či vědomí, tímto dochází k objektivizaci. Aby však mohlo dojít k pochopení viděných činností, musí dojít k internalizaci této již objektivní reality. Druhý aktér se k této realitě dostane jedině tak, že ji zvnitřní (internalizuje). Internalizace probíhá skrze interpretaci objektivní reality, která se tak stává sdíleným věděním.³⁸

Společenský řád, kterému podléhají každodenní běžné činnosti, je dle teorie sociální konstrukce reality produktem lidské činnosti a je neustále reprodukován. Lidé si sami svou činností vytvářejí stabilní prostředí k životu – sociální řád. Ten na základě již zmíněného vzniká externalizací subjektivního světa aktérů činnostmi. Na základě činností, které se osvědčily a jsou často opakovány, vznikají modely chování a jednání. Tomuto procesu se říká habitualizace. Habitualizované činnosti jsou pak pro aktéry předvídatelné.

³⁶ SCHULTZ: A., *Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action*, s. 2-5.

³⁷ MACHOVÁ, B., *Žitá každodennost obyvatel horského Poreče v Makedonii*, s. 11.

³⁸ BERGER, P. I., LUCKMAN, P., *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, s. 36-64.

Při opětovném setkání se s podobnou činností nemusí aktér vytvářet nové postupy krok za krokem. Takto vzniklé zvyky jsou typizovány. Typizované modely chování a jednání jsou institucionalizovány a tvoří instituce. K tomu dochází na základě dvou kritérií: aktéři přijímají danou skutečnost jako objektivní a zároveň ji přijímají i jako sobě vlastní. Sociální svět je pak tvořen institucemi, které jsou sociálním konstruktem vytvořeným samotnými aktéry. Lidé se rodí do již předem konstruovaného sociálního světa, který je tvořen objektivní realitou. Tuto realitu socializací přijímají za vlastní. Učením se vzorcům chování a jednání přijímají lidé sociální řád. Jejich každodenní chování a jednání pak podléhá těmto internalizovaným modelům.³⁹

Jiná definice od českého historika Petra Sedláka, který se zabývá výzkumem historie každodennosti, vymezuje každodennost na základě čtyř charakteristik: tělesnost, časovost cyklická, časovost lineární a socialita. Tělesnost je fyzická svázanost člověka s realitou, tedy jeho bytí v určitém prostoru. To úzce souvisí s časovostí, jelikož fyzické umístění v prostoru je vždy vázáno na určitý časový rámeček. Cyklická časovost je charakteristická pravidelným opakováním. Jde o určitý řád v každodenním životě, někdy též nazývaný rutina. Lineární časovost je potom směřování v čase od minulých věcí k přítomným a dále k budoucím. Člověk má schopnost pohlédnout na minulé i možné budoucí události a na jejich základě uvažovat o přítomnosti. Socialita je smyslové uchopení reality člověkem. Každodenní život člověka je utvářen na základě interakcí a vztahů s ostatními lidmi.⁴⁰

4.1.1 Socialistická každodennost

Specifickým výzkumem každodennosti je zkoumání každodennosti v totalitních režimech. Zejména v nacistickém Německu a komunistických režimech někdejšího východního bloku. Pro tento výzkum je hlubší poznání bezprostředních denních situací a souvislostí, v nichž lidé žijí, klíčové pro poznání makrohistorických jevů. Je nutné brát na zřetel, že tato každodennost se odehrává v určité specifické společnosti a režimu. Člověk je v tomto pojetí dějin spolutvůrcem sociálních skutečností a plnohodnotným aktérem dějin. Tento koncept byl využit i při mezinárodním projektu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Centra pro výzkum soudobých dějin v Postupimi s názvem *Socialistická*

³⁹ Tamtéž, s. 36-58.

⁴⁰ SEDLÁK, P., *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, s. 122-152.

*diktatura jako myšlenkový svět. Reprezentace společenského řádu a politického panství ve středověchodní Evropě druhé poloviny 20. století.*⁴¹

Současná česká historiografie se snaží mimo jiné nalézt odpověď na otázky související s fungováním komunistického režimu v Československu. Tzv. socialistická každodennost se zabývá otázkou pozice „obyčejných lidí“ v rámci diktatury komunistické moci a jejich aktivní či pasivní rolí při nastolování a následném fungování. Dále je sledováno jejich zapojení či vnitřní přijetí režimu. Tento přístup dává nový pohled na totalitní režimy a na to, co umožňuje jejich fungování.

Právě každodennost „obyčejných lidí“ představuje v revidovaném pohledu na socialistické dějiny klíč k pochopení, jak komunistický režim v Československu fungoval. Petr Sedlák zpracovává pojem socialistické každodennosti z pohledu různých oborů. Termín zde chápe jako širší souvislost běžných všednodenních situací, v nichž lidé žijí v kontextu dané společnosti a režimu. Nabízí revidovaný pohled na české dějiny minulého století. Jedinci zde nejsou loutkami režimu, ale svou participací na něm, ať už aktivní účastí na dění, nebo pasivním přijetím, ho spoluvytváří. Varuje však před tendencí utvářet příliš rychlé zobecňující závěry, které mohou vést k tomu, že historik přisoudí kolektivu, neživé společenské mase, chování typické pro jedince či k opomíjení některých důležitých faktorů každodenního života a přehlížení komplexity poměrů v dané době a režimu. Upozorňuje, že někteří zastánci revizionistického pohledu na dějiny opomíjejí restriktivní moc režimu a širší geopolitické souvislosti.⁴²

Michal Pullman ve své knize *Konec experimentu: Přestavba a pád komunismu v Československu* uvádí, že každodenní všední život obyvatel je činitel, který byl v mnoha ohledech důležitější pro stabilitu režimu než ideologická manipulace a teror. Většinová společnost a její tichý souhlas se systémem, umožňovaly jeho fungování. Svým jednáním v běžných rutinních životních situacích a bezprostředním kontaktu s institucemi dávali lidé stávajícímu režimu smysl. Režim často akceptovali, vnitřně ho přijali a shledávali ho normálním. Tím tak přispívali k jeho fungování a stabilitě.⁴³ Komunistický režim fungoval na základě konsenzu, shody na obecných principech socialismu. Tedy představě o kvalitním životě pro všechny, která ve společnosti byla přítomna stejně jako cynismus

⁴¹ Více informací o projektu na stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR dostupných na: <http://www.usd.cas.cz/> nebo na stránkách Centra pro výzkum soudobých dějin v Postupimi (Zentrum für Zeithistorische Forschung Potsdam) dostupných na: <http://www.zzf-pdm.de/>.

⁴² SEDLÁK, P., *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání*, s. 133-135

⁴³ Tamtéž. s. 133-135.

a opovrhování režimem. Tento konsenzus fungoval i v době normalizace, kdy lidé formálně s režimem souhlasili „výměnou“ za určitou míru svobody v soukromém životě. Tím režim prakticky udržovali. Stabilita byla nabourána až přestavbou režimu, kdy se lidé začali ptát po skutečných významech socialismu, a konsenzus byl narušen. Na pád komunistického režimu tak neměl významný vliv disent, jak bylo dosud prezentováno, ale sám režim. Tyto teze o nedávné minulosti, jejichž hlavním cílem je vyrovnání se s komunistickou minulostí, jsou ve svém pojetí velmi radikální. Svůj postoj k minulosti však převádí dál do současnosti tvrzením, že dnešní doba je obdobná normalizaci, jen se liší pojmy, které využívá k utvoření konsenzu. Pullman svými tezemi popírá represivní snahy normalizačního režimu.⁴⁴ Historické bádání o socialistické minulosti je podle něj zatíženo hned několika jevy. Zejména snahou podávat špatný obraz komunismu, aby se stal odstrašujícím příkladem, politickou instrumentalizací soudobých dějin a opomíjením zahraničních výzkumů. Zmíněné aspekty znamenají překážku k vytvoření vyváženého a ideologií nezatíženého obrazu českých poválečných dějin.⁴⁵

Česká národní identita je dle francouzské historičky François Mayer částečně utvářena na základě morálních vzorů jako je Jan Hus či Jan Palach. Hrdinů, u kterých jsou vyzdvihovány duševní kvality. Kolektivní paměť o komunismu a sdílené představy o komunistické minulosti byly v české společnosti v devadesátých letech utvářeny na základě těchto vzorů.⁴⁶

Problematikou rekonstrukce české identity v postkomunistické době se zabývá i sociální antropolog Ladislav Holý socialismus chápe v souladu s antropologickým pojetím jako kulturní koncept, tedy jako systém sdílených symbolů, významů a představ. Kultura má intersubjektivní charakter a signifikantní je pro ni právě sdílení v procesu interakce s ostatními členy společnosti. Kultura a každodennost jsou dle Holého totožné.⁴⁷

Podobně na výzkum socialistické každodennosti nahlíží i český etnolog Petr Lozoviuk. Dle jeho relativistického pohledu neexistuje jen jedna absolutní pravda, každá artikulovaná minulost je pouze další verzí skutečných událostí, která si nenárokují obecnou pravdivost. Lozoviuk klade velký důraz na výzkum tzv. kultury všedního dne „obyčejných lidí.“ Jako vhodnou metodu výzkumu považuje vzpomínkové vyprávění

⁴⁴ PULLMAN, M., *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*.

⁴⁵ PULLMAN, M., *Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění*, s. 703-717.

⁴⁶ MAYER, F., *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*.

⁴⁷ HOLÝ, L., *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*.

a kolektivní paměť, které reflektují hledisko každodennosti. Ta stojí v opozici k oficiální vědecké paměti, která byla vytvářena politickou nomenklaturou a která ovlivňovala kolektivní paměť. Reálný socialismus je definován jako socialistická ideologie a kultura, která prostoupila všemi oblastmi společnosti, a má bezprostřední vztah ke každodennosti.⁴⁸

4.2 Paměť a kolektivní paměť

V posledních desetiletích v sociálních vědách vzrůstá zájem o kolektivní paměť a paměť jako uchovatele obrazů minulých událostí. Vzpomínky a paměť se stávají ústředním tématem vědeckého bádání v sedmdesátých, a zejména pak v osmdesátých letech 20. století. Kultura vzpomínání se prosazuje zejména v souvislosti s nástupem nové generace badatelů, kteří traumatické události minulosti (druhá světová válka, holocaust) nezažili a otevřeně a kriticky se tážou po minulých událostech. Na rozdíl od předchozí generace sociologů, kteří se na tyto události vzpomínat nechtěli a soustředili se na budoucnost a pokrok, se mladí sociologové opět začali zabývat otázkou paměti a vzpomínek a požadují kritický náhled na dějiny. V zemích střední a východní Evropy se zájem o vzpomínky začal projevovat s rozpadem východního bloku. Politické a celospolečenské uvolnění bylo nakloněno otázkám po minulých událostech. V devadesátých letech dochází k aktivnímu zpracovávání vzpomínek na národní socialismus a jeho obětí. V mimoevropských zemích je rozvoj zájmu o vzpomínky spjat s odtržením kolonií a hledáním kořenů nově vznikajících národních států.⁴⁹

4.2.1 Paměť

Paměť neboli schopnost vštěpovat, uchovávat a vybavovat si vjemy je jednou ze základních schopností člověka. Podle francouzského historika Jacquesa Le Goffa je paměť zdrojem informací o minulosti, ze které čerpají historické vědy. Říká, že „*paměť jakožto schopnost uchovávat jisté minulé informace souvisí předně se skupinou psychických funkcí, díky nimž dokáže člověk aktualizovat minulé dojmy a údaje, které si představuje jako minulé.*“⁵⁰

⁴⁸ LOZOVIUK, P., *Možnosti a limity etnologického studia reálného socialismu.*

⁴⁹ RANDÁK, J., *Paměť a (soudobé) dějiny. Nejen nad třemi ročníky časopisu Paměť a dějiny.*

⁵⁰ LE GOFF, J., *Paměť a dějiny*, s. 68.

Studium lidské paměti není tématem jen v psychologii či biologii, ale v řadě dalších vědních disciplín jako sociologii, historii či filosofii. Počátky výzkumu paměti však spadají do klasické psychologie, v rámci které byly udělány první výzkumy tohoto fenoménu. Jeden z prvních výzkumů zaměřených na lidskou paměť provedl Hermann Ebbinghaus, který na základě metody bezsmyslných slabik popsal proces zapomínání, který formuloval do modelu Ebbinghausovy křivky zapomínání. Jeho model zapomínání říká, že bezprostředně po přijetí informace lidská paměť ztrácí většinu informací, největší objem dat je zapomenut během prvních hodin, s časem se zapomínání zpomaluje.⁵¹

Zejména pak britský psycholog Frederic Bartlett svým výzkumem metodou opakované reprodukce přispěl k vysvětlení, jak funguje lidská paměť v každodenním životě. Účastníci výzkumu měli za úkol reprodukovat neznámý příběh, který jim byl předložen, hned po jeho přečtení a následně s odstupem času tak učinili znovu. Při porovnání původního příběhu, bezprostřední reprodukce a reprodukce s časovým odstupem došel k závěrům, že při reprodukci dochází ke zkrácení příběhu, k jeho zjednodušení, k vynechání některých částí. Lidé při reprodukci příběh mění a přetváří tak, aby byl z jejich pohledu jednodušší a logičtější, aby lépe zapadal do světa tak, jak ho znají.⁵²

Lidská paměť není statická, vzpomínky se v čase mění a dochází k postupnému zapomínání dat. Z hlediska délky trvání lze paměť rozdělit na krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. Krátkodobá paměť neboli paměť operační je aktivována pozorností jedince a uchovává informace po dobu přibližně 20 sekund. Střednědobá paměť uchovává informace po dobu asi 20 minut, pokud nejsou informace zopakovány, dochází k jejich ztrátě – zapomenutí. Dlouhodobou paměť lze z hlediska charakteru vzpomínek dále dělit na sémantickou a epizodickou. Sémantická paměť uchovává informace obecného charakteru jako obecné znalosti a skutečnosti (například historická data, znalost matematiky a další). Epizodická paměť uchovává vzpomínky subjektivního charakteru, které jsou spojeny přímo s osobou jedince či jeho osobou mu blízkou, konkrétním místem a časem.⁵³

Vzpomínky dlouhodobé paměti jsou předmětem výzkumu sociálních a historických věd. Výzkumy však ukazují, že se nejedná o přesné obrazy minulosti, vzpomínky podléhají zkreslení. Obrazy minulých událostí jsou vytvářeny na základě procesu rekonstrukce

⁵¹ PLHÁKOVÁ, A., *Učebnice obecné psychologie*, s. 193.

⁵² Tamtéž, s. 193-194.

⁵³ SAMUEL, D., *Paměť a jak ji používáme*, s. 9.

a konstrukce minulých událostí. Rekonstrukce vzpomínek doplňuje trhliny ve vzpomínkách, dotváří vzpomínky pravděpodobným scénářem tak, aby dávaly smysl. Konstrukce vzpomínek pak vytváří úplně nové vzpomínky na prázdných místech. Probíhá na základě předchozích zkušeností, pravděpodobných událostí a věrohodných informací od druhých lidí. Tím získávají vzpomínky větší řád a smysl, ale ztrácejí přesnost. S tím souvisí fenomén falešných vzpomínek. Jde o vzpomínky na události, které se dotyčné osobě nestaly, ale ona je schopna si je vybavit jako reálné. Lidská paměť dokáže vytvářet nové vzpomínky na základě vnějších vjemů, vyprávění druhých lidí, příběhů z knih a filmů.⁵⁴

Lidská paměť je dynamická struktura podléhající procesům vzpomínání, zapomínání, zkrácení a transformace vjemů. Lidé nejsou schopni uchovat všechny vjemy, a proto dochází k rozlišování vjemů na podstatné, a tudíž hodné zapamatování, a banální, které budou zapomenuty. Rozlišení vjemů je podstatné pro třídění vzpomínek a jejich uchování, aby paměť nebyla přehlcena informacemi. Jedním z hlavních specifíků lidské paměti je selektivita, díky které jedinec vyjadřuje smysl prostřednictvím symbolů, pojmů a představ. Uchovávají jsou zejména vzpomínky, které jsou společností všeobecně přijímány a jsou komunikovány, naopak vzpomínky, které nejsou společností akceptovány, zanikají. Individuální vzpomínky se přizpůsobují ve společnosti všeobecně akceptovaným a komunikovaným obrazům minulosti. Vzpomínky podléhají selekci z hlediska pohledu přítomnosti. Vyprávění o věcech minulých je vždy rekonstrukcí minulých událostí z pohledu přítomnosti a jsou v něm reflektovány minulé i současné postoje vzpomínajícího.⁵⁵

Selekce paměti může mít i psychosociální rysy vycházející z potřeby jedince uchovat si osobní integritu. Zohledňuje jeho postoje a hodnotové rámce. Jedná se o nevědomý automatický proces, který zabraňuje chaosu ve vzpomínkách a pomáhá nastolit řád. Funguje jako obranný mechanismus paměti. Významným psychosociálním rysem selektivnosti paměti je tzv. Pollyanin princip, který popsala spisovatelka Eleanor H. Porterová. Tento princip vysvětluje, že lidský mozek v rámci psychohygieny vytěšňuje silně negativní až traumatické zážitky, aby si zachoval osobní integritu a duševní zdraví.⁵⁶

⁵⁴ PLHÁKOVÁ, A., *Učebnice obecné psychologie*, s. 217-218.

⁵⁵ MAYER, F., VAŠÍČEK, Z., *Minulost a současnost, paměť a dějiny*, s. 158-159.

⁵⁶ VANĚK, M., MUCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 66, 67.

4.2.2 Kolektivní paměť

Lidská paměť není pouze ryze individuální a nezávislá na okolním světě, ale je ovlivňována společností a má svou sociální funkci. Paměť dle různých konceptů můžeme dělit na individuální a kolektivní. S konceptem kolektivní paměti přišel na počátku 20. století francouzský filosof a sociolog Maurice Halbwachs. Jeho úvahy o sociální podmíněnosti kolektivní paměti byly ovlivněny jeho učitelem Emilem Durkheimem a jeho konceptem kolektivního vědomí. Významný vliv na jeho práci měly i koncepty Henriho Bergsona o subjektivním vnímání času a s tím spojeným fenoménem paměti.⁵⁷

Halbwachs rozlišuje paměť na individuální a kolektivní, přičemž říká, že paměť jako taková je podmíněna sociálně. Dle jeho tezí nelze myslet paměť bez společnosti, která ji formuje. „*Paměť je sociálně strukturovaným orientačním rámcem jedinců a společností určujícím to, co je zapamatovatelné. Je to, jak můžeme říci společně s Halbwachsem a jeho teorií sociální podmíněnosti vzpomínání, tvořivá konstruktivní a sociálně podmíněná aktivita, která pomáhá procesu uvědomování sebe sama především tím, že spoluutváří identitu nebo identity sociálních skupin a představuje systém, podle něhož se odlišuje banální (zapomenutelné) od důležitého (zapamatovatelného).*“⁵⁸ Přičemž kolektivní paměť je utvářena interakcemi mezi členy uvnitř skupiny (společnosti) a mezi skupinou (společností) a jejím okolím. Členové skupiny si vzájemnými interakcemi předávají a osvojují hodnoty, normy a zvyky, které jsou signifikantní pro danou skupinu (společnost). V rámci skupiny jsou uchovávané a předávány prostřednictvím socializace a učení na další členy. Kolektivní paměť se v dané sociální skupině dědí a je plně dána sociálním kontextem. Kolektivní paměť tvoří vědění o minulosti sdílené v dané skupině.⁵⁹

Individuální paměť je tvořena vlastními vzpomínkami, ale není čistě individuální záležitostí, je utvářena v procesu socializace a závisí na společnosti. Halbwachs odhlíží od biologické podstaty lidské paměti a klade důraz na její sociální charakter. Nositelem paměti je jedinec, ale vzpomínky jsou utvářeny a vyvolávány druhými lidmi, jejich charakter je tedy kolektivní. Společnost formuje nejen kolektivní, ale i individuální paměť. Pouze ty události a osoby, které jsou komunikovány s druhými lidmi v rámci skupiny (společnosti), jsou vzpomínány. Z toho vyplývá, že vzpomínky se utvářejí a uchovávají pouze v interakci s dalšími lidmi. Pro paměť je tedy zásadní participace jedince na vědění

⁵⁷ NOVOTNÝ, L., *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, s. 2

⁵⁸ Tamtéž, s. 2.

⁵⁹ HALBWACHS, M., *Kolektivní paměť*.

dané skupiny (společnosti). Někdy jsou vzpomínky plně závislé na vědění jiných a vycházejí pouze ze vzpomínek druhých osob. Příkladem takových vzpomínek jsou vzpomínky na dětství, které jsou zprostředkovány prostřednictvím rodičů či prarodičů. Individuální paměť jedince je podmíněna pamětí kolektivů, do kterých jedinec patří. Právě kolektivní paměti skupin, kterých je jedinec členem, tvoří sociální rámce paměti. Ty jsou ustaveny společností a individuální paměť se tvoří v jejich kontextu, mimo tyto rámce paměť neexistuje. Paměť není podmíněna biologickými principy, ale to, jaké vjemy se uchovávají a budou vzpomínány, je plně závislé na sociálních rámcích. Paměť má dynamický charakter, je proměnlivá. Minulé události jsou nahlíženy z pohledu dnešních sociálních rámců a je tak neustále aktualizována a rekonstruována. Pokud minulá událost není zasazena do současného sociálního rámce, není ani komunikována, a tudíž dochází k jejímu zapomenutí. Minulé události tedy nejsou v paměti zachovávány tak, jak se skutečně staly, ale jako obrazy minulých událostí zasazené do současných sociálních rámců tak, aby v kontextu současných podmínek dávaly jedinci smysl.⁶⁰ To platí i naopak, „na současnost pohlížíme neustále s ohledem na minulost, jedno jestli vlastní prožitou, nebo jinak zprostředkovanou. Je třeba ovšem vzít v potaz, že ostatní vnímají a vzpomínají jinak, v kontextu jiných souvislostí a akcentů.“⁶¹ Můžeme tedy říct, že dle Hablwachsovy koncepce je paměť sociálním konstruktem.

Společnost je nositelem paměti a její kolektivní paměť je s ní pevně spjata. Aby mohlo dojít k zafixování událostí do kolektivní paměti, musí být spojena s konkrétním časem a prostorem. Francouzský historik Pierre Nora vytváří koncept míst paměti, která se ve společnosti vytvářejí jako symbolické místo vzpomínání na minulé události, aby upevnily tyto vzpomínky a skupinovou soudržnost. Takto tvořená paměť je pak dle Le Goffa zásadní pro utváření identity jak individuální, tak skupinové. Participací na kolektivní paměti skupiny se s touto skupinou její členové identifikují a zároveň se tak vymezují vůči dalším skupinám s odlišnou kolektivní pamětí. Skupiny si prostřednictvím kolektivní paměti vytvářejí vědomí o vlastní identitě.⁶² S tím úzce souvisí tabuizace určitých témat, která jsou spojena s traumatickými událostmi a vyvolávají utrpení či pocit viny. Takové události mají velký vliv na utváření a uchování identity skupiny a často dochází k jejich selekci. Dochází k vytváření tzv. koalic ticha či kolektivního zamlčování,

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ NOVOTNÝ, L., *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, s. 2.

⁶² LE GOFF, J., *Paměť a dějiny*, s. 111.

kdy lidé, kteří traumatizující události zažili, o nich nehovoří. Tyto události jsou ve společnosti tabuizovány a nejsou komunikovány.⁶³

Na Habwachsův koncept navazuje a dále ho rozvíjí německý archeolog Jan Assmann se svou ženou historičkou Alejdou Assmannovou. Vycházejí z pojetí paměti jako sociálního konstruktů a kolektivní paměť dále rozlišují na paměť komunikativní a kulturní. Přičemž kulturní a kolektivní paměť jako různé formy kolektivní paměti slouží jedinci především jako orientační rámec pro jednotlivé individuální paměti. Individuální paměť je prostřednictvím těchto orientačních systémů kulturní a kolektivní paměti ovlivňována sociokulturními a kolektivními vlivy. Individuální paměť dle tohoto konceptu není na společnosti nezávislou entitou.⁶⁴

Komunikativní paměť je také nazývána živoucími vzpomínkami na události, které se odehrály nedávno, a jedinec, který je nositelem komunikativní paměti, tyto události sám zažil, nebo byl jejich svědkem. Nejde však o paměť individuální, ale skupinovou. Vzniká každodenními interakcemi mezi členy skupiny, ale jejími nositeli jsou jedinci. Jedná se o sdílené vědění o historii vlastní skupiny, které se váže na osobní autentické zážitky jednotlivých členů a společně s nositeli těchto vzpomínek komunikativní paměť zaniká. Komunikativní paměť je dynamická a souvisí s postupnou generační výměnou. Komunikativní paměť je vázaná ke třem až čtyřem po sobě jdoucím generacím.⁶⁵ Orální historie využívá ve svém výzkumu právě komunikativní paměti.

Kulturní paměť přesahuje komunikativní, ze které je v podobě symbolických obrazů postupně formována. Tato paměť je tvořena sdíleným vědomím o vlastní skupině, a vytváří tak jasný hodnotový rámec skupiny. Formuje identitu skupiny a má zásadní význam pro její soudržnost. Kulturní paměť stejně jako kolektivní je pouhou rekonstrukcí minulých událostí, ne jejich přesným odrazem, i když se jedná o paměť zafixovanou, stále je komunikována v kontextu současného vědění. Časový rámec kulturní paměti dalece přesahuje paměť komunikativní, sahá až k mytickým dějinám. Nositeli kulturní paměti jsou učitelé, historici, instituce – oficiální udržovatelé paměti nezávisle na tom, zda byly svědky daných událostí. Pro kulturní paměť je signifikantní formálnost a normovanost.

⁶³ MARADA, R., *Paměť, trauma, generace*, s 79-95.

⁶⁴ NOVOTNÝ, L., *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, s. 2.

⁶⁵ ASSMANN, J., *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 46-53.

Komunikována je většinou prostřednictvím symbolů, tradic, institucí, či ve vzdělávacích institucích.⁶⁶

4.2.3 Paměť versus historie

Zatímco paměť je spojena se svými nositeli – lidmi a nese emocionální náboj, historie je „objektivní“. Respektive je prezentována jako na faktech založený obraz minulosti, ve skutečnosti však existuje pluralita historických pravd. Někteří sociologové vymezují tzv. historickou paměť jako zvláštní typ paměti odlišný od již zmiňované kolektivní či individuální.

Maurice Halbwachs, který rozvinul koncept kolektivní paměti jako sociálně podmíněného konstrukt, vidí historii jako univerzální a objektivní obor, který je nezávislý na skupinové paměti. V opozici k paměti historické klade paměť autobiografickou, která je osobní historií jedince. Historická paměť popisuje minulost schematicky, do jejích rámců pak jedinec vkládá své osobní prožitky.⁶⁷ Tento pohled je často předmětem kritiky jeho nástupců.

Odpůrci konceptu podotýkají, že skupiny, společnost ani národy nemají žádný mozek, který by byl schopen paměti – vštěpování, uchovávání, rekonstrukce a vybavování informací, a jsou tudíž závislé na individuálních pamětech jedinců – členů těchto skupin. Aleida a Jan Assmannovi dávají rovnítko mezi historickou paměť a paměť kulturní, jak byla zmíněna v předchozí kapitole.⁶⁸ Francouzská socioložka Mari-Claire Lavabrová rozlišuje paměť historickou a živou, které jsou v dialektickém vztahu, bez kterého by neměly smysl. Historická paměť jsou sdílené představy o minulosti, které jsou oficiálním vyprávěním podporovaným politickou mocí, kterou legitimizují. Živá paměť je paměť jednotlivců a je tvořena na základě prožitků, je však zasazena do rámců historické paměti.⁶⁹

Otázku vztahu paměti a historie zodpovídá francouzský historik Jacques Le Goff, který říká, že *„paměť je surovinou historie. Ať už myšlená, ústní či psaná, je nádrží, z níž historikové čerpají. Poněvadž paměť pracuje většinou neuvědoměle, je vystavena většímu nebezpečí, že podlehne manipulacím času a společností, které ji svým myšlením vytvářejí,*

⁶⁶ Tamtéž, s. 46-53.

⁶⁷ HALBWACHS, M., *Kolektivní paměť*, s. 93-95.

⁶⁸ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 111.

⁶⁹ MAYER, F., *Češi a jejich komunismus*, s. 37.

než samotná historická disciplína. Tato disciplína ostatně sama paměť přizívuje, a vstupuje tak do velkého dialektického procesu paměti a zapomínání, který prožívají jednotlivci a společnosti. Historik tu musí být proto, aby na tyto vzpomínky a tato opomenutí upozornil, aby je proměnil v myslitelnou surovinu a udělal z nich předmět studia.⁷⁰ Historie a paměť byly v minulosti často zaměňovány, avšak historie jako věda zabývající se minulostí dříve vycházela a dodnes tak činí z obsahů pamětí, ze vzpomínek.⁷¹

Dle Le Goffa existují společnosti s různými typy paměti, respektive evropská společnost prošla v minulosti vývojem od ústní paměti k písemné. Studium paměti skupin a společností je jeden ze základních přístupů k problematice historie a času. Prvním typem je společnost s pamětí etickou, která je předávána výhradně ústně. Tato paměť je typická pro společnosti bez písma, kde je uchovávání vjemů v paměti každodenní záležitostí. Druhým typem jsou společnosti s rovnováhou mezi ústní a písemnou pamětí, což je typické pro evropské společnosti středověku. Dále společnosti s převážně psanou pamětí, která je typická pro evropské společnosti od 16. století, kdy došlo k rozvoji knihtisku a šíření znalosti písma a písemných záznamů. Pro postmoderní evropskou společnost je pak charakteristickým rysem návrat zpět k ústní paměti a jejímu zkoumání.⁷²

Historie je vědní disciplína, která vyjadřuje specifický vztah ke skutečnosti. Nejedná se o exaktní vědu jak je tomu například u matematiky či fyziky. Skutečnost zde není přímo pozorována či konstruována, ale je předmětem pátrání. Historie byla věda o věcech viděných, vyprávěním a líčením věcí viděných či odposlechnutých. Tento vyprávěcí rys historie nepřestal nikdy existovat. S rozvojem písma byla svědectví doby zachycována nejen ústně, ale i písemně. Psané dokumenty jsou zdrojem informací o minulosti. Je třeba si uvědomit, že dokument, „není objektivní a čistou surovinou, ale vyjadřuje moc minulé společnosti nad pamětí a budoucností: dokument je památka.“⁷³ Dokumenty jsou subjektivní svědectví o minulosti. Jde pouze o jinou formu uchování paměti jedince, který své vzpomínky sepíše a ty se stanou nezávislými na čase a prostoru. S pamětí se však může manipulovat, záleží, kdo vzpomínky sepisuje a pro koho. Historie jako věda o minulosti historická fakta sbírá, třídí a systematicky uspořádává v kontextu současných potřeb. Historie je tedy závislá na dnešním výkladu minulých věcí. Historický

⁷⁰ LE GOFF, J., *Paměť a dějiny*, s. 10

⁷¹ Tamtéž, s. 10

⁷² Tamtéž, s. 70.

⁷³ Tamtéž, s. 15

fakt není objektivní skutečností, je výsledkem konstrukce historiků. Je tedy nezbytné výklady minulosti podrobovat kritické rekonstrukci. Historik Lucien Febvre vidí historii jako tvořivý výtvar historiků skrze konstrukci historických faktů. „*Jde snad o danost? Nikoli! Jde o výtvar historika, a to o výtvar opakovaně přetvořený, jde o invenci a produkt, jenž vzniká pomocí hypotéz a domněnek, jemnou a vzrušující práci. [...] Vytvořit nějaký fakt znamená zkonstruovat ho. Jinými slovy to znamená dát odpověď na otázku. A neexistuje-li otázka, není nic.*“⁷⁴

Podle dalšího francouzského historika Pierra Nory, který se proslavil souborem děl *Místa paměti*, kde prezentuje paměť jako předmět historického bádání. Paměť je dle Nory důležitým a nepostradatelným zdrojem dat, jde o živou a proměnlivou entitu, která je závislá na svém nositeli – člověku. Je citově zbarvená a může podlehnout zkreslení či zneužití. Neuchovává informace tak, jak byly přijaty, ale zjednodušuje je a třídí. Vždy se jedná o minulé události, avšak prezentovány jsou v kontextu současných postojů a názorů. Zatímco historie je rekonstrukcí minulých věcí na základě analýz a kritického zhodnocení bez citového zkreslení, paměť je aktuálním a proměnlivým zobrazením minulosti podléhající citovému zkreslení.⁷⁵

Kolektivní paměť dle Le Goffa přesahuje historii zaprvé tím, že je jejím pramenem, a zadruhé tím, že je živoucí připomínkou historické práce, která je komunikována mezi jedinci ve společnosti. Paměť je tedy zdrojem informací pro historii, ta čerpá jak z paměti současné, tak minulé, která je uchována v písemné či materiální podobě. Historická věda se snaží zachytit a objektivně popsat minulé události na základě dostupných zdrojů, a to hmotných a ústních, které jsou obsaženy v paměti. Práce historiků je nikdy nekončící proces revidování výkladu minulosti na základě nových poznatků.⁷⁶

4.2.4 Paměť a orální historie

Orálně historická metoda je založena na práci s lidskou pamětí a skrze lidskou paměť dává historické slovo „bezdějinným“ vrstvám a skupinám společnosti. Právě paměť, prostřednictvím níž dochází ke vzpomínání na minulé události, je stěžejní pro výzkum soudobých dějin. Orální historie pracuje s pamětí jako se svým hlavním zdrojem informací. Není však zdrojem dokonalým a neomylným, což je jí mnohdy vyčítáno. Lidské

⁷⁴ Tamtéž, s. 124.

⁷⁵ NORA, P., *Mezi pamětí a historií. Problematika míst*, s. 8-9.

⁷⁶ TODOROV, T., *Paměť před historií*, s. 34-35.

vzpomínky podléhají procesům spjatým s pamětí. Zapomínání a vzpomínání významně ovlivňuje příběh, který člověk vypráví a se kterým výzkumník dále pracuje. Vzpomínky jsou dle Halbwachse jen obrazy nepřítomných věcí a paměť je jen prostor, který se utváří v procesu jedincovy socializace a s tímto procesem také roste. Paměť jako vnitřní prostor naplněný symboly a verbálními konvencemi má sociální rozměr.⁷⁷

Klíčový pro uložení informací do paměti je jejich emoční obsah. Informace jsou hodnoceny, ukládány, tříděny a uchovávány v paměti právě na základě intenzity emocí s nimi spojených. Platí přímá úměra mezi intenzitou emoce spojené s informací (událostí) a intenzitou, s jakou bude informace zafixována v paměti jako vzpomínka. Čím více emocí je se vzpomínkou spojeno, tím trvaleji bude uchována. Nejtrvalejší vzpomínky osobního životního příběhu jsou ty, které jsou spojeny s nejvíce emočně nabitými událostmi. Avšak v některých případech velmi silně emočně vypjaté situaci může dojít k úplnému zapomnění a ztrátě paměti.⁷⁸

Autobiografické vzpomínky podléhají často zkreslení. To vychází z potřeby člověka vidět svou pozici v minulosti v pozitivním světle. Zapomínání minulých událostí a jejich následná rekonstrukce dle společností akceptovaných sociálních rámců může být způsobeno obranou reakcí paměti na nežádoucí či traumatické vzpomínky. Automatický proces zapomínání probíhá nevědomě a díky němu jsou vzpomínky na minulé události zkreslené. Jedinec má tendence své minulé jednání vidět pozitivně, zatímco negativní a nepříjemné události a prožitky jsou zapomenuty. Jedinci si zpravidla pamatují události, ve kterých se staví do pozice hrdinů a obětí. Pamatují si zejména dobro, které konali, a zlo, kterým trpěli. Naopak události, které je staví do špatného světla, mají tendence zapomínat.⁷⁹ Vzpomínky, které jsou traumatické, pak má jedinec tendenci úplně potlačovat. Při vyprávění svého životního příběhu často pamětník modifikuje svůj příběh vynecháním osobních vzpomínek, které jsou nepodstatné z historického hlediska, a přizpůsobuje svůj příběh předpokládanému obrazu minulosti. Pamětník tak vynechává ty události a informace, které se mu zdají nedůležité.⁸⁰

Lidská paměť není schopna zapamatovat si vše, je selektivní. Části událostí, které nejsou uchovány v dlouhodobé paměti jedince, jsou rekonstruovány na základě minulých

⁷⁷ NOVOTNÝ, L., *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, s. 2.

⁷⁸ PLHÁKOVÁ, A., *Učebnice obecné psychologie*, s. 220.

⁷⁹ TODOROV, T., *Paměť před historií*, s. 36.

⁸⁰ VANĚK, M., MÜCKE, P., *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, s. 116.

zkušeností a doplněny o pravděpodobné očekávané údaje. Paměť může konstruovat i zcela nové vzpomínky na události, které jedinec neprožil. Vychází to z potřeby člověka třídit a dotvářet vzpomínky tak, aby dávaly smysl a měly řád. Vzpomínky podléhají selekci z hlediska současných postojů a zájmů jedince. Vyprávění o minulých událostech je pouhou rekonstrukcí minulých událostí z pohledu současnosti na základě znalosti věcí minulých. Dále podléhají selekci z hlediska jedinečnosti či obecnosti. Jedinec pod vlivem sdílených představ o minulosti, pod vlivem kolektivní paměti upravuje své vzpomínky tak, aby v jejich kontextu dávaly smysl. To znamená, že je přizpůsobuje sdíleným obrazům o minulosti. To je však na úkor pravdivosti vzpomínek.⁸¹

Paměť je sociálně podmíněna, pokud by nebylo druhých osob, se kterými bychom sdíleli naše vzpomínky v různých interakcích, vzpomínky by nebyly komunikovány a zanikly by. Druhé osoby často hrají významnou roli při rekonstrukci a konstrukci vzpomínek. Jedinec si utváří vzpomínky na základě vyprávění druhých osob, například vzpomínky na dětství jsou zprostředkované vyprávěním rodičů či prarodičů na základě obrazového materiálů (nejčastěji fotografií) či videozáznamu. A přítomnost druhých osob ovlivňuje i to, jak jsou události vzpomínány. Může docházet ke zjednodušování či dotváření vzpomínek, zejména u vzpomínaných událostí prožitých s touto druhou osobou.⁸²

Právě zmiňovaná nedokonalost a subjektivita lidské paměti pomáhá poznat a pochopit vztah minulosti a přítomnosti, mezi osobní pamětí a identitou a mezi kolektivní a individuální pamětí. Paměť není jen předmětem výzkumu, ale také důležitým pramenem poznání, jakým způsobem jednotlivci interpretují své životy a celý okolní svět a jak dávají smysl svým minulým prožitkům a pocitům. Prostřednictvím orálního výzkumu skrze vzpomínky jednotlivců může být nahlížen i vztah individuální a kolektivní zkušenosti. Subjektivita je hlavním pozitivem tohoto zdroje informací. Díky orálně historické metodě historici zjistí nejen, co lidé dělali, ale také co si mysleli, co cítili, jaká byla jejich přání. Mohou také nahlédnout do vztahu přítomného a minulého skrze vyprávění narátorů, kteří ve svých vzpomínkách reflektují jak postoje a události minulé, tak přítomné. Paměť chápe jako aktivní proces nahlížení minulosti v sociálních, kulturních a politických kontextech.⁸³

⁸¹ Tamtéž, s. 116.

⁸² NOVOTNÝ, L., *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*, s. 2.

⁸³ VANĚK, M., MUCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H., *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*, s. 73.

5 Praktická práce

5.1 Průběh vlastního výzkumu

V rámci výzkumu byly použity dvě metody: orání historie a archivní rešerše. Samotný terénní výzkum v podobě orálně-historických rozhovorů probíhal na území obcí Lhenice a Mičovice, které byly zvoleny z důvodu zemědělského charakteru obcí. Obce Lhenice a Mičovice se nalézají v podhůří Šumavy, jen několik málo kilometrů západně od města Prachatic. Obce jsou řazeny do Jihočeského kraje, dále do okresu Prachatice a patří pod obec s rozšířenou působností a obec s pověřeným obecním úřadem Prachatice.

Městys Lhenice se skládá z devíti místních částí Lhenice, Dolní Chrášťany, Horní Chrášťany, Hoříkovice, Hrbov, Třebanice, Třešňový Újezdec, Vadkov, Vodice.

Obec Mičovice se skládá z pěti místních částí Frantoly, Jáma, Klenovice, Mičovice a Ratiborova Lhota.

V minulosti byly jednotlivé místní části těchto obcí samostatnými obcemi, nicméně vždy příslušeli k větším Lhenicům. To je patrné ze společného farního obvodu, příslušností ke lhenické škole či lhenickému lékaři. Území obcí se rozkládá na území o katastrální výměře 6251 ha. Většinu území pak zabírá zemědělská půda o rozloze 3376 ha, dále pak lesní půda o rozloze 2261 ha, nejmenší území zabírá zastavěná plocha, která je pouhých 50 ha.⁸⁴

Z podhorského charakteru krajiny a nevysoké kvality půdy, která má nízkou bonitu a nedovoluje výnosné pěstování obilovin, vyplývá pro tuto oblast charakteristické zemědělství zaměřené na pěstování ovoce. O tom vypovídá i vysoký podíl ovocných sadů na celkové zemědělské půdě.⁸⁵ Ovocnářství je v této oblasti velmi rozšířené, což dokazuje, že téměř každý lhenický či mičovický občan ať zemědělec, či řemeslník měl na zahradě ovocný sad. Zprvu se zde pěstovaly zejména stromy jabloňové, hrušňové a od 17. století i stromy třešňové.⁸⁶ Ve 20. století se už pěstovala řada dalších druhů ovoce jako višně, švestky, slívy, dále pak vlašské ořechy, moruše a keře rybízu a angreštu. O významu sadařství a ovocnářství v obci ve 20. století vypovídá i založení odbočky Československé

⁸⁴ RIS: Regionální informační servis. *Lhenice* a RIS: Regionální informační servis. *Mičovice*.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ STARÝ, V., *Lhenice: zahrada jižních Čech*, s. 49.

jednoty ovocnářské pro politický okres prachatický. To, jak vypovídá kronika, se uskutečnilo 9. prosince 1934.⁸⁷

Terénní výzkum probíhal ve dvou etapách. První etapa rozhovorů byla provedena v červenci 2015 a druhá v lednu 2016. Výzkum probíhal ve dvou etapách zejména kvůli časové náročnosti takto koncipovaného výzkumu, tedy procesu navázání kontaktu s pamětníky, přípravy rozhovorů, samotné návštěvy u narátorů a provedení interview. Jako narátoři byly zvoleny osoby, které přímo zažily události, které jsou předmětem výzkumu, tedy osoby žijící v obcích Lhenice a Mičovice v období padesátých let minulého století a narozené mezi lety 1929–1947. Všichni narátoři též byli členy JDZ Lhenice.

Vstup do prostředí usnadnilo to, že autorka výzkumu zkoumané prostředí znala a částečně se v něm pohybovala již dříve. Nejprve byli kontaktováni předem vybraní potenciální narátoři. Pro navázání kontaktů s dalšími potenciálními narátory bylo využito pomoci průvodce prostředím, tedy osoby, která prostředí, ve kterém je prováděn výzkum, velmi dobře zná a je též znalá i minulých poměrů v místě. Průvodcem prostředí se stal první oslovený narátor, pan Pavel.

První kontakt s pamětníky byl prováděn buď telefonicky, nebo osobním kontaktem v doprovodu průvodce. Pomoc průvodce se ukázala velmi přínosná, oslovení narátoři reagovali pozitivně na doporučení či přítomnost jim známé osoby. Počáteční obavy oslovených pamětníků se týkaly zejména pocitu, že nemají co říct a že jejich příběh není zajímavý. Každému rozhovoru tedy předcházela úvod, ve kterém byli narátoři seznámeni s výzkumným záměrem, cíli výzkumu diplomové práce a osobou samotné badatelky. Dále byli seznámeni s metodou a postupem rozhovoru a byly ujištěni o přínosu svého vyprávění jako svého jedinečného pohledu na události pro daný výzkum. Pouze ve dvou případech došlo k odmítnutí poskytnutí rozhovoru, v jednom případě byl důvodem špatný zdravotní stav pamětníka a ve druhém případě neochota na minulé události vzpomínat a hovořit o nich.

Všechny rozhovory proběhly v domácnostech pamětníků, ve dvou případech byla rozhovoru přítomna třetí osoba, v jednom případě byl rozhovor dvakrát krátce přerušena třetí osobou. V prvním případě se jednalo o manželku narátora, která se do rozhovoru zapojovala a doplňovala vyprávění o vlastní postřehy. Tato situace se ukázala jako

⁸⁷ *Kronika městyse Lhenice 1918-1937.*

přínosná. Ve druhém případě je jednalo o syna narátorky, ten však do rozhovoru vůbec nezasahoval.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, čímž byla zajištěna přesnost následné transkripce. Tím byla splněna jedna z podmínek pro analýzu a následnou interpretaci rozhovorů. Počáteční obavy pamětníků z nahrávacího zařízení se postupně v průběhu vyprávění, jak pamětníci vzpomínali, vytratily a byl patrný jejich kladný přístup k rozhovoru. Pamětníci byli ujištěni, že nedojde ke zneužití informací poskytnutých v rámci rozhovoru a některé informace obsažené ve své výpovědi nemusejí být uveřejněny, pokud si to budou přát. Toho využil jeden z narátorů pan Jakub, který považoval poskytnuté informace za příliš osobní a nevhodné k publikaci v diplomové práci. Pamětníci udělili souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů pro účely dané diplomové práce. Veškeré pořízené nahrávky z interviu a formuláře se nacházejí v archivu autorky.

Rozhovory s pamětníky se zabývaly tématem kolektivizace v obci a každodenním životem obyvatel obce v tomto období. Rozhovory byly vedeny metodou orální historie. Bylo zvoleno pět hlavních témat: biografické údaje narátorů, vliv kolektivizace na každodennost narátorů, vliv kolektivizace na každodenní život v obci, fáze kolektivizace a dopady kolektivizace na dnešní každodenní život. V první fázi rozhovoru byli pamětníci vyzváni k volnému vyprávění svého životního příběhu se zaměřením na období kolektivizace. Někteří pamětníci měli zpočátku potíže se samostatným vyprávěním, badatelka tak kladla pomocné otázky na podpoření vyprávění. Poté se všichni, až na jedinou výjimku, paní Ivanu, ponořili do vyprávění a hovořili samostatně. Pro paní Ivanu bylo vyprávění o minulosti značně obtížné vzhledem k očividně nepříjemným vzpomínkám na toto období. Ve druhé fázi rozhovoru byli pamětníci dále tázáni na konkrétní otázky dle předem připravených kategorií a nezmíněných či málo probraných témat.

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že pouze jeden z pamětníků vzpomíná na kolektivizaci kategorizovanou do různých fází. Ostatní pamětníci kolektivizaci vnímají jako ucelený proces bez kategorizace na fáze. Pouze pamětník Michal rozlišoval jednotlivé fáze kolektivizace, které se však neshodovaly s rozdělením fáze kolektivizace historiků, proto byla tato kategorie z další analýzy vyjmuta.

Celkově byly provedeny rozhovory se čtrnácti pamětníky. Z důvodů zachování anonymity pamětníků i osob zmíněných v rozhovorech byla v souladu s Etickým kodexem České asociace pro sociální antropologii⁸⁸ a zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů⁸⁹ všechna jména v diplomové práci nahrazena pseudonymy. Stejně tak jména všech osob zmíněných narátory v rozhovorech jsou fiktivní. V následující tabulce jsou uvedeny základní biografické údaje o narátorech (pseudonym, rok narození, místo bydliště) a informace o rozhovorech, které s nimi byly provedeny. Pamětníci jsou v tabulce řazeni dle abecedního pořadí pseudonymů. Biogramy pamětníků společně se zkrácenými verzemi protokolů o rozhovorech jsou k nahlédnutí v příloze této práce.

V rámci studia historického kontextu zkoumaných událostí bylo použito odborné literatury zabývající se tématem kolektivizace v Československu. Dále bylo využito primárních historických pramenů, a to konkrétně obecních kronik Městyse Lhenice z let 1949–1958, 1958–1974 a 1975–1990, pamětní knihy obce Hrbov z let 1925–1956, pamětní knihy obce Vadkov z let 1937–1962, pamětní knihy obce Mičovice z let 1974–1985, kroniky obce Frantol z let 1949–1954, dále také pamětníky knihy Základní devítileté školy Hrbov z let 1945–1965 a Frantoly z let 1945–1964, vše dostupné ve Státním okresním archivu Prachatice nebo v digitalizované podobě na stránkách Státního oblastního archivu v Třeboni. Dále bylo využito kroniky obce Jáma dostupné ze soukromého archivu pamětníků. Dokumenty zemědělského družstva Lhenice jsou dostupné také ve Státním oblastním archivu v Prachaticích. Dále byla využita i regionální literatura, o které je pojednáváno v kapitole *Dosavadní stav studia zkoumané problematiky*.

⁸⁸ Dostupná z: <http://www.casaonline.cz/wp-content/uploads/Eticky-kodex-CASA.pdf>

⁸⁹ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Tabulka 1: Základní údaje o narátorech

Narátor	Pohlaví	Rok narozen	Místo bydliště	Datum rozhovoru	Místo rozhovoru	Délka rozhovor
Barbora	žena	1931	Lhenice	26.01.2016	dům narátora	1:23
Ivana	žena	1930	Mičovice - Ratiborova Lhota	25.01.2016	dům narátora	0:44
Jakub	muž	1930	Lhenice - Vadkov	28.07.2015	dům narátora	1:13
Jana	žena	1947	Lhenice	27.07.2015	dům narátora	0:26
Jaroslav	muž	1947	Mičovice - Jáma	26.01.2016	dům narátora	1:21
Jiřina	žena	1929	Mičovice - Klenovice	26.01.2016	dům narátora	0:57
Kateřina	žena	1946	Mičovice - Ratiborova Lhota	25.01.2016	dům narátora	1:14
Markéta	žena	1945	Lhenice	28.07.2015	dům narátora	1:52
Michal	muž	1936	Mičovice - Jáma	28.07.2015	dům narátora	1:50
Miroslava	žena	1941	Lhenice - Vadkov	28.07.2015	dům narátora	1:19
Pavel	muž	1944	Lhenice	27.07.2015	dům narátora	2:02
Petr	muž	1945	Mičovice - Ratiborova Lhota	25.01.2016	dům narátora	0:51
Václav	muž	1939	Lhenice - Klenovice	29.07.2015	dům narátora	1:15
Zuzana	žena	1935	Mičovice - Frantoly	25.01.2016	dům narátora	1:34

ZDROJ: vlastní zpracování autorky.

Hlavním tématem práce jsou obrazy každodennosti v obci v období kolektivizace. V tomto období byla každodennost obyvatel spjata zejména s běžnými denními úkony v domácnosti, prací v zemědělství, rodinným životem, ale i sousedskými vztahy a obecně životem v obci. Následující kapitoly představují každodennost v obcích Lhenice a Mičovice, která je složena právě z těchto běžných, pravidelně se opakujících, ale pro lidský život velmi podstatných, úkonů a obrazů této každodennosti zachycených ve vzpomínkách pamětníků.

Kapitola se věnuje nejen historickému období procesu kolektivizace, jak je popisován v odborné literatuře, tedy procesu zakládání družstev mezi lety 1948–1960. Z důvodu interpretace kolektivizace pamětníky jako procesu zakládání jednotných zemědělských družstev a jejich následný provoz, je zahrnuto širší období končící až rokem 1992, kdy došlo k transformaci zemědělství a zrušení jednotných zemědělských družstev. Část práce je věnována i vzpomínané každodennosti před započítáním kolektivizačního procesu, jelikož toto období zaujímalo ve vzpomínkách pamětníků významnou roli ve vztahu k následné kolektivizaci. Tato práce si však neklade za cíl porovnávat každodennost před kolektivizací a během ní. Kapitola *Válečná a poválečná každodennost v Lhenicích a Mičovicích: dětství a mládí pamětníků za soukromého hospodaření* přibližuje, z jakých poměrů pamětníci pocházeli a v jakých podmínkách následně vznikala zemědělská družstva.

Kapitola je rozčleněna chronologicky dle časové posloupnosti na podkapitoly představující každodennost v různých historických obdobích následovně: *Válečná a poválečná každodennost v Lhenicích a Mičovicích: dětství a mládí pamětníků za soukromého hospodaření*, *Každodennost za kolektivizace a její proměny: pohled pamětníků* a *Dopady kolektivizace na dnešní život v obci z pohledu pamětníků*. Kapitola *Každodennost za kolektivizace a její proměny: pohled pamětníků* je dále členěna dle tematických okruhů každodenního života, které se objevily ve vyprávění pamětníků.

5.2 Válečná a poválečná každodennost v Lhenicích a Mičovicích: dětství a mládí pamětníků za soukromého hospodaření

Třicátá léta 20. století, která zasáhla do života mnoha lidí ekonomickou krizí doznívající až do poloviny tohoto desetiletí, se dle historických záznamů v místních kronikách nezdaří nijak bouřlivá. V kronikách je hlavním tématem počasí, které bylo pro život převážně zemědělské oblasti zásadní. Obec Lhenice investovala v tomto období do rozvoje infrastruktury. Byl vystavěn městský vodovod a v celé oblasti docházelo k hojně výstavbě nových silnic. Nicméně období konce třicátých let, kdy došlo k zabrání Československého pohraničí, okupaci Československa, společně s následujícími válečnými lety významně zasáhlo do životů obyvatel Lhenic a Mičovic. Jako klíčové pro vývoj obcí na konci let třicátých a v letech čtyřicátých se ukázala jejich geografická poloha a národnostní složení obyvatel. Obce Lhenice a Mičovice se totiž nalézají v podhůří Šumavy v těsné blízkosti pohraničí. Národnostní složení v jednotlivých místních částech bylo značně odlišné, většinou však výrazně převládalo obyvatelstvo hlásící se k české národnosti. Pouze ve vsích Frantoly s osadami Klenovice a Malonín, dnes příslušné k obci Mičovice, převládalo německy hovořící obyvatelstvo. To vše značně ovlivnilo vývoj v oblasti v době okupace Československa v letech 1938 i v dobách následujících.

Dne 8. října roku 1938 byla zabráná většina území Prachatického okresu včetně obcí Jáma, Mičovice, Vadkov a Frantoly. Obce Mičovice, Jáma a Vadkov však byly, jak uvádí ve své knize Václav Starý, ryze české. Kronika obce Vadkov k těmto událostem uvádí: „... událost ohromující: obsazení německým vojskem naší obce po poledni v soboru dne 8. října, když naše ČSl. vojsko vztáhlo se od hranic až do Lhenic. Snad stalo se tak omylem, nebo zůmyslně – jak Lheničtí usuzovali, že plukovník němec velel ústup až do městyse Lhenic a vojsko německé postupovalo až k zabarikádované silnici u starého hřbitova, teprve přední auta se vrátila a Vadkov za motorovými vozidly a spoust motorových kulometů pak zaplavila pěchota na velkých autech a s povozy koňskými a mulami. Také obec Mičovice zabráná podobně jako Vadkov a vojsko tam přes naší obec táhlo, vlastně jelo. Česká obec Jáma také zabráná, ale tam vojsko německé není. Zažíváme těžké chvíle v obavě, že zabrání obce této bude pod nás trvalé pro Německo.”⁹⁰ Ke dni 28. listopadu 1938 došlo k navrácení těchto obcí zpět do Československa, což kronika označuje jako „den vysvobození“. Ze záznamů je jasně patrný protiněmecký postoj

⁹⁰ Pamětní kniha Obce Vadkov III díl 1937–1962.

kronikáře. Na tyto události vzpomínali i pamětníci z dotčených obcí, kteří též vyjádřili v této otázce protiněmecký postoj. Frantoly a Klenovice byly jako součást „Sudet“ připojeny k Německé říši. Ostatní území bylo obsazeno německými vojsky a byl na něm vyhlášen Protektorát Čech a Moravy. Hranice mezi protektorátem a Německou říší vedla katastrálním územím obce Mičovice. Celnice byly mezi obcemi Mičovice – Klenovice, Vadkov – Smědeč a Lhenice – Horní Chrášťany.⁹¹

Vztah českého a německého obyvatelstva hraje významnou roli v dějinách Československa a byl rozebírán i v místních kronikách. Češi a Němci žili ve společném státě po staletí a navzájem se kulturně ovlivňovali. Názorové a národnostní neshody se projevovaly na obou stranách od vzestupu nacionalistických myšlenek 19. století, vzniká tzv. konfliktní společenství. Po vzniku samostatného Československého státu v roce 1918 se obyvatelé německé národnosti stali největší národností menšinou. V řadě vesnic v pohraničí měli Němci většinový podíl a měli zásadní vliv na ekonomiku těchto regionů. Vzrůstající nespokojenost zejména s nedostatečným podílem na politické moci ve spojení se vzrůstajícím vlivem Německé říše vygradovala na konci třicátých let 20. století v tzv. sudetskou krizi. Následné zabránění českého pohraničí nacistickým Německem a vznik protektorátu Čech a Moravy ještě více vyostřilo česko-německé vztahy v těchto oblastech.⁹²

Události roku 1938 byly reflektovány pouze ve vzpomínkách pamětníků žijících v dotčených obcích. O zabránění a následném navrácení obcí do Československa hovořil pamětník Michal (*1936) z obce Jáma. Důležitá pro něj byla zejména otázka národnostní, a tedy hrozba „poněmčení“ české obce. Obraz těchto událostí se v jeho vzpomínkách zachoval následovně.

„Tak my jsme tady byli na hraně. Dokonce v třicátým osmým roce, když došlo k zabránění Sudet. Tady všude kolem nás, i takhle na ten jih i zase trošku na západ to už byli potom ty Němci, ty sudeťáci. Takže v té době, v tom třicátým osmým roce, nějakým administrativním omylem, nebo co, jsme my jako Jáma, ryze česká vesnice, sousední Mičovice a sousední, sousední Vadkov[...]. Byli jsme normálně zabráněni do těch Sudet, nějakým prostě způsobem, jak se o tom rozhodovalo, tak tadydle udělali čáru a řekli, to

⁹¹ STARÝ, V., *Lhenice: zahrada jižních Čech*, s. 76-81

⁹² Blíže k tématu německé menšiny na území Československa například ZIMMERMANN, V., *Sudetští Němci v nacistickém státě*, BRANDES, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 38*.

budou Sudety, to budou Němci a takhle. Čili tady byl tenhle ten problém, že to s námi vypadalo, nebo stou naši obcí vypadalo dost špatně, že nás poněmčí, jo, v tej době, ale nakonec, prostě se dělaly petice a dělaly se, jednalo se, v tom roce třicet osm s Němcema se dalo i jednat. Existovala takzvaná rozhraničovací komise. A takže asi po šesti týdnech tato komise přijela a znova tyhle ty tři zase vrátila zpátky do Čech, takže jsme zůstali nakonec jako česká vesnice. Ale samozřejmě v roce třicet devět v březnu zabrali zbytek republiky a bylo to vyřešený, jo.”⁹³

Tzv. národnostní otázka byla vzpomínána více pamětníky. Většina se k otázce česko-německých vztahů vyjadřovala pozitivně. Dle vzpomínek pamětníků byly národnostní vztahy v této oblasti dobré a byla zde řada smíšených rodin. To přetrvalo i během druhé světové války s výjimkou několika případů, které však dle vyprávění nebyly otázkou národnostního původu, ale charakteru konkrétních jedinců.

Následné období druhé světové války zasáhlo do života obyvatel této zemědělské oblasti zejména v podobě nucených odvodů zemědělské produkce a s tím souvisejících kontrol. Systém nucených dodávek byl zaveden z důvodu nedostatku surovin a potravy a měl vyřešit dostatečné zásobování potravinami jak pro vojsko, tak pro „běžné obyvatelstvo“. Dodávkové povinnosti byly stanovovány před začátkem sezóny a nebraly v potaz klimatické podmínky daného roku. Pokud nebyly klimatické podmínky příznivé a byla nízká úroda, nebyly sníženy. Předmětem těchto dodávek byla téměř veškerá zemědělská produkce. V této době však bylo běžnou praxí na větších hospodářstvích zaměstnávat pomocnou pracovní sílu jako děvečky, čeledíny a další, která společně se začínající mechanizací umožňovala efektivnější hospodaření a plnění dodávkových povinností.

Pamětníci vzpomínají na dodávkové povinnosti, které často komparovali s nucenými dodávkami produkce v padesátých letech. Válečné dodávky vnímali často pozitivněji. Jako nutné opatření pro zajištění potravy pro vojsko a obyvatelstvo ve městech. Někteří pamětníci zmiňovali kontroly domácností s tím spojené, zda nedochází k zatajování produkce či ilegálnímu prodeji. Vzhledem k dětskému věku, ve kterém druhou světovou válku pamětníci prožívali, jsou vzpomínané prožitky silně emočně zbarvené. S těmito událostmi mají spojené negativní a silné prožitky.

⁹³ Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015.

„...protože potřeboval mít zajištěný tuhle ty dodávky, těch potravin, tak začal uplatňovat systém takzvaných kontingentu neboli rozpis dodávkových úkolů. A to spočívalo v tom, že podle mír, podle výměry toho statku a nebo prostě toho zemědělce, i těch malých se to týkalo. Dodávku mlíka, dodávku masa, dodávku obilí, dodávku brambor, víc se tady jako nepěstovalo u nás. Vejce taky no. Našim rodičům, prostě rozepsal každý rok začátkem roku a teď vyžadoval tvrdě to plnění. Bez ohledu jaký byly podmínky klimatický. Některý rok byly takový, některý takový, nebo. Pracovní síly v té době byly, takže to se dalo tak nějak to hospodářství zvládat.”⁹⁴

Přesto většina pamětníků válečné období shodně hodnotí spíše pozitivně. Dotčené období prožívali v dětském věku a plně nevnímali okolnosti války. Období svého dětství považují všichni pamětníci za šťastné. Ve vyprávěních se objevovaly i ambivalence šťastného a bezstarostného dětství a na druhé straně negativní aspekty války, jako již zmiňované kontroly, které měly silný emoční náboj.

Co se týče běžného každodenního života, tak všichni pamětníci shodně vzpomínali, že dokud rodiče hospodařili soukromě, museli již od dětství pomáhat na hospodářství. Větší hospodáři na svých statecích zaměstnávali služky a čeledíny, kteří v době, kdy se téměř veškeré práce v zemědělství dělaly ručně či za pomoci tažné síly kobyly, byli velmi potřeba. Dle svých svědectví i na těchto hospodářstvích museli pamětníci, v té době ještě děti, vypomáhat rodičům s činnostmi v domácnosti či s lehčími hospodářskými pracemi. Někteří pamětníci komparovali své dětství s dnešní dobou a popisovali své postavení a odvedenou práci jako užitečnou pro chod hospodářství.

„Mojí rodiče měli hospodářství. Pracovali asi na 6 hektarech půdy. Jako děti jsme museli samozřejmě pomáhat. Když jsme přišli ze školy, tak nebyl čas někde běhat. Museli jsme chodit pomáhat na pole, pomáhat s dobytkem.”⁹⁵

„Oni ty začátky nebyly nic veselýho. Když jsme přišli ze školy, měli jsme napsáno na stole, abychom se převlíkli do něčeho jenom, pak jdi udělat tohleto, pak tohleto. Když

⁹⁴ Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015.

⁹⁵ Rozhovor s paní Janou (*1947), 27.7.2015.

rodiče byli třebaš na poli, my jsme měli rozdělenou práci, to se muselo dělat. Dneska se sedí u počítače, to neexistovalo, se muselo dělat a ty děti taky museli pomáhat.”⁹⁶

Po skončení druhé světové války v roce 1945 Československý stát opět nabyt plné suverenity. Poválečná situace v Československu však přinesla tragický osud pro německou menšinu usídlenou na jejím území. Bezprostředně po skončení války docházelo k tzv. divokým odsunům a následně k organizovanému vysídlování německy hovořícího obyvatelstva, které trvalo až do roku 1946. Zůstat mohli jen ti obyvatelé německé národnosti, kteří prokazatelně bojovali proti nacistickému okupačnímu režimu nebo trpěli pod nacistickým terorem. Z odsunu byli vyloučeni Němci ze smíšených manželství a odborníci důležití pro československé hospodářství. Majetky Němců, Maďarů a dalších lidí zbavených československého občanství byly konfiskovány ve prospěch státu. Dodnes je otázka nuceného vysídlování německého obyvatelstva velmi diskutována jak v odborných kruzích, tak mezi politiky i veřejností.⁹⁷

K poválečnému odsunu německého obyvatelstva došlo i ve Lhenicích a Mičovicích. Významně se zapsal do dějin obce Frantoly. Vývoj této zabrané obce a jejích osad po roce 1945 byl stejně jako u všech ostatních německých obcí v Československu pro její obyvatele tragický. Jak píše kronika této obce: „V únoru 1946 byl proveden první odsun Němců ze zdejší obce. Poslední byl proveden v říjnu 1946. V obci zůstali jen Němci ze smíšených manželství (rodiny, kde jeden z manželů je rodilý Čech).”⁹⁸

S procesem nuceného vysídlování bezprostředně souvisí i osídlování těchto obcí. Jedná se o dvě části téhož fenoménu, který zasáhl zejména české pohraničí. Od roku 1945 docházelo na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše k dosídlování těchto obcí Čechy a Slováky z vnitrozemí, ale i dalšími slovanskými reemigranty ze zahraničí. Každý drobný zemědělec či bezzemek české, slovenské či jiné slovanské národnosti mohl zažádat o přidělení zkonfiskované půdy. Dosídlování bylo řízeno speciálními úřady a mělo za cíl „navrácení všech oblastí Československé republiky původnímu slovanskému živlu.“⁹⁹

⁹⁶ Rozhovor s panem Václavem (*1939), 29.7.2015.

⁹⁷ Blíže k tématu odsunu německé menšiny z území Československa například STANĚK, T., ARBURG, A., *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951*.

⁹⁸ *Kronika Obce Frantol 1949–1954*.

⁹⁹ *Zákon 27/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení*.

Do pohraničí se tak dostává i řada lidí, kteří nemají zájem na dosídlení pohraničí, ale obohacení se na opuštěných majetcích.¹⁰⁰

Do vysídlených Klenovic přišli první čeští osídlenci již v prosinci 1945, ti se zde usadili v Němci opuštěných usedlostech. Největší vlna dosídlování pak nastala rok poté. Kronika obce Frantol uvádí: „V dubnu 1946 přišli do obce Slováci, kteří reemigrovali z Rumunska. Osídlili usedlosti po odsunutých Němcích ve Frantolech a v Maloníně (osada obce Frantol).”¹⁰¹ Tito reemigranti však po několika letech obec opustili a osada Malonín již nebyla znovu osídlena a zanikla. Většina nově příchozích obyvatel v obci Frantoly a Klenovice však byla z řad českých obyvatel z nedalekých obcí, kteří neměli vlastní hospodářství a povětšinou sloužili u větších hospodářů jako pomocná pracovní síla.

Tento fenomén se dotkl i ostatních obcí, kde německé obyvatelstvo tvořilo menšinu. Velkým zásahem do života v těchto obcích, zejména pro velké hospodáře, byl odchod čeledínů a služek z hospodářství, většinou do vysídlených obcí v okolí, kde začali hospodařit na vlastních majetcích. Na velkých hospodářstvích se tak začal projevovat nedostatek pracovní síly, která byla pro chod velkých hospodářství zásadní. Definitivní konec pro zaměstnávání pomocné síly na statcích nastává koncem čtyřicátých let, kdy vládnoucí komunistická strana zaměstnávání podruhů, čeledínů, děveček či jiných námezdních pracovníků označuje za vykořisťování a zakazuje ho.

Nucené vysídlení německého obyvatelstva je ve vzpomínkách pamětníků reflektováno různě, dle jejich vztahu k této události. Pamětníci, jichž se to dotklo přímo skrze odchod některého z členů rodiny, vzpomínali negativněji než ostatní, nicméně nezmiňovali se o násilnostech či dalších tragických aspektech této události. Jelikož tyto události zažili ve velmi nízkém věku, vyprávěné příběhy jsou zprostředkované skrze rodinné příslušníky, a nejsou tak přímým svědectvím.

Pamětníci z původně německých obcí se o nuceném vysídlení zmiňovali většinou jen okrajově a jejich příběh se více zaměřoval na dosídlování, které pro ně bylo velkou příležitostí pro získání vlastního hospodářství. U pamětníka Václava (*1939) žijícího v dosídlené obci Frantoly se objevila ambivalence ve vzpomínkách na odsun. Zatímco část rodiny opustila Československo kvůli německému původu, jeho rodičům se naskytla příležitost na nové hospodářství, kterou využili a pan Václav ji reflektoval velmi pozitivně. Podobně jako ostatní obyvatelé Frantol pracovali jako podruzi u velkého hospodáře

¹⁰⁰ SLEZÁK, L., ČAPKA, F., VACULÍK, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce.*

¹⁰¹ *Kronika Obce Frantol 1949-1954.*

v nedaleké obci a neměli žádné vlastní hospodářství. Získání vlastního hospodářství, které bylo umožněno nuceným odchodem původních obyvatel a proslovanskou politikou obnoveného Československého státu, zásadním způsobem ovlivnilo jejich životy. Jako velmi zásadní věc je reflektována i v jejich příbězích.

„My jsme to taky dosídlili z Lhoty Ratiborovy, to je asi 2km odtat' vzdušnou čarou, to jsme dosídlili. Já jsem sem přišel s rodiči [...] Ono to bylo německý tady, a tady byla maminky sestra, ty šli na ten barák. Ona šla, měla manžela někde ve válce a šla ho hledat do Německa nebo, a tam už potom zůstala. Ostatní všechno, tady v tom čtyřicátým pátým roce se to tady vysídlilo a dosídlilo se to právě tady z tý Lhoty okolo. To byli podruzi, co sloužily u sedláků, tak to tady dosídlili.“¹⁰²

U pamětníků pocházejících z velkých hospodářství se objevovaly vzpomínky na odsun spojený zejména s nedostatkem pracovní síly. Odchod podruhů z obcí do pohraničí jako příčina nedostatku pomocné pracovní síly, byl tématem pro hospodáře, kteří již hospodařili samostatně i pro pamětníky, kteří toto období prožívali v dětském věku a příběhy mají většinou zprostředkované. Dle výpovědí bylo období po odchodu podruhů po druhé světové válce a následný zákaz zaměstnávání pomocné pracovní síly komunistickou stranou velkým zásahem do chodu hospodářství. Práce rodinných příslušníků obvykle nestačila na chod hospodářství většího než 15 ha. Příмым důsledkem těchto událostí byl často zmiňovaný nárůst pracovní zátěže.

„A jako potý, do tý, i v tý druhý světový válce vždycky měli, když to jako nestačili, což měli naši třeba někýho toho pacholka, někou tu děvečku a tudle to. A to potom komunisti todleto všechno zatrhli, nesměl být nikoho. A to jako uznej, že to by býval nikdo neudělal. Mechanizace taková nebyla, nebylo nic. Takže na tom dřeli všichni příbuzný, a všechno tudle to.“¹⁰³

Stejně tak i pamětnice Ivana (*1930), která již od roku 1947 hospodařila se svým manželem soukromě na statku v Ratiborově Lhotě, vzpomínala zejména na těžkou dobu, kdy museli celé hospodářství o 22 ha obhospodařovat sami bez pomoci podruhů. Na rozdíl od ostatních, kteří vnímali poválečné období spíše pozitivně, pro paní Ivanu znamenal

¹⁰² Rozhovor s panem Václavem (*1939), 29.7.2015.

¹⁰³ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

odchod podruhá začátek těžkých časů, které pokračovaly v padesátých letech represemi komunistického režimu. Reflektovala tuto dobu jako velmi složitou a těžkou. Také pamětník Jakub (*1930), který byl již od svých sedmi let majitelem zděděného statku, na kterém od roku 1951 hospodařil, vzpomínal na druhou polovinu čtyřicátých let spíše negativně. Pan Jakub se ve svých názorech jednoznačně přiklání na stranu podpory západních zemí a poválečný vývoj Československa pod taktovkou socialistického východu vnímal negativně. Ve svém vyprávění popisoval zklamání z poválečného vývoje. Velmi důležitou událostí pro něj byl rok 1948 a nástup komunistické strany k moci, který vnímal jako zlomový okamžik pro celý svůj život.

„Když to začalo být drobátko lepší. Měla tady u nás vzniknout jako UNRA, [...] to bylo podporovaný od Američanů, něco to, no a přišel rok 48.“¹⁰⁴

I přes veškeré zmiňované potíže s nedostatkem pracovní síly, přetrvávající lístkový systém na zboží a dodávky vyprodukovaných zemědělských plodin, se kterými se pamětníci potýkali, se však vzpomínky na poválečná léta pojí s euforií z opětovné svobody a uvolnění poměrů. Většina oslovených pamětníků druhou polovinu čtyřicátých let prožívala v dětském věku. Díky tomu na události v poválečných letech nahlíželi z jiného úhlu pohledu a pozitivněji. Stejně jako u válečného období i zde se často ve vyprávěních objevovala ambivalence pěkného dětství a těžkého období pro hospodaření. Přesto reflektovali toto pohnuté období dějin jako šťastné.

Vzpomínky paní Ivany (*1930) a pana Jakuba (*1930) na poválečná léta se od vzpomínek ostatních pamětníků liší tím, že v této době již byli majiteli svých vlastních hospodářství a zajišťovali chod hospodářství a obživu pro rodinu. Toto období reflektují více negativně a ve svých vyprávěních mu věnovali velký prostor.

¹⁰⁴ Rozhovor s panem Jakubem, 28.7.2015.

5.3 Každodennost za kolektivizace a její proměny: pohled pamětníků

Každodenní životy většiny obyvatel Lhenic a Mičovic byly spjaty se zemědělstvím. S nástupem Komunistické strany Československa k moci a zavedením kolektivního hospodaření se významným způsobem změnila i každodennost jejich životů. Nejedná se však jen o změnu soukromého hospodaření na kolektivní, ale jde o celospolečenské změny, které se udály po nástupu komunistické strany k moci. Právě každodennost za státního socialismu, neboli socialistická každodennost byla hlavním tématem orálně-historických rozhovorů.

Komunistická strana Československa měla silnou podporu již před druhou světovou válkou, její podpora však ještě vzrostla v poválečné atmosféře. Již v prvních volbách v obnoveném Československém státě v roce 1946 Komunistická strana Československa vyhrála a po únorovém převratu roku 1948 získala kontrolu nad mocí ve státě. V Československu byl nastolen komunistický režim, který byl charakteristický blízkým napojením na Sovětský svaz.

Mezi hlavní cíle komunistického režimu patřila kolektivizace hospodářství. Transformace soukromého podnikání od drobných živnostníků, přes velké průmyslové podniky až po zemědělce na státní či družstevní podniky byla prováděna systematicky. Nejprve byly znárodněny klíčové průmyslové podniky a postupně došlo ke znárodnění či likvidaci téměř veškerého soukromého podnikání v Československu. Co se týče zemědělství, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé přijalo roku 1948 zákony, které reformovaly poválečný dekret prezidenta Edvarda Beneše o vlastnictví půdy. Tzv. druhá a třetí fáze pozemkové reformy uzákonily nucené odprodeje pozemků větších než 50 ha a pozemků propachtovaných. Majitelé se však často žádné finanční náhrady nedočkali. Ústava z roku 1948 zaručovala soukromé vlastnictví půdy do výměry 50 ha s podmínkou, že zemědělci na této půdě sami pracují. Ruku v ruce s reformami šlo i zavádění kolektivního hospodaření vykoupená půda byla přerozdělována do nově vznikajících státních statků a JZD. Zemědělská výroba v Československu se stala centrálně řízeným systémem založeným na dvouletých a poté pětiletých plánech.¹⁰⁵

Členové komunistické strany se postupně dostávali k moci i v jednotlivých obcích, což významně ovlivnilo život místních obyvatel pracujících v zemědělství. Již koncem čtyřicátých let začínají vznikat první zemědělská družstva. První družstvo v oblasti bylo

¹⁰⁵ Blíže k pozemkové reformě například JECH, K., *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*.

založeno roku 1948 ve Lhenicích. Jednalo se o ovocnářské družstvo výrobní a prodejní – Lhena, které se zabývalo zpracováním ovoce od malopěstitelů, a bylo vedeno samotnými pěstiteli ze Lhenic. V padesátých letech byla Lhena znárodněna a převzata národním podnikem Jihočeská Fruta.

5.3.1 Zakládání JZD a perzekuce samostatně hospodařících zemědělců: každodennost padesátých let ve vzpomínkách pamětníků

Hlavním cílem režimu v oblasti zemědělské výroby byla v souladu s komunistickou ideologií společného vlastnictví kolektivizace zemědělství. I přesto, že zpočátku vládnoucí elity proklamovaly, že ke kolektivizaci po sovětském vzoru nedojde, ministr zemědělství Július Ďuriš připravoval zákony na jeho zavedení. Zatajení těchto plánů bylo strategickým krokem komunistického režimu a vycházelo z potřeby udržet si stávající podporu zemědělců. Kolektivizace po sovětském vzoru nebyla zemědělci přijímána kladně.¹⁰⁶

První zemědělská družstva vznikala již od roku 1946. Tato družstva vznikala za podpory státu, nebylo jich však mnoho. Jednotná zemědělská družstva neboli JZD měly za cíl centralizovat řízení zemědělství, zvýšit efektivitu zemědělské výroby prostřednictvím velkovýroby a vybudovat socialistickou společnost. Samotný proces kolektivizace vedený komunistickým režimem lze rozdělit do čtyř fází.

První fáze probíhala v letech 1948–1950. Byl vytvořen zákonný rámec pro vznik jednotných zemědělských družstev zákonem č. 69/1949 o jednotných zemědělských družstvech. Družstvům vzniklým v této fázi byla státem přidělena půda získaná z poválečných konfiskací či nuceným odkupem v rámci druhé pozemkové reformy. Družstva vzniklá v této první fázi kolektivizace se dělila do tří kategorií dle rozsahu společného hospodaření. JZD prvního typu mělo společné hospodaření osevni a sklizňové a rozdělování zisků probíhalo na základě rozlohy vložené půdy. JZD druhého typu mělo již společnou veškerou rostlinnou výrobu a docházelo ke scelování půd a rozorávání mezí, což mělo vedle ekonomického významu i význam symbolický. JZD třetího typu mělo veškerou zemědělskou výrobu kolektivní a se scelenými půdami. V tomto nejvyšším typu družstev byl také nastaven jiný způsob vyplácení odměn, který již nebyl plně závislý na rozloze vložené půdy, ale především na objemu odvedené práce. Již v roce 1950 započala snaha o přechod veškerých nižších typů JZD na vyšší stupně. Tato první družstva měla sloužit

¹⁰⁶ JECH, K., *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*, s. 51.

jako ukázkový příklad dobře fungujícího kolektivního hospodaření a stát je tedy značně podporoval. Ukázky těchto vzorových a prosperujících družstev se staly součástí propagandy komunistické strany. Pravdou však je, že se tato družstva často potýkala s ekonomickými potížemi. To bylo řešeno zákonem č 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, ve kterém bylo stanoveno, že veškerá zemědělská půda musí být obdělávána dle zemědělského výrobního plánu, k čemuž musí být zajištěn dostatek pracovní síly a mechanizace. Na základě tohoto zákona byly organizovány nucené práce soukromě hospodařících zemědělců či zapůjčení zemědělských strojů do JZD, kde nebyl dostatek pracovní síly či mechanizace. Byly též stanoveny perzekuční postupy vůči rolníkům. Postupy zaměřené proti velkým zemědělcům, kteří představovali hlavní překážku vstupu malých a středních rolníků do JZD. Tyto akce měly za cíl tuto skupinu zlikvidovat. Největší tlak byl kladen na střední zemědělce s pozemky o výměře okolo 15 ha, kteří měli tvořit základ JZD. Byl na ně vyvíjen nátlak v podobě dodávkových povinností, tedy odvodů zemědělské produkce státu, za jejichž neplnění byli trestáni. Tresty měli různé podoby od peněžních pokut, odnětí svobody až po zabavení majetku.¹⁰⁷

Druhá fáze charakteristická bojem proti třídnímu nepříteli probíhala v letech 1950–1953. Třídním nepřítelem byli velcí hospodáři, kteří byli komunistickou propagandou označeni za vesnické boháče a „kulaky“. Tato kategorizace skupiny velkých zemědělců měla za cíl ji stigmatizovat a oslabit jejich tradičně silnou pozici na vesnici. Termíny „kulak“ a vesnický boháč měly hanlivý charakter a byly komunistickou propagandou používány na místo tradičního označení sedlák, které mělo spíše pozitivní konotace. Sedláci byli pro chod zemědělských obcí klíčoví. A to hned z několika důvodů. Jako velcí zemědělci měli velký význam ekonomický, produkovali značné množství zemědělské produkce a na svých hospodářstvích zaměstnávali pomocnou pracovní sílu. Měli však i zásadní význam společensko-kulturní, velcí sedláci a zemědělci měli již po staletí výsadní postavení v obci jako autorita. Často zastávali funkce starostů a členů obecní správy, měli tak významný vliv na chod obce. Často také byli aktivní ve spolkovém životě a iniciovali zakládání řady zájmových spolků.¹⁰⁸

„Kulak“, toto záměrné pejorativní označení větších hospodářů mělo podněcovat nenávisť drobných rolníků vůči této skupině. „*Byl-li někdo označen kulakem, rozuměl se*

¹⁰⁷ KAPLAN, K., *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá – venkov*, s. 166-189.

¹⁰⁸ JECH, K., *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*, s. 42.

*tím nepřátelský a zlovolný, státní zájmy poškozující sedlák.*¹⁰⁹ Toto označení bylo užíváno účelově pro potřeby propagandy komunistického režimu a označovalo třídního nepřítele. A jako s nepřítelem bylo s velkými hospodáři taky zacházeno. Mezi lety 1950 a 1953 docházelo na základě směrnice tří ministrů¹¹⁰ k vystěhovávání velkých zemědělců i všech jejich rodinných příslušníků. Této akci namířené proti velkým zemědělcům se říká Akce „K“.

V té době se zvyšoval nátlak i na střední zemědělce. Prostřednictvím růstu dodávkových povinností, zákazu najímání pracovní síly, zabavování zemědělské techniky a trestů za neplnění byli nuceni ke vstupu do JZD.¹¹¹ Kronika městyse Lhenice k roku 1950 píše: „*Na našem venkově se rozrůstá činnost jednotných zemědělských družstev, neb zemědělci chápou, že rozvoj JZD jest jedinou možnou cestou naší vesnice k lepší budoucnosti.*“¹¹²

Třetí fáze kolektivizace je označována jako krize kolektivizace a probíhala v letech 1953–1955, kdy docházelo k velkému úpadku JZD. Řada zemědělců opouštěla družstva, která se kvůli špatné ekonomické situaci často rozpadla. V těchto letech došlo opět ke zpřísnění trestů za nedodržování dodávkových povinností vyměřených zemědělcům.¹¹³

Čtvrtá neboli konečná fáze kolektivizace měla za cíl úplné združstevnění zemědělství a konečné zrušení malovýroby. To se projevovalo dalším zvýšením nátlaku na střední a velké zemědělce. Agitační brigády, které přesvědčovaly soukromě hospodařící zemědělce ke vstupu do JZD, však neměly velké úspěchy a tak bylo přistoupeno k dalšímu zvyšování již zavedených nátlakových mechanismů, jako je nárůst dodávkových povinností, zvyšování trestů za jejich neplnění. Jako klíčový se ukázal rok 1956, kdy do nově vzniklých družstev vstoupilo velké množství středních zemědělců. Rokem 1960 je kolektivizační proces na venkově dovršen založením JZD ve všech zemědělských obcích v Československu. Soukromě hospodařící zemědělci tvořili jen zanedbatelnou menšinu.¹¹⁴

Pro vývoj sledovaných obcí v padesátých letech a zakládání JZD se jako klíčový ukázal charakter obce z hlediska obce s tradičními zemědělskými rodinami či obce nově

¹⁰⁹ MAHDAL, M., *Kulak – abeceda komunistických zločinů.*

¹¹⁰ *Směrnice ministerstva národní bezpečnosti, ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků vesnických boháčů.*

¹¹¹ BLAŽEK, P., JECH, K., KUBÁLEK, M., *Akce „K“: Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty.*

¹¹² *Kronika Městyse Lhenice 1949-1958.*

¹¹³ KAPLAN, K., *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá – venkov*, s. 257-271.

¹¹⁴ *Tamtéž*, 271-302.

dosídlené. V druhých jmenovaných obcích probíhalo zakládání JZD značně odlišně od okolních obcí, kde zemědělské rodiny na svých pozemcích hospodařily již po generace. V těchto obcích často vznikala družstva již ve čtyřicátých letech či na počátku let padesátých a nebyl zde na zemědělce vyvíjen takový nátlak. Na druhou stranu v obcích s tradičními zemědělskými rodinami byl na vznik družstev vyvíjen tlak větší a vznik družstev provázela propaganda proti velkým sedlákům, represe a uvěznění některých velkých sedláků.

Jak uvádí kronika obce Frantol z roku 1950 bylo v nově dosídlené osadě Klenovice založeno JZD již roku 1949: „*Veškerá činnost místního národního výboru směřovala po celý rok k upevnění a rozvoji JZD v Klenovicích, které bylo založeno minulého roku.*“¹¹⁵ Rok po založení družstva došlo ke scelování pozemků. Pro všechny zemědělce to byla významná událost, kdy došlo ke sjednocení dosud rozdělených pozemků do větších společných celků. Akt rozorávání mezí byl symbolickým aktem kolektivizace a společného hospodaření. Z důvodu scelování půdy byly vyměněny pozemky zemědělců, kteří nebyli členy družstva, za pozemky vzdálenější od obce. Kronika se o tomto zmiňuje následovně: „*Zemědělci, kteří nechtěli zprvu vstoupiti do družstva, obdrželi místo své původní půdy půdu náhradní. [...] Po přesvědčovací akci vstoupili pak všichni osídlenci z Klenovic do JZD.*“¹¹⁶

V ostatních obcích byl proces kolektivizace delší a byl doprovázen již zmiňovaným nátlakem. Pro každodenní život zemědělských rodin byl nejcitelnější nátlak právě skrze dodávkové povinnosti. Důležitým a všemi pamětníky zmiňovaným tématem byl s tím spojený nedostatek potravin a zásob osiva na další sezonu. Zejména střední a velcí zemědělci, na které byl vyvíjen největší nátlak, se denně potýkali s problémem nedostatku potravin a dalšího zboží. Jak uvádí obecní kronika Lhenic, jednou z forem nátlaku na velké zemědělce, bylo nepřidělování lístku na jídlo, oděv ani obuv. „*Lístky budou na cukr, na všechny ostatní potraviny, lístky na mýdlo a šatenky. Žádné lístky nedostanou vesničtí boháči a podnikatelé zaměstnávající pracovní síly, jako i příslušníci jejich rodin, s výjimkou dětí do 18 let. V zemědělství budou dostávat lístky na cukr a potraviny a šatenky jen ti pracující a jejich rodinný příslušníci, kteří mají splněny své dodávkové povinnosti.*“

¹¹⁵ *Kronika Obce Frantol 1949-1954.*

¹¹⁶ *Tamtéž.*

*Totéž platí o JZD.*¹¹⁷ Právě plnění dodávek, které bylo podmínkou pro obdržení lístků na potraviny, se radě velkých zemědělců nedařilo plnit.

Plánování dodávkových povinností nebylo vyměřováno dle odhadované produkce na další sezonu, ale dle potřeb režimu. obecní kronika Lhenic z roku 1950 uvádí: „*Také zemědělci mají za sebou první rok plánování na základě výrobních a dodávkových smluv. V celku byly dodávky obilí, masa, mléka i vajec vzorně splněny. V lednu podpisují zemědělci nové smlouvy, v nichž plánují vyšší stav dobytka, dojivosti, snůšky vajec i sklizeň obilí. Podkladem smluv je rozpis výroby a dodávky na r. 1950 plánovaný na kraje, okresy i obce a rozvržený na jednotlivé zemědělce. Rozpis výrobního plánu je základem celé naší výroby a proto přijímají zemědělci plán s rozhodnutím jej opětně splnit.*“¹¹⁸ Dodávkové povinnosti byly záměrně nadhodnocovány a jejich plnění ztíženo prostřednictvím zákazu najímání pracovní síly a zabavováním zemědělské techniky. Státní úřady plánující dodávky nebraly v úvahu charakter místního zemědělství zaměřeného na ovocnářství, kdy značnou část plochy zemědělské půdy zaujímají ovocné sady. Kromě záměrného nadhodnocení produkce tak docházelo ještě k nadhodnocení kvůli odlišnému charakteru půdy. Tato forma nátlaku často zapříčinila nedostatek potravin pro samotné zemědělce, kteří museli odevzdávat nejen vyprodukované plodiny, ale i maso, vejce, mléko a mléčné výrobky. To zasahovalo do každodenního života všech oslovených pamětníků. Kvůli neplnění dodávek byly časté i prohlídky domácností, zda zemědělci nezatajují část úrody a neužívají jí pro své potřeby na úkor státu. Zemědělci se často uchýlovali k těmto praktikám a schovávali zásoby na zimu, budovali tajné prostory pro uschování jídla a osiva. Kromě již zmíněného byl problémem i zákaz zabíjení prasat, které v té době byly hlavním zdrojem masa pro zemědělce v této oblasti.¹¹⁹

Samotný vznik družstev pak byl nevyhnutelným důsledkem nátlakových akcí. Jako první družstvo v tradičních českých obcích vzniklo družstvo ve Vodici roku 1949, kvůli špatné ekonomické situaci se však po dvou letech rozpadlo. Další bylo založené družstvo v Mičovicích na podzim roku 1952 a v prvních letech svého působení se také potýkalo s velkými ekonomickými potížemi. V listopadu roku 1955 pak bylo založeno JZD v Jámě a Vadkově. Zápis v kronice obecního kronikáře Jámy k tomuto uvádí: „*Dobrovolně se*

¹¹⁷ *Kronika Městyse Lhenice 1949-1958.*

¹¹⁸ *Tamtéž.*

¹¹⁹ ROKOSOVÁ, Š., *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem.* In: TÁBORSKÝ, J., (ed.). *Securitas imperii 10. Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*, s. 147.

žádná družstva již nezakládala a mnohá stará družstva se rozpadala. Proto se musil pustiti vítr do tvrdých palic selských, aby se z družstev nejenom nerozeběhla, ale aby ještě mnoho nových družstev stvořily. A tak se začali zemědělci prohánět. Cestičky se k tomu našly. Byly to jednak nesplněné dodávky, pak zde byli kulaci a lidé podezřelí z neloajálního postoje k stávajícímu režimu. Začalo se s prohlídkami podezřelých osob, jezdily kriminálky po vsích a nepohodlný zemědělec se prostě vysídlil. Nevzali si z domova mimo šatstva a nábytku ničeho a šli na státní statek pacholčit. Mnohý byl na konci zavřen. I jinak byli šikanováni, takže nebylo východiska nežli vstupem do JZD, aby se zbavili toho nemožného života. A tak ku konci roku 1955 byla založena družstva u nás v Jámě, ve Vadkově, ve Vodici, v Hrbově a obnovena a zesílena družstva v Mičovicích a v Třešňovém Újezdě.¹²⁰ Do nově vzniklého JZD Jáma vstoupili všichni zemědělci z obce. Společné hospodaření započalo v obou družstvech až roku následujícího, tedy roku 1956, svedením dobytka a rozoráním mezí. O rok později bylo založeno družstvo ve Lhotě Ratiborově a společné hospodaření začalo na jaře roku 1957. Jako poslední v oblasti vzniklo družstvo ve Lhenicích. JZD Lhenice bylo založeno roku 1958 jako jedno z posledních v Prachatickém okrese, což je způsobeno charakterem obce, hlavní zdroj obživy pro většinu obyvatel totiž nepředstavuje zemědělství. V obecní kronice se je tato událost oslavována jako konečné naplnění cílů socialistické společnosti. „V září bylo ve Lhenicích rušno. Denně přijížděla z okresu politická brigáda, aby získala zemědělce do jednotného zemědělského družstva. Dobré dílo se podařilo. Můžeme směle říci, že lheničtí zemědělci pochopili program XI. sjezdu KSČ dovršení socialistické výstavby v naší vlasti.“¹²¹

Pamětníci z nově dosídlených obcí shodně reflektují zakládání družstev méně negativně než pamětníci z obcí s tradičními zemědělskými rodinami. Tito pamětníci spontánně komparovali proces zakládání JZD v těchto obcích s hospodářstvími o menší výměře s okolními obcemi s tradičními zemědělskými rodinami. Komparaci kolektivizačního procesu přikládali velkou váhu. Na zakládání družstva v nově dosídlené obci vzpomínali jako na proces poklidný pouze s agitacemi a bez perzekucí, zatímco v okolních obcích ho vnímají negativněji a refleктоvali tento proces jako nátlakový a násilný. Jak je patrné z následujícího úryvku, pamětník Václav (*1945) tento rozdíl přisuzuje menší výměře hospodářství v obci Klenovice. Nenacházela se zde žádná velká hospodářství, zatímco v okolních obcích byla větší rozmanitost rozlohy a nacházela se tam

¹²⁰ Kronika obce Jáma 1945-1956.

¹²¹ Kronika Městyse Lhenice 1949-195.

i hospodářství s výměrou větší než 15 ha, tedy velcí hospodáři neboli „kulaci“, proti kterým byla namířena propaganda a represe.

„Dohodli se tyhle ty, protože oni už byli z okresu, tak jste to dosídlili, tak založte družstvo, ono se to jmenovalo jednotné zemědělské družstvo, no ta jednota. No, tak tam vstoupili všichni, jako z tý obce, z tý osady. Ona to správně byla Frantoly osada Klenovice, pak se přejmenovalo na Klenovice. Šli tam všichni. Ne, žádný problém, tady zajedno žádný velký zemědělci nebyli. My jsme měli 10 hektarů, no nebo 10 a půl tak zhruba, tady byli největší tudle u Nováků ty měli 14 hektarů, tak kolem těch 10 hektarů se to tady točilo, takže žádný kulaci. To tady nebylo, aby tady byl někdo vysídlený. Přišli támhle z okresu z KSC, přišli a založte družstvo. Nu tak tady se založilo. Aby to bylo z iniciativy vnitřní, že tady založit družstvo, to ne, to nebylo. Ale žádným nátlakem, žádný takový. Jinde už to bylo takový nátlakový“¹²²

Pamětnice Jiřina (*1929) z dosídlených Klenovic na tuto situaci vzpomíná odlišně. Souhlasí s tím, že většina obce se na založení JZD dohodla, někteří zemědělci však své nově nabyté majetky nechtěli vložit do JZD. Do JZD vstoupili všichni až po nátlaku.

„Dva nechtěli do JZD jít. Jak je trestali, když nechtěli jít do JZD, ježišmaria. Nu potom jim nic jinýho nezbylo, než se do toho JZD taky dát.“¹²³

Pamětníci pocházející z velkých hospodářství ve svých výpovědích o nových družstvech v pohraničí uváděli zejména nucené pomocné práce. Dle jejich výpovědí zemědělci museli odevzdat zemědělské stroje do těchto JDZ a i oni sami museli v hlavní zemědělské sezoně jezdit pracovat jako pomocná síla, čímž pádem neměli dostatek pracovní síly na vlastních hospodářstvích. Zmíněný fakt reflektují jako jednu z forem nátlaku, která významně zasáhla do hospodaření. Události byly vzpomínány i pamětníky, kteří v té době byli v dětském věku, a odchod jednoho z rodičů na nucené práce do pohraničí pro ně znamenal nárůst pracovních povinností.

„Kde byly stroje, kdo měl co, to mu všechno sebrali a to dávali těm, jak zakládali družstva, nebo nějakým takovým těm prominentům. A tak oni byli odkázaný každý jenom na sebe nebo na rodinu. Všechno se dělalo ručně. [...] To bylo poslední léta soukromého

¹²² Rozhovor s panem Václavem (*1939), 29.7.2015.

¹²³ Rozhovor s paní Jiřinou (*1929), 26.1.2016.

hospodářství, to bylo někdy třiapadesátým dvaapadesátým, no malej kluk jsem byl, já si to pamatuju tak drobet. Vždycky, když bylo nejvíc práce, tak museli jít s potahem. V Záhoří udělali družstvo, jenže tam byli, to byli samý ty reemigranti z Rumunska a vykukové, který nechtěli dělat, ty jen furt byli v hospodě, chlastali. A ted' bylo třeba žně, nebo sušit seno, síct, no a tam to vázlo. A na čtrnáct dní, byl na čtrnáct dní pryč s koňma. Ted' bylo třeba doma dělat žně tak my s mámou všechno jsme ručně. Vždycky ráno musel odjet s koňma pryč a večer přijel. Tak zavez na pole žebříňák, vůz. Tak se to naložilo. No a když přijel domu, tak to zase přivez, no a takhle se to pytlíkovalo. Nebo v sena, tenkrát jsme byly malý děti. Síkla jenom máma a on musel na čtrnáct dnů pryč. [...] Ty sedláci, kdo byl jako kulak, tak museli vždycky jít pomáhat těm družstvům do pohraničí.“¹²⁴

V ostatních obcích zakládání JZD probíhalo odlišně. Jednalo se o zemědělské obce s velkými a středně velkými hospodářstvími, která se dědila v rodinách po generace. Dle vzpomínek pamětníků z těchto tradičních zemědělských hospodářství byla podpora a vůle k založení JZD malá. Padesátá léta mají místní obyvatelé spojené s perzekucemi a nátlakovými akcemi. Jako důvod neochoty k založení družstev, které vedlo k násilnému kolektivizačnímu procesu, pamětníci zmiňovali zejména silné pouto ke své půdě a hospodářství. Pamětníci z těchto obcí i přes místní odlišnosti vzpomínají vesměs velmi podobně na velký nátlak spojený se zakládáním JZD v padesátých letech.

Význam větších zemědělců na vsi vzpomínalo více pamětníků z řad středních i velkých zemědělců. Svou pozici v rámci obce reflektovali i sami pamětníci z velkých hospodářství ve svých vyprávěních jako zásadní při rozhodování pro chod obce. A byl tak na ně vyvíjen i větší tlak při zakládání JZD. To shrnuje jeden z pamětníků v následujícím úryvku.

„Na nás přes těch 15ha, na nás to bylo jako tvrdší, řeknu, že byl prostě takový pohled na to, že jsme měli v tý vsi určitý vliv. Nás bylo 5 zemědělců jako my z těch 25, že jsme měli vliv. A když potom ty agitátoři tátu tvrdě přesvědčovali, tak řek: „Vy tu máte vliv, a vy to musíte podepsat, nebo vás budeme stěhovat,“ a tak dále. Já jsem u toho byl, tak...“¹²⁵

¹²⁴ Rozhovor s panem Jaroslavem (*1947), 26.1.2016.

¹²⁵ Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015.

Pamětník Pavel (*1944) podobně jako ostatní pamětníci pocházející z velkých hospodářství vzpomínal na začátky padesátých let s hořkostí. Srovnává období kolektivizace s obdobím předchozím, které má spojené s nadějí a ekonomickým a hospodářským zlepšením a ustálením. Rok 1949 pro něj znamená zlom, který zasáhl do jeho vyprávění. Komunistický režim je jako velké zemědělce kategorizoval a byla proti nim vedena represe. V padesátých letech jim bylo propagandou připsáno stigma vesnických boháčů a vykořisťovatelů.

„A po válce, kdy ta euforie po válce vznikla, že bude konečně svobody, kdy moji rodiče měli hospodářství a ještě k tomu vozili poštu z Netolic a jejich strýc, otcovo bratr, si koupil v roce 1947 traktor, což jim hodně pomáhalo, [...] a vypadalo to, že se jako zmátoří po válce a že se budou mít dobře, no. Přišel osm a čtyřicátý rok, tak strejdovi sebrali traktor se vším nářadím v roce 1949, no a začalo perzekuce zemědělství. Sebrali mu poštu, sebrali mu... nazvali ho kulakem a začaly se zakládat JZD.“¹²⁶

Běžnou součástí života středních a větších zemědělců byly agitační a nátlakové akce. Pamětníci vzpomínali na agitace na založení JZD a psychický nátlak na zemědělce s ním spojený. Obrazy nátlakových akcí ve vzpomínkách pamětníků jsou spojeny s hrozbou vystěhování velkých hospodářů, kteří nechtěli spolupracovat na založení JZD. O represí formou hrozby vystěhování velkých sedláků se zmiňují téměř všichni pamětníci a shodují se na tom, že výhrůžka vystěhování byla velký psychický nátlak na hospodáře, kteří měli ke svým majetkům předávaným v rodině po generace silný vztah. Nikdo z oslovených pamětníků však vystěhování nezažil. Někteří nicméně vzpomínali na události kolem podpisových akcí či na vystěhování sedláků z okolních vesnic. Uskutečněné vystěhování sedláků v obcích Třešňový Újezdec a Mičovice bylo pamětníky interpretováno jako exemplární případ pro další velké zemědělce. Většina pamětníků vzpomínala na vystěhování velkých sedláků na počátku padesátých let jako na akce ze závisti či jako na propagandu. Pamětník Jakub (*1930) v následujícím úryvku vysvětluje praktiky, které režim používal k tomu, aby stigmatizoval „kulaky“.

„To JZD neprocházelo to hladce, byly problémy. Akorát. Třeba v naší vesnici se nestalo to, že by tady někoho vy... byl vystěhovaný jako kulak, jo. Ale třeba támhle

¹²⁶ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

v Třešňovém Újezdci tam byli dva, v Mičovicích taky dva. [...] No tak potom těm největším sedlákům řekli: „Vy jste, vy jste to dělali úmyslně, vy jste to sabotovali,“ tak jim prostě řekli: „Vy jste ty kulaci.“ Tak je vystěhovali a majetky jim sebrali. Prostě to bylo neúnosný, nedalo se to zvládnout. Tady v tom Vadkově k tomu nedošlo, že někoho vystěhovali. I když tu taky byli zavřený....“¹²⁷

Hrozba zabavením majetku a zákaz pobývat nadále v rodné obci či dokonce v kraji se stala téměř běžnou součástí života. Časté byly také návštěvy agitátorů a pořádání různých akcí zaměřených proti velkým sedlákům, které měly za cíl je stigmatizovat. Pamětník Pavel (*1944) vzpomínal na tyto události z pohledu vlastní rodiny, které hrozilo vystěhování z rodinného hospodářství. Vyprávění bylo velmi emočně zbarveno a téma perzekucí padesátých let a samotný pojem „kulak“ jako prostředek perzekuce byly pro pamětníka velmi citlivé. Také pamětnice Kateřina (*1946), pamětník Jaroslav (*1947) a pamětník Petr (*1945) hovořili o hrozbě vystěhování jako o důležitém tématu, které vztahovali na události v rodině a obci, nevěnovali mu však ve svých promluvách mnoho prostoru.

Mezi nejčastěji zmiňované represivní praktiky, které komunistický režim používal proti „kulakům“, ale i proti středním a menším zemědělcům s cílem kolektivizovat zemědělství, patřily dodávkové povinnosti. Vzpomínky pamětníků na tyto nátlakové akce jsou spojeny s nedostatkem potravy. Nedostatek potravy byl velkým zásahem do každodenních životů pamětníků a byl jimi vzpomínán jako zásadní dopad kolektivizačních snah komunistického režimu. Tento problém byl mnohem intenzivněji reflektován pamětníky pocházejícími z velkých hospodářství a těmi, kteří se již měli rodiny a nedostatek potravy tak neprožívali pouze jako neuspokojení vlastní potřeby, ale jako selhání v péči o rodinu.

Někteří pamětníci mají dodávkové povinnosti spojené s pocity absurdity. Pamětnice Markéta (*1947) hovořila o vzpomínce na návštěvu zemědělského družstva, kam odevzdávali vyměřené dodávky, kdy si plně uvědomila represivní charakter těchto dodávkových povinností.

„Hele, to měli rozepsaný dodávky, co přesně musí dodat. Tak vím, že jsme pěstovali fazole na poli taky. Musel je tatínek odevzdat. Nu a když přišel asi za rok do družstva.

¹²⁷ Rozhovor s panem Jakubem (*1930), 28.7.2015.

*Já nevím proč se tam šlo, jestli se dávalo nějaký obilí nebo to. Nu tak zjistil, že ty fazole, který on tam tenkrát dal, tam ještě jsou, a už to žerou všechny možný potvory, ale fazole musela to. ... Ty fazole si pamatuju do dneška. To sem tam s tátou byla. V tom samým obalu, co to tam on dal, to tam bylo.*¹²⁸

Také pamětník Pavel (*1944) vzpomínal některá nařízení spojená s dodávkovými povinnostmi jako nesmyslná z hlediska charakteru zemědělství v oblasti zaměřeného na ovocnářství. To bylo zejména ve Lhenicích značně rozšířeno a ovocné sady zaujímaly značnou část zemědělské půdy, což způsobovalo potíže z důvodu nedostatku orné půdy pro vyměřené dodávkové povinnosti.

*„Náš táta, když my jsme měli třeba tydlety dodávky, jestli máš tam ovoce nebo tudleto, to nebyl žádný rozdíl. To znamená, že my jsme měli hektary a na ty hektary jsme dostali kontingent, to co máme odevzdat naší vlasti. Ale nikdo nepochopil, že teda to máš ovoce, ted'ko trháš třešně, tak to pošlapeš, ty kolem, ne. Nu a i mezi těma stromama takový obilí si nemohla nikdy mít jako na fajr place, ne.*¹²⁹

Již zmiňovaný nedostatek osiva a sadby na další sezony byl pro mnohé zemědělce velký problém a byl vzpomínán zejména staršími pamětníky, kteří se již v padesátých letech podíleli na chodu hospodářství či již měli hospodářství vlastní. Obavy o zajištění rodiny a obživy pro ni bylo pro tyto pamětníky důležitým tématem. S růstem dodávkových povinností přibývalo případů, kdy hospodáři nebyli schopni takto vyměřené dodávky plnit. Za neplnění dodávek byly vyměřovány různé tresty od již zmiňovaného neobdržení lístků na potraviny a další zboží, zákazu zabíjet prasata až po pokuty a vazbu. Tyto tresty ve svých vzpomínkách reflektovali všichni pamětníci. Nejsilnější byla vzpomínka na zákaz zabíjet prasata neboli „píchat“, což mělo za následek nedostatek živočišné stravy. Někteří pamětníci vzpomínali také na překupování obilí a další produkce při nedostatečné úrodě. Dodávkové povinnosti měli spojené hlavně se strachem o obživu a rodinu.

„Lidi si museli nechat nějaký obilí, aby mohli sít, zase na podzim nebo na jaře, když neměl splnino, tak nenechali ani to. Nenechali. A když chtěl tohle to, tak si to musil koupit. Musel si to někde sehnat potom a musel si to koupit. Jinak to nešlo. [...] Když se to, když se

¹²⁸ Rozhovor s paní Markétou (*1947), 28.7.2015.

¹²⁹ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

to nedodalo, tak třebaš léta se nesmělo zabít prase, tady protože se ty kontingenty neplnili, tak se nesmělo píchat prase. Nebylo, nebylo maso, nebylo nic, nu... ¹³⁰

Společným jmenovatelem všech vzpomínek byl strach, který pamětníci v této době prožívali. Vzpomínány byly také prohlídky domácností spojené s neplněním dodávek. Dle pamětníků bylo účelem těchto prohlídek vyvolat strach, ale oficiálně byly prezentovány jako kontroly na odhalení protistátního živlu, sabotáže a ohrožení zásobování země. Zemědělci se dle svědectví pamětníků často uchýlovali k praktikám jako schovávání zásob na zimu a budování tajných prostor pro uschování jídla a osiva na další sezonu.

„Za soukroma, když jsme nesplnili dodávku, no tak přišli, jestli máme brambory, nebyly splněny, byla neúroda, tak abychom z jara mohli zasázet, tak sadbu honem schovat k sousedům, ten měl splnino. Když kontrola odjela, že je sklep práznej. Tak jsme zase přivezli zpátky a takovýdle se dělali.“ ¹³¹

Pamětnice Kateřina (*1946) hovořila o pokutách a dalších formách trestu jako represivních praktikách komunistického režimu zaměřených proti takzvaným „kulakům“.

„To byly nátlaky na soukromníky, zvyšovali dodávky a takový aby... Zvyšovali, aby to nemohli splnit a potom za hlouposti, jo. Nesplnil v pololetí, a splnil ke konci roku celý, jo. Nesplnil první pololetí, tam to bylo vždycky rozdělený, tak měl problémy, dali mu nákou pokutu a tak. Když ke konci roku splnil, tak mu to už nevraceli, jo. Museli dodržovat kvartály. Dneska by se dalo říct, je to prostě k smíchu. Samozřejmě, že nám zvyšovali dodávky. Můj táta byl šest tejdnu ve vyšetřovací vazbě jenom kvůli tomu, že nesplnil, já dneska třeba řeknu, brambory, protože ten rok byla neúroda, jo, že se splnit nedaly.“ ¹³²

Toto období prožívala část pamětníků v dětském či dorosteneckém věku a některé jejich vzpomínky představují jiný úhel pohledu na události. Pamětníci pocházející z velkých hospodářství, kteří v padesátých letech byli v dětském věku, vyprávěli příběhy prohlídek, které reflektovali jako emočně velmi silné a negativní, na druhou stranu z dnešního pohledu již úsměvné. Pamětnice Kateřina (*1946) vzpomínala prohlídky domácností, které v ní jako malém dítěti vyvolávaly strach. Vyprávěla o těchto událostech

¹³⁰ Rozhovor s panem Jakubem (*1930), 28.7.2015.

¹³¹ Rozhovor s panem Petrem (*1945), 25.1.2016.

¹³² Rozhovor s paní Kateřinou (*1946), 25.1.2016.

spontánně a prezentovala je jako úsměvné historky, z jejího hlasu a vyprávění však byly patrné negativní emoce s tím spojené.

„Tak to si pamatuju jako malá holka. Když přišla ta prohlídka, jak všechno prohlíželi, jak se nestyděli vyslýchat i mě, kde co máme schovanýho, jo. A ta hrůza, když kolem mě stáli ty dospělý obrovský chlapi. Já je doted' pořád vidím veliký, oni možná nebyli tak veliký na tu vejšku, ale na mě. Tak to si pořád pamatuju, jak, jak to bylo hrozný.“¹³³

Podobně i další pamětník, pan Pavel (*1944) spontánně vzpomínal na prohlídky, které prožíval v dětském věku se smíchem a však s patrným negativním postojem ke vzpomínaným událostem.

„Takový zážitek, v týhle kuchyni se to odehrálo. Chodili z radnice a sepisovali kolik máš slepic a kolik máš husí a to ti předepsali kolik musíš odevzdat husí a kolik musíš odevzdat lnu a kolik musíš odevzdat vajec a všechno tudle to. To bylo všechno v těch dávkách. No a ted' sem přišel z radnice, byla sobota, máma pekla tady. A ted' se jí vyptával co všechno máme a nemáme a tohle. Nu a ted' já sem tam chodil, to sem byl malej, to sem ještě nechodil do školy, no ale počítat sem uměl, ne. Do těch 10 nebo 20, o to jde. Máma mu říkala 8 housat, ne a to taky už ti kecám přesně ten počet, jo, ale tudle to. Máma řekla 8 housat a já povídám: „Ne mami, je jich 15.“ A máma: „Ale to bylo, ale oni nám chcipli.“ A furt, furt naváděli mě, naváděla abych jako: „Mami ne, já ted' sem odtud šel a počítal sem je.“ Nu a ten policajt jak tu byl, máma mu dala vdolek, jak ho pekla, tak povídá: „Tak chlapečku, až já odejdu, ty to nebudeš mít lehký doma.“ A on ještě povídal: „No ale maminka to musí vědět lepší než ty, vždyť ještě nechodíš do školy.“ „Ale počítat umím. A tak se pojd'te podívat.“ Tak zkrátka v jednom kuse todle, nu a když odcházel tak povídal: „Chlapečku, ty budeš mít asi odpoledne špatný.“ Nu a máma povídala: „To bych věděla, proč ho bít nebo proč se s ním todle to. Sem ráda, že aspoň mluví pravdu.“ A bylo to. To bylo, to byla doba škaredá, to byla.“¹³⁴

Na samotné založení JZD pak vzpomínají všichni pamětníci z tradičních zemědělských usedlostí shodně jako na vyvrcholení represivních a nátlakových akcí. Je to

¹³³ Rozhovor s paní Kateřinou (*1946), 25.1.2016.

¹³⁴ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

pro ně doba kdy po neustále se zvyšujícím tlaku agitátorů, podpisových akcí za vystěhování sedláků, propagandě nasměřované proti sedlákům jako třídním nepřátelům a rostoucích dodávkových povinnostech museli do družstva vstoupit. To celé i přes velký odpor, který tito zemědělci projevovali ke kolektivizaci, kterou popisovali jako zabránění majetkům, ke kterým pociťovali oni sami ale hlavně jejich rodiče a prarodiče velmi silné pouto. Jako neúnosný byl v příbězích pamětníků zmiňován zejména stálý psychický nátlak skrze časté kontroly a hrozby vystěhováním.

V mnoha příbězích sehráli roli negativních postav anonymní takzvaní „okresáci“, agitátoři či lidé z okresu, kteří vykonávali prohlídky a další represivní akce. Pro mnohé zemědělce byl vstup do JZD jediné možné východisko z této situace. Někteří vstup do družstva nazývali vysvobozením.

„V pět a padesátým se tu zakládalo družstvo a to už celý ten pět a padesátý rok jezdili vždycky z okresu, jak se říkalo okresáci přijedou, to se každý třásl. Protože tenkrát to byl teror, ne, na ty zemědělce. Byly takový dodávky neúnosný, že to ty lidi nemohli. To se nadalo, nemohlo se to zvládnout co ty zemědělci. Tak oni na ně takový tlak vyvíjeli, a přitom každý se držel té své hroudy, jak se říká, zuby nehty. To si pamatuju jako kluk. Vždycky přišli, to přišlo chlapů takových pět, šest jich přišlo: „Tak co, už jste si to rozmyslel. Půjete do družstva, nepůjete. Tak vás odstěhujeme.“ To si každý rozmyslel.“¹³⁵

Pamětník Jakub (*1930), který v době vzniku družstva již hospodařil na vlastním hospodářství, hovořil o vzpomínce na založení družstva. Událost zmiňovaná v následujícím úryvku byla v jeho příběhu zlomovou a popisoval ji jako vrchol kolektivizačních snah, proti kterým již nebylo kvůli špatným životním podmínkám možné dále bojovat.

„Já jsem musel vstoupit, prostě jako nuceně, do toho, do toho družstva jsem musel vstoupit. [...] Jel jsem domu, v jednu hodinu v noci jsem přijel. [...] Tam byl obecní úřad a vidím, tam se svítí, a říkám si: „Sakra. Co to tam bude.“ Přijdu domu a matka mi říká: „Seber se, a máš jít hned na obec.“ No a tam sem přišel, tam všechno todle, jedna hodina v noci, nikdo už todle a já tam přišel, sed jsem si na zem, už tam místo nebylo, opřel jsem

¹³⁵ Rozhovor s panem Jaroslavem (*1947), 26.1.2016.

se a usnul jsem. A on na mě: „Tak mladej co s tebou bude?“ Já jsem říkal: „No nevím, co ode mě chcete jako.“ „Máš tři možnosti: JZD, státní statky, anebo půjdeš do basy. Tak si z toho vyber.“ A ještě říkám: „To by bylo lepší. Nu, asi někam, prostě jedna z těch dvou věci.“ Nemohl jsem to nějak ovlivnit. Mně nic jinýho nezbývalo, než skutečně to družstvo udělat, jo. Oni totiž, potom už byly tak vysoký kontingenty. [...] Dodávky, obilí, masa. To už se nedalo zvládnout. To se už nedalo vůbec zvládnout. Když se to nedodalo, tak třebaš léta se nesmělo zabít prase, tady protože se ty kontingenty neplnily, tak se nesmělo píchat prase. Nebylo, nebylo maso, nebylo nic. Nu a tak, oni už některý lidi jako. Pro některé lidi to bylo vysvobození.“¹³⁶

Období konce čtyřicátých let a léta padesátá zaujímalo ve vyprávění pamětníků největší prostor a vyprávění měla nejsilnější emoční obsah. Toto se projevilo jak u pamětníků, kteří prožívali kolektivizační proces v dětském věku, tak u již samostatně hospodařících. U mladších pamětníků se opět objevily ambivalence relativně spokojeného a bezstarostného dětství oproti strachu a vzpomínkám na nátlakové akce. Jejich vzpomínky na dodávkové povinnosti, tresty spojené s jejich neplněním i na samotné založení družstva mají často zprostředkované skrze vzpomínky rodičů a prarodičů. Oproti tomu starší pamětníci vzpomínali na toto období více negativně. V hodnocení kolektivizačního procesu jako postupně sílícího nátlaku, který se stal neudržitelným, se však shodují.

5.3.2 Vzdělání pamětníků a jejich potomků

Ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století, kdy studovala většina oslovených pamětníků, byla povinná školní docházka rozdělena na dva stupně. Od roku 1949 byla zavedena jednotná školní docházka, která zaručovala všem dětem stejné vzdělání. První stupněm byly školy národní (dříve obecní) a druhým stupněm byly školy střední (dříve měšťanské). Národní (obecné) školy se nalézaly i v řadě malých obcí, ale často jako jednotřídky či dvoutřídky podle počtu žáků i učitelů. Na Lhenicku a Mičovicku se v těchto letech nacházela pouze jedna škola střední (měšťanská), a to v městysu Lhenice, kde byla otevřena roku 1945. Další střední (měšťanská) škola byla také v nedalekých Netolicích. Většina oslovených pamětníků navštěvovala Lhenickou střední (měšťanskou) školu. O chodu školy se dozvídáme i z obecních kronik či z knihy pana Václava Starého.

¹³⁶ Rozhovor s panem Jakubem (*1930), 28.7.2015.

Dle zápisů z kronik je patrné, že žáci Lhenické školy se účastnili řady oslav významných výročí a státních oslav ve Lhenicích jako na příklad oslav Prvního máje, Dnů československo-sovětského přátelství, narozenin J. V. Stalina a další. Takové politické akce měly za cíl vychovávat odpovědnou socialistickou mládež. Výchova mládeže je dle potřeb státního režimu klíčová pro každé společenské zřízení. Režimu poplatné a propagandistické akce se nevyhnuly ani těm nejmenším. Jak zmiňuje obecní kronika Lhenic, na oslavách dne matek pořádaných mateřskou školou Lhenice byl pronesen politický projev předsedou MNV a zahájena podpisová akce na podporu zákona zakazující jaderné zbraně.

V rámci druhé fáze kolektivizačního procesu v letech 1950–1953, která se označuje jako boj proti třídnímu nepříteli nebo také akce „K“, byl zaveden zákaz studia dětí pocházejících z velkých hospodářství, tedy dětí „kulaků“, na zemědělských školách. Děti vyloučené ze škol měly začít pracovat jako dělníci v průmyslu. Tento zákaz se setkal s velkým odporem zejména z řad učitelů a byl následně zrušen. Po nějaké době byl ale opět obnoven. Zákaz vyššího vzdělávání dětí byla forma nátlaku zaměřená na jejich sociální postavení a měla za cíl stigmatizovat danou skupinu obyvatel. Velcí zemědělci byli na venkově tradičně považováni za autoritu a byl jim přiřazován vysoký sociální status. Od počátku padesátých let komunistická strana systematicky pracovala na narušení tohoto statusu a tvorbě obrazu velkých zemědělců jako třídního nepřítele.¹³⁷

Ve vyprávěních pamětníků se vzpomínky na události spojené s oslavami a komunistickou propagandou v rámci školní docházky neobjevovaly. V souvislosti se vzděláním většinou hovořili o bezstarostných školních letech na základních stupních a poté o problémech s vyšším stupněm vzdělávání. Při přechodu na vyšší stupeň vzdělání, ať se jednalo o výuční či odborné školy, měli všichni pamětníci potíže. S omezeným výběrem či zákazy dalšího vzdělávání se ve svém dětství či mládí setkali všichni oslovení, někteří pak i u svých potomků. Tato omezení byla odůvodňována nedostatkem pracovních sil v zemědělství, v JZD či jako v případě paní Zuzany (*1935) podporou rozvoje průmyslu v poválečných čtyřicátých a padesátých letech. Pamětnice Zuzana vyrůstala v obci Lažišťka,¹³⁸ po měšťanské škole jí dle vyprávění bylo zakázáno studovat a musela nastoupit do nově vybudovaného průmyslového podniku v nedalekých Prachaticích, kam

¹³⁷ JECH, K., *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*, s. 42, 94.

¹³⁸ Lažišťka jsou místní část obce Nebahovy a nachází se v těsné blízkosti obce Mičovice.

dojížděla. Vytržení z rodinného hospodářství, kde do té doby žila, a nucené práce v průmyslovém podniku silně zasáhly do jejího příběhu.

Pamětnice Miroslava (*1941) vzpomínala, že jí nebylo dovoleno studovat, s odůvodněním nedostatku pracovní síly na rodinném hospodářství, a s tím spojenými obavami o ohrožení zásobování neplněním dodávkových povinností. Zákaz studovat dostala ještě před založením JZD v obci. Podobně bylo zakázáno studovat i pamětníkovi Michalovi (*1936), který po vystudování měšťanky nebyl, jak sám vzpomíná, přijat na gymnázium v Prachaticích: „... *ten příjem na to gymnázium nevyšel, z důvodu, že táta má velký hospodářství a že byl by možná narušený plněním dodávek, a tak že tam na tu školu si se nedostal.*“¹³⁹ Sám pamětník na zamítnutí studia vzpomínal jako na křivdu, která však byla odčiněna nadcházejícími událostmi. Poté, co začal pracovat v JZD jako účetní, mu bylo dříve zakázané studium nařízeno z důvodu zvýšení kvalifikace, což reflektuje jako jeden z nejvýznamnějších okamžiků ve svém životě. Nakonec pan Michal získal i vysokoškolské vzdělání v oblasti ekonomie.

*„A vždycky, víte, to bylo tak zajímavý, že nejdřív řekli: „On je kulaka syn, [...] a nemá kádrověj původ“, tenkrát se tak na to hrálo, kdo byl dělníkem, tak ten se dostal tak jako snáz, jo, to bylo jasný, to zas měl přednost, ale. „...tak nikam nepůjde, on by mohl socialismu škodit.“ Tenkrát to socialismus ještě nebyl... „On by nám mohl škodit.“ A to takovýhle. A potom přišli: „Musíš si udělat kvalifikaci. Musíš si udělat podle. Děláš podle dobře. Musíš mít k tomu tu kvalifikaci, abys měl jistotu.“ Takhle to bylo. Prostě, život je plný zvrátů, jo. Já jsem to skutečně na sobě poznal takhle.“*¹⁴⁰

Pamětníci se setkali se zákazem studia na odborných školách vyššího stupně kvůli svému původu, respektive z důvodu, že jejich rodiče pracovali v zemědělství. Omezení přístupu ke vzdělání jako další forma perzekuce komunistického režimu v Československu neútočila na ekonomickou stránku života, ale na sociální postavení zemědělců, zejména pak na „kulaky“. Pamětníkům byl odepřen přístup k vyššímu odbornému vzdělání středoškolského i vysokoškolského typu. Jedinou výjimkou byl již zmiňovaný pan Michal.

Jediné dostupné vyšší odborné vzdělání pro děti zemědělců bylo se zemědělským zaměřením, čímž mělo dojít k udržení pracovní síly v tomto významném sektoru

¹³⁹ Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015

¹⁴⁰ Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015.

hospodářství, to však neplatilo pro děti „kulaků“, těm mělo být odepřeno veškeré vyšší vzdělání. Po založení JZD pak byla dle vyprávění povinnost po skončení školy nastoupit jako pracovník do JZD. Pamětnice Markéta (*1945) vyprávěla o zamítnutí studia a přijetí na zemědělskou školu pouze s podmínkou nástupu do JZD. Tato událost měla zásadní vliv na celý životní příběh a paní Markéta jí přikládala velkou důležitost. JZD v prvních letech po založení nebylo v dobré ekonomické situaci a paní Markéta upřednostňovala stejně jako řada ostatních práci v jiném sektoru či na státních statcích.

„Mě vzali na zemědělskou školu. Měla jsem přihlášku na hospodářskou. Tam mě nevzali. Bez udání důvodů... proč... prostě mě nevzali. Jedině na zemědělskou školu. Tak tam mě vzali. [...] Nu a v té přihlášce stálo: „s podmínkou, že se po vystudování vrátí do JZD.“ Tak sem to vořvala.“¹⁴¹

Pamětníci z rodin „kulaků“ v oblasti Lhenic a Mičovic mají podobou zkušenost se studiem. Po střední (měšťanské) škole jim byly zamítnuty přihlášky na učiliště jiného než zemědělského zaměření a odborné školy vyššího stupně obecně. Dle svých výpovědí byli nuceni navštěvovat učňovskou zemědělskou školu v Prachaticích. Díky dobrým studijním výsledkům, a zejména pomoci ředitele této školy jim však poté bylo umožněno studovat odbornou školu dle vlastního výběru. Pamětník Pavel (*1944) vzpomínal na zákaz studia na vybraných školách udělený jemu i dalším spolužákům ze zemědělských rodin. V jeho příběhu je zásadní pozitivní postavou ředitel školy, který sehrál roli při přestupu z učiliště na střední odbornou zemědělskou školu a postavil se komunistickému režimu, který je chápán jako jednoznačně záporný. Pro samotný příběh pamětníka byla tato událost velmi významná a umožnila mu lepší budoucí pracovní i společenské postavení.

„V té době už mě nepustili nikam, ani se učit zedníkem, nebo opravářem nebo čímkoliv, ale musel jsem do učňovské zemědělské školy, kde to bylo plánovaný, že ty absolventi budou krmit hospodářská zvířata. V té zemědělské škole, která byla v Prachaticích v pedagogické škole a ředitel Mráz, který měl na starosti tu pedagogickou školu, tak vybral ty lidi, který tam prošli celou osmiletku, tak třeba jedna dívenka, která měla taky špatný kádrový profil, tak měla 2 dvojky a musela tam jít taky se učit na krmičku, tak ředitel si zavolal ty, protože v místě, když vám KSČ nedalo doporučení do školy, tak

¹⁴¹ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

bylo beznadějný se o něco snažit, ale v Prachaticích ta škola už nespádala pod organizaci komunistický strany Lhenic, tak on zapříčinil to, že bral ty žáky, který tam byli donuceni, omylem daný, takže doporučoval dál. Takže kopice, ne kopice, ale ty lidi, který k tomu byli, tak je doporučil na zemědělskou školu, což jsme s mým spolužákem dostali obsílku, abychom se dostavili na Střední zemědělskou školu do Budějovic udělat přijímací zkoušky. Ty jsme udělali. Tak jsme přestoupili po roce do zemědělský střední školy do Českých Budějovic. Tu jsme absolvovali, přes prázdniny jsme dělali v JZD a po absolvování ty zemědělský školy jsme chtěli jít ke státním statkům, protože tam se o hodně víc platilo a ty poměry byly úplně něco jinýho. To nám ale soudruzi nedovolili a museli jsme se vrátit zpátky a být zaměstnáni do celý život v JZD Lhenice.“¹⁴²

I v šedesátých a sedmdesátých letech se někteří pamětníci u svých dětí setkali s omezováním výběru studia, už však jen výjimečně. Pamětník Jakub (*1930) hovořil o problémech ohledně výběru školy pro staršího syna, kterému byla zamítnuta přihláška, i přes úspěšné složení přijímacích zkoušek. Pamětník toto jednoznačně přisuzuje svému společenskému statusu „kulaka“. Dětem pamětnice Miroslavy (*1941) nebylo studium zakázáno, dle vyprávění pamětnice se však ve škole setkaly s odlišným hodnocením studijních výsledků kvůli svému zemědělskému původu. Pamětnice Barbora (*1931), která vyznávala katolickou víru a společně s dětmi chodila do kostela, hovořila o tom, jaký to mělo vliv na vzdělání dětí. Studovat jim bylo umožněno pod podmínku, že se nebudou účastnit bohoslužeb.

„To potírali komunisti, ne. Tam se nesmělo chodit. To sem přišel ředitel a povídá: „Ty chceš dát holku na náboženství a chceš, aby ta jedna šla do školy?“ Já sem povídala: „Aspoň aby měla to přijímání.“ „Tak slib, že potom nebude chodit.“ Já sem povídala: „To vám můžu slíbit.“ Aby se jako ta dostala do školy, na vysokou. No jo, to tu stál na náměstí vod komunistů a kontroloval, kdo chodí do kostela jako. A nás měli pořád v merku, nevím proč.“¹⁴³

Většina pamětníků se však u svých dětí s dalšími omezeními nesetkala. V osmdesátých letech již žádná omezení spojená se vzděláním dětí ze zemědělských rodin nebyla.

¹⁴² Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

¹⁴³ Rozhovor s paní Barborou (*1931), 26.1.2016.

5.3.3 Práce

Významné místo v každodennosti pamětníků sehrávala práce. Všichni již jako děti pomáhali na rodinném hospodářství s pomocnými pracemi. V době, kdy ještě zemědělci hospodařili samostatně, se celý život lidí pracujících v tomto sektoru točil hlavně okolo práce na hospodářství. Zemědělský život měl a má specifický rytmus daný přírodními podmínkami a střídáním sezón. I přes velké změny způsobu života, které nastaly s kolektivizací zemědělství, zůstala práce důležitou součástí životů zemědělců.

Všichni pamětníci pracovali v JZD, a to jak přímo v zemědělství v rostlinné či živočišné výrobě, nebo jako administrativní pracovníci v kancelářích. Nicméně první roky fungování JZD byly velmi náročné. Zatímco režimu poplatné kroniky zmiňují dosažené úspěchy jako je rozorávání mezí, svádění dobytka do společných stájí či plnění norem a výstavbu nových budov a technického zázemí, situace JZD nebyla po založení dobrá. Rozorávání mezí a svádění dobytka bylo velmi důležitým aktem kolektivizace, který měl nejen ekonomické důsledky, ale také symbolicky proměnil jednotlivá hospodářství na společná. Po založení JZD začala výstavba společných kravínů, vepřínů a drůbežár, kam se posléze sváděl dobytek a další zvířata členů družstva, který do té doby zůstával ve stájích a maštálích jednotlivých zemědělců. Vlivem nedostatečné mechanizace a nedostatečného technického zázemí, které se budovalo postupně dle finančních možností jednotlivých družstev, byly začátky velice těžké. Většina práce se zastávala ručně jen za pomoci koňské síly. Z technického vybavení byly využívány pouze zemědělcům dříve zabavené stroje. Společně s velkými investicemi do technického zázemí však šly ruku v ruce nízké mzdy zaměstnanců družstva spojené se systémem odměňování dle odvedených pracovních jednotek. Jednotka práce představovala buď 8 hodin práce, nebo při úkolových pracích určité množství odvedené práce. Výše ohodnocení za jednotku práce se však odvíjela od výkonnosti celého družstva, ne od výkonu konkrétního zaměstnance, proto dostávali zaměstnanci měsíční mzdu v poloviční výši. Na konci roku pracovníci dostávali tzv. dobírky neboli doplatky mezd. Jejich výše se však nerovnal polovině mzdy, ale odvíjela se od počtu odpracovaných jednotek a konečných zisků JZD v daném roce. V prvních letech fungování JZD byly tyto odměny za pracovní jednotky velmi nízké.¹⁴⁴

¹⁴⁴ BLAŽEK, P., KUBÁLEK, M., *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislost*, s. 134.

Běžnou součástí zemědělských domácností i po založení družstev zůstal dobytek a kus zemědělské půdy, orné půdy či zahrad o velikosti půl až jeden hektar. Tomuto malému soukromému hospodářství se říkalo záhumenek. Každodenní život zemědělců pracujících v JZD se skládat zejména z práce, kam museli docházet, starosti o vlastní malé hospodářství (záhumenek), péče o domácnost a rodinu. S postupem času, zlepšující se ekonomickou situací a změnou způsobu života zaměstnanců JZD docházelo k ústupu záhumenkového hospodaření.¹⁴⁵

S rostoucí zkušeností s kolektivním hospodařením a všeobecně se rostoucím hospodářstvím se ekonomická situace JZD postupně zlepšovala a vzrostla i životní úroveň lidí pracujících v zemědělství. Proces kolektivizace vrcholil na počátku šedesátých let. Nicméně následné procesy slučování družstev do větších ekonomických celků v šedesátých a sedmdesátých letech významně proměnily družstva a zvýšily jejich ekonomickou efektivitu. Jako první v oblasti se sloučila JZD Třešňový Újezdec a JZD Vadkov. Významným rokem v této oblasti pro místní družstva pak byl rok 1962, kdy došlo k velkému slučování do dvou JZD. JZD Lhota Ratiborova, JZD Klenovice a JZD Jáma bylo sloučeno s JZD Mičovice. Téhož roku se rozšířilo i JZD Lhenice, ke kterému byla připojena JZD Vodice, JZD Hrbov, JZD Vadkov. Ke konečnému sloučení a vytvoření jediného velkého ekonomického celku hospodařícího na celém území došlo roku 1978. Nově vzniklé družstvo neslo název JZD Lhenice. Takto sloučené družstvo představovalo velký a relativně ekonomicky silný celek. Také rostoucí míra mechanizace a rozšiřování strojní základny o další traktory, secí stroje, samovazy a další vybavení, usnadňovala práci a umožňovala lepší využití zemědělské půdy a větší prosperitu družstva. Díky těmto změnám došlo také k proměně systému práce, docházelo k větší specializaci zaměstnanců JZD.

S další rostoucí ekonomickou prosperitou družstva rostla i životní úroveň zaměstnanců. V padesátých letech se družstva často potýkala s nedostatkem pracovní síly způsobeným nízkou úrovní mechanizace. V šedesátých letech se situace zlepšovala i vlivem již zmíněné mechanizace a ve druhé polovině šedesátých let již byla zavedena dovolená. Velkým vylepšením pak bylo také zavedení placené nemocenské dovolené.

Přechod ze soukromého hospodaření na kolektivní byl dle mnohých vysvobozením z těžké dřiny, kterou střední a větší zemědělci zažívali v padesátých letech pod represemi

¹⁴⁵ Záhumenkové hospodářství bylo upraveno ve stanovách JZD, viz Předpis 49/1961 Sb. Vzorové stanovy jednotných zemědělských družstev Čl. 39 - Čl. 40 Záhumenkové hospodářství.

komunistického režimu. O začátcích společného hospodaření se však stále vyjadřovali jako o fyzicky náročné a těžké práci, ale oproti předcházejícímu období oproštěné od perzekucí. Zpočátku se změnilo jen to, že již nepracovali na svém, ale na kolektivním. Práce zůstala stejná. Pamětnice Kateřina (*1946) hovořila o přetrvávajících velmi silných poutech k majetkům a půdě v obcích, kde lidé i po založení JZD pracovali v místě bydliště. Pamětníky z větších statků však byl kladen důraz na odvádění dobytka, zejména pak kobyly do JZD. Tvořilo to pro mnohé symbolický předěl mezi soukromým a kolektivním hospodářstvím, což bylo hodně emočně naplněným tématem.

Nepříznivá ekonomická situace a systém pracovních jednotek vyvířel negativní obraz prvních let společného hospodaření.

„Dřív se dělalo na jednotky. Na jednotku tady bylo 2 koruny, pak byly 3, 4 koruny no, a když někdo udělal dvě jednotky, tak, když já nevím, když udělal jednotku, splnil normu, tak měl 4 koruny. Nu a potom když udělal 2, oni ty normy nebyly tak tvrdý, tak měl třeba 8 korun. No to se vyplácela polovička a polovička se nechala jako stát a na konci roku, tomu se říkala valná hromada, nebo to bylo, většinou se tomu říkala dobírka, tak tam se to vyplácelo ten zbytek, Co si za ten rok vydělal, tak ten zbytek. Ono toho moc nebylo, nu.“¹⁴⁶

Pamětnice Jana (*1947) hovořila o špatné ekonomické situaci v JZD a nedostatku finančních prostředků na výplatu. Práci v JZD v prvních letech komparovala se soukromým hospodařením v padesátých letech, které hodnotila jako složitější. Práce v JZD nepřinášela do domácnosti zemědělskou produkci a lidé byli závislí na peněžních prostředcích vydělaných v JZD. Nízké mzdy a nepravidelnost jejich vyplácení způsobovaly ekonomické potíže.

„Ubyla, ubylo práce, ale, ale zase. Peníze ten, potom taky nebyly za JZD. Třeba nebrali dva měsíce, tři měsíce výplatu, protože na ni nebylo, když se nic neprodalo, že jo. Tam se hospodařilo z toho, co to JZD utržilo za mlíko, za ovoce, za obilí. No a když peníze nebyly, tak dva, tři měsíce nebrali výplatu. A tý práce, bych řekla, že zas nebylo tolik.“¹⁴⁷

¹⁴⁶ Rozhovor s panem Václavem (*1939), 29.7.2015.

¹⁴⁷ Rozhovor s paní Janou (*1947), 27.7.2015.

Špatnou ekonomickou situaci dle vzpomínek rodiny řešili různými brigádami, často v podobě sběru ovoce, které bylo velmi dobře finančně ohodnoceno. Na sezonní sběr třešní, jejichž pěstování je v této oblasti rozšířeno, si někteří vybírali dovolenou. Jiní zase jako děti chodili sbírat lesní plody, za které, jak vzpomíná pamětník Jaroslav (*1947), vydělaly za víkend větší finanční obnos, než byla měsíční mzda v JZD.

Jak vyprávěli ve svých příbězích všichni pamětníci, ekonomická situace JZD se zlepšovala a s rostoucí mechanizací ubývalo fyzické zátěže. Práce se stala více specializovanou a efektivnější. JZD sloučené do jedné organizace zlepšilo svou ekonomickou pozici a více prosperovalo, což mělo přímé důsledky na růst mezd a celkově životní úroveň lidí pracujících v zemědělství. Rozdíl mezi ekonomickým postavením lidí pracujících v průmyslu a zemědělství se snížil. Práce v zemědělství se stále více přibližovala průmyslu a lidé měli čím dál více osobního volna, které mohli věnovat rodině či zájmům, což mnozí reflektovali jako zásadní pro své společenské postavení.

„A každým rokem se jako mírně platy zvedaly. Což teda ten rozdíl mezi třeba mezi průmyslem nebo řemeslníkama nebo všema se to jednoduše zmenšovalo. Až po roce 1980 se ty platy trochu tak nějak vyrovnaly těm ostatním lidem, který byli. [...] Udělali se stavby, perfektní seníky, silážní žlaby a všechny tupety. A ty lidi... už se nedalo přirovnat, ta dřina, která byla dřív v zemědělství, tak drobet odpadla.“¹⁴⁸

Zavedení dovolených bylo přijímáno s nadšením a vzpomínáno jako velký pokrok a přínos kolektivizace, zejména pak dovolená nemocenská. Pamětnice Miroslava (*1941) však hovořila o tom, že v důsledku nedostatku pracovních sil musela chodit do práce i v době dovolené a dovolená jí pak byla zpětně proplacena. Pamětnice toto přisuzuje špatné pověsti práce v zemědělství způsobené nízkými mzdami a fyzicky těžkou prací.

„Ale pamatuju se, že jsem nastoupila jednou dovolenou ráno a v poledne přišel živočichář, a povídá: „Musíš do kravína,“ jedna se rozstonala, nu tak jsem dovolenou. A tak, ten nám většinou dovolenou proplatil a nebylo zas nic. Protože nebyli lidi, nechtěl to nikdo dělat.“¹⁴⁹

¹⁴⁸ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

¹⁴⁹ Rozhovor s paní Miroslavou (*1941), 28.7.2015.

Pamětnice Markéta (*1945) se v práci v JZD setkala také s nerovností postavení žen a mužů. Pro pamětnici bylo významným aspektem práce nerovné zacházení na základě genderu. Postavení žen v pracovním prostředí hodnotí velmi negativně jak je patrné z následující úryvku.

„Pak jsme se sloučili s Mičovickejma. Předtím než se tohle postavilo. Já dělala hlavní skladnici, Mičovickej dělal vedlejšího, no, a on měl víc peněz než já. Tak sem se ozvala, předtím měl o čtyři stovky víc, nu tak sem se ozvala. Tak mu to upravili, tak měl o šest stovek víc. No, byla sem ženská, no, tak to. Ženská peníze nepotřebuje. Se třema dětma, pak už sem na ně byla sama, ale prostě ženská peníze nepotřebuje. To je, to je v naší společnosti asi normální.“¹⁵⁰

Někteří pamětníci se v práci setkali s nerovným zacházením kvůli svému politickému přesvědčení či původu z rodin „kulaků“. Občas se vyskytovala diskriminace lidí, kteří nebyli členy Komunistické strany Československa. Vzpomínáno bylo i na lidi na vyšších postech vedení JZD, kteří se na tyto pozice dostali jen díky příslušnosti ke straně, nicméně jejich odbornost byla nedostatečná k vykonávání těchto postů. Jak ale zmiňovala většina pamětníků, nerovné postavení, neodborné vedení či špatná rozhodnutí vedoucích pracovníků nebyla způsobena příslušností ke komunistické straně, ale povahou lidí, kteří tak činili. Většina pamětníků nepovažovala členství ve straně za stigma. Na druhou stranu se všichni pamětníci, kteří členy Komunistické strany Československa nebyli, významně vymezovali vůči členství a považovali za důležité zdůraznit svůj protikomunistický postoj. V jejich vyprávěních bylo často patrné smíření s minulými událostmi, a to zejména u pamětnic.

5.3.4 Soukromý život

Nejen práce, ale také soukromý život tvořil významnou součást životů zemědělců a byl i obsahem vyprávění všech pamětníků. Se zavedením družstev lidé přestali pracovat v těsné blízkosti svých domovů a museli do práce docházet a v práci trávili přesně stanovený čas. Tím se velmi změnil způsob a rytmus života lidí pracujících v zemědělství. Zpočátku sice pracovní doba nebyla pevně stanovena a v družstvu se pracovalo tak dlouho, aby byla práce udělána. Díly tomu lidé trávili většinu svého času mimo domovy. Navíc

¹⁵⁰ Rozhovor s pamětnicí Markétou (*1945), 28.7.2015.

většina zemědělců po práci v družstvu pracovala ještě doma na vlastním malém hospodářství – záhumenku. Velký zlom nastal v šedesátých letech v souvislosti s ekonomickým růstem družstev a změnou pracovního režimu s pevně stanovenou osmihodinovou pracovní dobou, kdy lidé měli více volna.

Zemědělci se stali spíše dělníky pracujícími ve specifické oblasti hospodářství. Tím, že se z nich stali zaměstnanci, nemuseli své peníze investovat do svého hospodářství jako zdroje obživy, ale mohli je investovat do zvelebování svých obydlí a volného času. Tento fenomén je pro šedesátá léta typický nejen v zemědělství. Odklon od společenského života k soukromému je možné pozorovat ve všech sférách československé společnosti té doby. U pracovníků zaměstnaných v zemědělství je však více provázán se změnami v pracovním prostředí, ne jen se změnami politickými a společenskými.

Pro ženy s dětmi však nastala velmi složitá situace. Vlivem změny způsobu práce, která se již neodehrávala přímo na hospodářství či v jeho těsné blízkosti, museli řešit jak obstarat péči o své potomky. Před zavedením kolektivního hospodářství bylo běžné, že se ženy staraly o děti zároveň s obstaráváním nezbytné práce na hospodářství. Na některých pracovních pozicích zastávaných převážně ženami byl dokonce zaveden směnný provoz jako na příklad v kravínech pro krmičky a dojičky. Takováto změna životního rytmu a pracovních povinností značnou měrou zasáhla do rodinných životů. Ženy sice dostávaly zpočátku půl roku od sedmdesátých let dokonce celý rok mateřské dovolené, nicméně to řešilo situaci jen po velmi krátkou dobu. Po skončení mateřské dovolené musely nastoupit zpět do práce a často musely řešit problém s nedostatkem nebo nedostupností jeslí a mateřských škol, kam by mohly umístit své děti po dobu práce. V padesátých letech zejména na menších vsích nebyla péče o malé děti dostupná téměř vůbec. Zařízení pro péči o malé děti tady fungovala pouze v hlavní zemědělské sezóně.

Dříve bylo obvyklé, že na rodinném hospodářství současně žijí tři a více generací a vzájemně si pomáhají. Starší generace pomáhala mladším s péčí o domácnost a výchovou dětí. Mladší pak pomáhala s fyzicky náročnějšími pracemi a starala se o své prarodiče a rodiče ve stáří. Vícegenerační bydlení bylo zejména pro venkovské prostředí velmi typické. Změnou způsobu života, který již nebyl tak pevně vázán na starší generace, došlo v některých případech k částečnému narušení mezigeneračních vazeb.

S modernizací souvisí také elektrifikace obcí, ke které docházelo od třicátých let. Ta významnou měrou změnila každodenní běžné úkony lidí. Ve Lhencích a Vadkově byla

elektrická energie zavedena ještě před založením družstev, v ostatních obcích je elektrifikace spojená s činností JZD, které nechalo elektrickou energii zavézt. Elektrifikace však nebyla využívána jen pro potřeby družstva, ale značným způsobem zasáhla do každodennosti obyvatel Lhenic a Mičovic. Nejen že značně přispěla bezpečnosti domácnosti zavedením elektrického osvětlení, ale také změnila způsob práce v domácnosti a trávení volného času. Rozvojem a rozšířením technologií do domácností se usnadnily domácí práce jako praní a později i mytí nádobí. Elektrická pračka, lednička, sporák a trouba se postupně staly běžnou součástí všech domácností. S nárůstem mechanizace domácností došlo k nárůstu volného času, který rodiny často trávily poslechem rádia či u televizních obrazovek.

Další změny způsobu života a narušení vazeb byly způsobeny proměnami v oblasti bytové politiky. Již po válce vyvstala otázka bytové problematiky a nedostatečné bytové kapacity. Tu měla řešit výstavba nových, moderních a díky modelovým konstrukcím rychle stavěných panelových bytových domů. Takové domy plně odpovídaly politice komunistického režimu svou jednotvárností a uniformitou. První sídliště s panelovými domy vznikala v průmyslových oblastech velkých měst a poskytovala bydlení pro dělnickou třídu. Přestože je tento model sídlištní zástavby typický zejména pro městské prostředí, v menším rozsahu probíhala výstavba panelových domů i v menších obcích.¹⁵¹ V sedmdesátých letech byly nově vystavěny pětipatrové panelové bytové domy i ve Lhenicích a mladí lidé odešli bydlet do nich. V okolních menších obcích také docházelo k výstavbě bytových domů, ty však více odpovídaly charakteru zdejší zástavby, byly pouze dvoupatrové. Moderní bytové domy řešily nedostatečnou bytovou kapacitu. Tyto byty poskytovaly majitelům větší komfort a moderní vybavení. To souvisí i se změnami ve společnosti, kde se začaly projevovat změny životního stylu přibližujícího se západnímu společenství orientované na konzum.

I soukromý život pamětníků se vlivem kolektivizace změnil. Dle vyprávění neměli lidé za soukromého hospodaření, ani z počátku toho družstevního volné dny. Vždy bylo potřeba obstarat hospodářství, podojit krávy, dát všemu zvířectvu krmivo a mnoho dalších úkonů spojených s běžným chodem hospodářství. Kromě občasných večerních návštěv místních hospod v případě mužů nebo účasti na pravidelně konaných bálech místních spolků a nedělních návštěv kostela se celý život odehrával na hospodářství. Ženy

¹⁵¹ ŠPAČEK, O., *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*.

obstarávaly domácnost i práci kolem hospodářství a to i s dětmi, které braly s sebou. Děti byly již od nízkého věku zvyklé chodit s rodiči na pole, ve školních letech pak po škole pomáhat rodičům s pomocnými pracemi.

Pamětníci vidí jako zásadní dopad přechodu na kolektivní hospodářství a změny v systému práce to, že hlavní oblast zájmu se u zemědělských rodin přesunula z hospodářství na soukromý život. Také modernizace a technický pokrok nejen v pracovní oblasti, ale i soukromém životě významně přispěla k přesunu zájmu a změně způsobu trávení volného času. Zejména pamětnice hovořily o soukromém životě více a přikládaly mu větší důležitost. Jeden z pamětníků shrnuje v následujícím úryvku proměnu způsobu života a přesun zájmu na soukromý život.

„Najednou jsme, nebo ty moje rodiče tedy, já to tak беру. Najednou jsme nás nezajímalo jestli si máme koupit stroj, jestli si máme koupit osiva, abychom mohli pokračovat dál, jestli si máme postavit maštal nebo jestli máme dělat nějakou rekonstrukci, tohle to nám odpadlo, rozumíte. [...] Čili ten... ty lidi se dostali do takový oblasti víceméně dělníků, jo. A jejich celá stra..., jejich celá snaha se přesunula do takový oblasti tý osobní. Vylepšit si barák, vylepšit si to. Protože ty peníze nemuseli investovat odborně řečeno, do nějaký výroby, ale mohli si přemýšlet o tom. A oni taky jsme tak všichni začali přemýšlet: „Tady si zadaptujeme jednu místnost a tady.“ A tak dále, že jo. Na to dřív prostě nebyl čas za toho soukromýho hospodáře. Ten efekt z toho nebyl velký, a který byl, tak se musel zase vkládat do té výroby, jo. Protože to je základní ekonomický zákon, vy musíte něco vložit, něco dát a pak z toho vám vychází nějaký efekt, nějaká výroba a nakonec nejlepší je ten zisk když je a, jo. Jenže tohle to, prostě ty lidi najednou nepotřebovali. Čili to byla najednou ta velká změna v tom, do toho osobního života a rodinného a do všeho.“¹⁵²

Postupné zavádění elektrické energie do všech obcí i osad je jako významná událost zmiňováno i v místních kronikách. Pamětníci na to vzpomínají jako na velkou a významnou událost, která významně napomohla rozvoji obcí a byla prezentována jako symbol moderního života. Pamětník Jakub (*1930) vzpomíná na snahy zavést elektřinu do místních obcí již ve třicátých letech. Návrh na založení družstva pro zavedení elektrické energie do obcí sice nebyl uskutečněn, elektrická energie však byla zavedena o rok

¹⁵² Rozhovor s panem Michalem (*1936), 28.7.2015.

později, v roce 1937, což je zmiňováno i místní kronikou. Elektrifikace zaujímá v jeho vyprávění důležitý zlom modernizace a technického pokroku.

„Jako třeba tu byl problém v sedmatřicátým roce tady zavést elektřinu. Tady udělali družstvo. Jich bylo pár, se jich dalo potom dohromady, že to udělají jako družstevně, tu elektřinu, jo. A ty dru.. Ale pak to těm druhým rozleželo, protože oni by, když by to byli udělali třeba těch 5 lidí. A teďko ty druhý, co by se byli chtěli znova dodatečně připojit, tak, prostě oni by si mohli klást podmínky. Pak se to udělalo, že se domluvili všichni, a v sedmatřicátým roce se ta elektřina udělala. To byla první tady z těch osad.“¹⁵³

Řada pamětníků se shodně zmiňovala o problémech způsobených nedostupností péče o děti a náročné organizaci pracovního a rodinného života. Většina pamětníků zmiňovala důležitou roli svých rodičů, či rodičů partnera, kteří vypomáhali s péčí a výchovou potomků.

Také mateřská dovolená byla zejména pamětnicemi přijímána s nadšením. Výhody zavedení placené mateřské dovolené možnost zůstat s novorozеныmi dětmi doma oceňovaly. Pamětnice Jiřina (*1929) popisovala situaci před zavedením mateřské dovolené jako velmi složitou. Musela nastoupit do práce velmi brzy po narození dětí, aby zajistila dostatek finančních prostředků pro rodinu.

„Ani školka nebyla, nic. Takže holka poslední se narodila v neděli a já jsem už v neděli příští stála v kravíně jako by se nic nestalo. Nu, musela jsem makat, protože abychom ty děti uživil.“¹⁵⁴

Zavedení zařízení pro péči o děti v předškolním věku dle vyprávění velmi ulehčilo život. Odpadla starost o zajištění péče o děti, což bylo mnohdy při povinnosti chodit do práce velmi náročné. Rodiče se nemuseli strachovat o své děti, které dříve museli brát s sebou do práce, kde pro ně nebylo vhodné prostředí. Předškolní péči zajišťovalo většinou místní JZD jako zaměstnanecký bonus pro své zaměstnance. Pamětník Jakub (*1930) popisoval složitou situaci se zajištěním péče o potomky. Přijetí syna do předškolní péče bylo pro rodinu přínosné a vnímáno pozitivně, ale přineslo komplikovanou situaci, kterou pamětník popisoval jako úsměvný příběh.

¹⁵³ Rozhovor s panem Jakubem (*1930), 28.7.2015.

¹⁵⁴ Rozhovor s paní Jiřinou (*1929), 26.1.2016.

„Teďko ještě, tady byl jenom žňový, žňový útulek, takže přes léto někdy byl, někdy nebyl... S tím mladším, ten byl o 12 let mladší, tak to už jako bylo snáz, to už jsme ho vozili do školky. Ten starší, toho manželka kolikrát tahala po polích a po lesích a po tom, protože ho nebylo kam dát. [...] Mladší syn když byl malej, školka nebyla, do Lhenic ho nevzali, tam jel potom. [...] Ráno jsem vezl kluka do Mičovic do školky, pak jel do práce do Vodice. A manželka jela autobusem do práce do Lhenic. A na večer jsem zase musel pro něj do Mičovic.“¹⁵⁵

Pamětnice Markéta (*1945) však vzpomíná, jak bylo náročné sehnat místo v takovém zařízení a jak byla nucena brát dítě do práce. Následující úryvek ukazuje zlom, který nastal až po návštěvě vyšších úřadů. Pamětnice vysvětluje neochotu přijmout potomka do jeslí jako důsledek neochoty poskytnout nadstandardní finanční prostředky řediteli zařízení.

„Já už když sem měla děti, tak to už začaly jesle. Takže vod roka sem mohla dát kluka do jeslí. Jenže to nešlo, když sem byla na mateřské na novou. No, a tak když mu byly 2 roky a holce rok, tak že půjdu do práce. Ale místo v jeslích sem dostala jenom pro kluka. Tak říkám: „Tak to nemůžu do práce jít.“ „Tak tím pádem přijdete i o místo pro kluka.“ Tak říkám: „No to se nedá nic dělat.“ To se mě zrovna dali na tu palírnu. Takže já sem kluka vysadila tudle ve školce, to bylo co je ten pečovatelský dům. Tam jsem vysadila kluka. A holku sem si táhla nahoru na palírnu, v kočárku. Tam sem měla ohrádku, vespod štrozok. A ona tam vegetovala takhle. Nikoho to tady dole nezajímalo, do té doby než nahoru přišla hygienická kontrola. To bylo možná po dvou měsících. Prostě místo není a hotovo. Nu a já sem se zmínila, že tam přišla kontrola z hygieny nahoru a že se zajímali, proč tam tu holku mám. Asi do týdne se najednou místo udělalo. Že otevřou další třídu. Neotevřeli žádnou další třídu. Asi si ředitelka myslela, že dostane něco do kapsy. Co já sem ji mohla dát do kapsy? Já nic neměla.“¹⁵⁶

Soukromý život lidí na venkově se vlivem kolektivizace značně proměnil. Nejzásadnější roli však sehrál technický pokrok a celospolečenské změny. Mechanizace práce a domácností lidem ulehčila práci a přinesla více volného času, o čemž hovořily zejména ženy. Na druhou stranu narušení mezigeneračních vztahů, které byly

¹⁵⁵ Rozhovor s Panem Jakubem (*1930), 28.7.2015.

¹⁵⁶ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

na zemědělském venkově tradičně silné a důležité, bylo zmiňováno jako negativní důsledek tohoto jinak velmi pozitivně vnímaného procesu.

5.3.5 Pohled pamětníků na život v obci, občanská vybavenost, sousedské vztahy, spolkový život

Občanská vybavenost i spolkový život byly před rokem 1948 poměrně bohaté. Ve Lhenicích fungovaly po válce celkem tři koloniály, dva obchody s potravinami, čtyři pohostinství, textil, drogerie a mnoho dalších služeb provozovaných drobnými živnostníky. V okolních obcích již nebyly služby v takovém rozsahu, ale i v menších obcích byli drobní živnostníci podnikající v různých oborech. Obce v oblasti byly v mnoha ohledech soběstačné a většina služeb byla dostupná přímo v obci či jejím blízkém okolí. To se změnilo s nástupem Komunistické strany Československa k moci. Po již zmiňovaných reformách mnozí živnostníci ukončili své podnikání, další k tomu byli donuceni státní mocí. Některé služby zůstaly zachovány, ne však jako soukromé podniky. Staly se součástí komunálních služeb poskytovaných obcí či státními podniky. V obci začaly působit například Jednota, Elektro či ČSAD. Dřívější živnostníci se mnohdy stali zaměstnanci nově vzniklých podniků. S tím souvisí téma nakupování za socialismu. I přes dostupnost obchodů a služeb bylo častým problémem nedostatek určitého druhu zboží. Nedostatkovým zbožím byly kupříkladu základní hygienické potřeby jako toaletní papír či dámské hygienické potřeby. Lidé, ale i družstvo a další podniky se potýkaly i s nedostatkem stavebního materiálu a podobně.¹⁵⁷

Občanská vybavenost v obci již nebyla tak bohatá, ale základní vybavenost byla stále dostupná všem obyvatelům. Vzdělávací instituce pro děti do 15 let věku byly dostupné v nižším stupni téměř ve většině obcí, ve vyšším stupni ve Lhenicích či nedalekých Netolicích. Péče o předškolní děti však nebyla dostupná všude, jak již bylo dříve zmíněno. Ve Lhenicích bylo zavedeno zdravotní středisko s dostupnou lékařskou péčí. Zlepšila se infrastruktura i veřejné dopravní spojení do okolních měst Netolice, Prachatice i vzdálenějších Českých Budějovic, kam lidé začali dojíždět za prací.

Na běžný chod života v obci měly vliv sousedské vztahy, které byly velmi narušeny propagandou čtyřicátých a padesátých let. Menší zemědělci a další drobní živnostníci či lidé pracující v průmyslu byli propagandou přesvědčováni, že sedláci je vykořisťují.

¹⁵⁷ HERTL, D., *Maso bude! Jak se nakupovalo v letech, která ještě pamatujete.*

Kategorizace vrstvy sedláků jako vesnických boháčů a „kulaků“ utvářelo nepřátelské prostředí a na vesnici to změnilo tradiční uspořádání. Silná pozice velkých zemědělců byla narušena a obce mnohdy ztratily přirozenou autoritu a vedení. Stigma vesnických boháčů a třídního nepřítele přetrvávalo po mnoho let. V některých obcích si však sedláci i po roce 1948 udrželi velký význam, ale již jen jako morální autority. Ve veřejném životě se již neangažovali. Pozici autority v obci převzali místní národní výbory.¹⁵⁸

Ve Lhenicích, kde zemědělci tvořili jen část obyvatel obce, došlo k narušení vztahů v obci mezi zemědělci a lidmi pracujícími ve službách a průmyslu. To způsobily zejména velké ekonomické rozdíly mezi těmito skupinami v padesátých letech a na počátku let šedesátých, kdy JZD neprosperovala dobře. Práce v zemědělství byla stigmatizována. Nerovné postavení zemědělců vůči zbytku společnosti reflektovali pamětníci ze Lhenic i ve svých vyprávěních. Na malých vsích v okolí to bylo jiné. Většina lidí se zde živila zemědělstvím a při vzniku JZD do něj téměř všichni vstoupili. Avšak i tady se pamětníci setkávali s narušením vztahů mezi sousedy. Důvodem byla většinou politická orientace. Nerovné postavení ve veřejném životě, ale i v práci na základě příslušnosti ke komunistické straně zmiňovala většina pamětníků. Ve veřejném životě se angažovali jen osoby, které byly příslušníky Komunistické strany Československa.

Také další tradiční venkovská autorita, tedy katolická církev, je po nástupu Komunistické strany Československa k moci v roce 1948 oslabena. Katolická církev, která do té doby měla na venkově významný vliv, je režimem označena za nepřítele státu a je proti ní vytvářena propaganda. Návštěvnost bohoslužeb v oblasti Lhenic a Mičovic významně klesla.

Bohatý spolkový život první poloviny 20. století byl přerušen druhou světovou válkou, kdy většina spolků pozastavila svou činnost. Po roce 1945 docházelo k obnovování činnosti zaniklých spolků a ke vzniku nových. Pro běžný život v obci byly velmi důležité Československý červený kříž ve Lhenicích, který zajišťoval lékařskou péči včetně provozu sanitky a Svazy požární ochrany či Dobrovolní hasiči, které vznikali postupně ve všech obcích a zajišťovali požární ochranu. Téměř všichni větší zemědělci byli členy těchto spolků a mnozí z oslovených pamětníků se dodnes ve spolcích dobrovolných hasičů angažují. Postupně vznikala i řada dalších zájmových spolků jako Sdružení myslivců, Český včelařský svaz, či Československý zahrádkářský svaz, dále i spolky kulturní jako

¹⁵⁸ JECH, K., *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*, s. 42.

Svaz žen či Pionýrská organizace. Jak uvádí kroniky obecní i spolkové, v obcích se konala řada kulturních akcí organizovaných místními spolky. Jednalo se především o bály, slavnosti a další veřejné oslavy, kterých se vždy účastnila většina obyvatel obcí. Na těchto bálech bylo často vybíráno vstupné na další provoz a chod spolků. Další kulturní akce byly zajišťovány místním sborem ochotnického divadla ve Lhenicích a žáky lhenické lidové školy umění.

Často zmiňovaným tématem souvisejícím s občanskou vybaveností v rozhovorech bylo nakupování za socialismu. Vzpomínky na nakupování za dob státního socialismu se často pojilo s nedostatečnou nabídkou téměř veškerého sortimentu od vybavení do domácnosti, oblečení, po některé potraviny. Stávalo se tak, že v obchodech chyběly základní potřeby jako dětské oblečení, což lidé často řešili půjčováním po příbuzných či šitím oblečení doma. Jak výstižně shrnula jedna z pamětnic.

„No a tenkrát za toho totalismu nebylo nic k sehnání. Tenkrát se nekupovalo, tenkrát se shánělo.“¹⁵⁹

S nedostatkem potřebného vybavení či surovin se potýkali jak lidé, tak podniky včetně JZD. Dle vyprávění lidé nezřídka přistupovali k nelegálním praktikám. Pamětnice Markéta (*1945) vzpomíná, že běžnou součástí shánění nedostatkového zboží bylo uplácení, bez kterého se neobešly ani státní podniky. Pamětnice vyjadřuje negativní postoj k takovému chování, které však uvádí za běžné. Snaží se ospravedlnit nelegální praktiky tvrzením, že byly běžné a nezbytné, jak ukazuje následující úryvek.

„Nu, a když potřeboval předseda něco zařídit, tak to dotah na palírnu, tam to ožral a oni mu na to kývli. Takovýmhle způsobem se dělaly kšefty, nu. A když je nedotáhl na palírnu, tak stejně měl v kanclu nějakou... něco čím je mohl pohostit. Takže rozjela tenkrát úplatkářská tahleta, jede to do dneška. Akorát, že tenkrát na to stačila flaška, dneska už ta flaška je málo. Nu ono tenkrát jako lidem nic jinýho nezbyvalo. Když potřebovali cement do JZD, tak co měli dělat. Museli něco dát, aby, aby vůbec něco dostali. A to bylo se vším. A to nebylo jenom pro JZD, to i normální člověk když něco potřeboval.“¹⁶⁰

¹⁵⁹ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2016.

¹⁶⁰ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2016.

Jednalo se však o nedostatek zboží, ne o nedostatek služeb v obci dostupných. V dobách státního socialismu v obci byla dostupná potřebná základní občanská vybavenost. Pamětníci často komparovali minulé doby s dnešní, kdy je v obci sice dostupná základní mateřská a základní škola, je zde lékařská ordinace i prodejny potravin a drogerie, nabídka je však nedostatečná. Stále více lidí využívá služeb v nedalekých městech Prachatice a České Budějovice, kde je dostupná širší nabídka.

Zhoršení sousedských vztahů v obci vzpomínali pamětníci v souvislosti se vznikem JZD. Studium zemědělské školy a vstup do JZD byl pro pamětnici Markétu (*1945) zlomové období, kterému přisuzuje zhoršení vztahů s vrstevníky pracujícími mimo zemědělství. Stigma chudého zemědělce prožívala v mladém věku velmi intenzivně. Zlepšení vztahů pak spojuje s celkovým hospodářským růstem JZD a zvýšení životní úrovně lidí pracujících v zemědělství.

„Pamatuji si taky, kamarádka. Nu, kamarádka, holka ze školy, spolužačka si přede mnou uplivovala, když sem šla na tu zemědělskou a do JZD.[...] Jezedáci to byli podřadný lidi. Ty, to bylo, snad jedna holka ze Lhenic se se mnou bavila normálně dál, když sem byla v JZD. Jinak prostě to bylo nafoukaný a nafrněný. Potom, když už se to JZD drobet zmotalo, jo, že už se tam začalo drobet vydělávat. Nu tak už si zase, ty holky zestárly a přišli k rozumu, jo, ale ze začátku to opravdu se s tebou nikdo nebavil.“¹⁶¹

V ostatních obcích, kde většina obyvatel pracovala v JZD, se s nerovným postavením setkávali velcí zemědělci na základě propagandy režimu, to však bylo zmiňováno jen okrajově. Vztahy v obci byly dle výpovědí nejvíce narušeny nedůvěrou či strachem. Strach z udání pramenic z období padesátých let, kdy velcí zemědělci byli postihováni za neplnění dodávek, zamlčování zásob plodin a podobně. Většina pamětníků zmiňovala, že v padesátých letech se setkali s udáváním od svých spoluobčanů, jelikož nikdo jiný nemohl vědět, že porušili některý ze zákazů. Tato nedůvěra přetrvala v paměti lidí dodnes.

Došlo však i k posílení některých vazeb. Soudržnost a dobré vztahy se sousedy a spolupracovníky z JZD vzpomínali všichni oslovení pamětníci. Zejména pak v těžkých padesátých a šedesátých letech, byla pro mnohé soudržnost a vzájemná spolupráce a vzájemná pomoc s ostatními zemědělci klíčová. Společné prožitá traumata a těžká

¹⁶¹ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

období při zakládání JZD a jeho chodu v prvních letech vytvořila silná pouta mezi těmito lidmi. Tato přátelství, jak dokazují výpovědi pamětníků, přetrvala dodnes. Kriticky se však pamětníci vyjadřují k pozdějším obdobím a současnosti, kdy právě i vlivem narušení tradičních struktur na vesnici kolektivizací došlo k přesunutí společenského života z menších obcí do měst. Mnoho lidí již dnes v obcích pouze přespává, veškerý jejich pracovní, společenský a kulturní život se odehrává v okolních městech. Ve Lhenicích jsou patrné silící tendence zejména mladých rodin a obyvatel důchodového věku o obnovení kulturního a společenského života v obci.

Pozitivní vliv na sousedské vztahy v obci přisuzovali oslovení pamětníci činnosti místních spolků a organizací, které byly důležitou součástí života v obci. Společenské události organizované místními spolky vnímali velmi pozitivně. Ve vzpomínkách se také objevovaly oslavy spojené s doplácením mezd v padesátých letech v JZD, takzvané dobírky. Tyto oslavy spojené s taneční zábavou byli velmi oblíbené.

„Ty spolky fungovaly, bych řekla, čím byla větší bída, tím líp ty spolky fungovaly, protože lidi tak nějak šli jako víc dohromady a, a snažili se. No já. Třeba ten červený kříž myslím, že je tu do dneška. Svaz žen je tu taky, ale tenkrát byly nějak víc vidět. ... Takže ty spolky jako, ty lidi se snažili. Třeba ty hasiči, když čteš jejich kroniku, tak oni byli založený několikrát, protože bylo třeba něco tohle. Oni se nedohodli, tak se rozpadli, protože neměli peníze, co by byli chtěli nebo co by byli potřebovali. Nu tak, pak se založili znovu.“¹⁶²

Podobně i pamětník Václav (*1939), který se jako jediný z oslovených hlásil ke členství v Komunistické straně a zastával funkci svazového pracovníka JZD pro kulturu, hovořil o důležitosti oslav a slavností pořádaných v obci. Nečinil rozdíl mezi událostmi pořádanými JZD, obecním výborem či spolkovými organizacemi. Slavnosti a oslavy svátků stmelovaly lidi v JZD i v obci. V rámci kulturních programů JZD pořádalo pro své zaměstnance zájezdy a rekreace na různá místa v Československu, ale i do zahraničí. Pan Václav, který tyto zájezdy a rekreace pořádal, na to vzpomínal jako na výhodné bonusy, které však jen velmi málo lidí chtělo využít. Zdůrazňoval zejména finanční výhodnost těchto zájezdů. Dále se o rekreacích zmiňovali jen dva pamětníci. Pamětnice Ivana (*1930) vzpomínala na zájezdy, díky kterým se poprvé ve svém životě podívala mimo rodný okres.

¹⁶² Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

Pamětník Pavel (*1944) hovořil o problémech s cestou do zahraničí, kdy chtěl s rodinou vyjet na zájezd, což mu bylo zamítnuto, jelikož měl v zahraničí příbuzné.

„Když se to sloučilo, byly výhody, byly rekreace, to bylo všechno zadarmo. Já nevím, my jsme vozili lidi ze Lhenic na letiště, lidi aby někam, aby někam jeli. Lidi to nechtěli, nějaký rekreace, to jsme je museli nutit. Já jsem byl ve svazu, v okresním výboru, ve svazu družstevních rolníků, tak jsem nějaký poukazy vydobyl a potom jsem se toho nemohl tady zbavit. Nechtěli jezdit a zadarmo.“¹⁶³

Ohledně členství v Komunistické straně Československa se, jak již bylo zmíněno v kapitole *Práce*, pamětníci nevyjadřovali negativně, nicméně důrazně vyslovovali svůj postoj nestraníků. O diskriminaci na základě nečlenství v Komunistické straně Československa hovořili pouze dva pamětníci. Pamětník Michal (*1936) hovořil o nátlaku na vstup do strany, když zastával funkci hlavního ekonoma v JZD. Dle toho co uvádí, ale nátlaku nepodlehl. Jeden z pamětníků shrnuje, a shodují se na tom všichni, že nezáleželo na politické orientaci, ale na charakteru člověka.

„On i ten komunista je o tom, jaký je to člověk. Protože z neřáda komunistická strana dobrýho člověka neudělala. A z hodnýho zase neudělala neřáda.“¹⁶⁴

¹⁶³ Rozhovor s panem Václavem (*1939), 29.7.2015.

¹⁶⁴ Rozhovor s panem Petrem (*1945), 25.1.2016.

5.4 Dopady kolektivizace na dnešní život v obci z pohledu pamětníků

Kolektivizace významným způsobem proměnila život lidí pracujících v zemědělství. Změnil se způsob práce, kdy se ze sedláků a drobných zemědělců pracujících na svých pozemcích stali zaměstnanci pracující ve společném podniku. Každý zaměstnanec měl na starosti vlastní, úzce zaměřenou agendu. Práce byla rozčleněna na menší samostatně úseky, které vykonávali různí lidé. Zemědělská práce se stala více mechanizovanou a s rozvojem techniky i méně fyzicky náročnou.

Po roce 1989 došlo postupně k vypořádání majetkových vztahů, které byly kolektivizačním procesem mnohde poškozeny. Restituce v zemědělských záležitostech dle zákona č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku měly zmírnit některé majetkové křivdy na vlastnických vztazích k zemědělskému majetku z let 1948–1989. Navrácení zkonfiskovaných majetků či poskytnutí protihodnoty za ně v podobě jiných nemovitostí či finanční náhrad.

Nezanedbatelným tématem byla transformace zemědělství v devadesátých letech a její důsledky. Přejít z centrálně plánovaného na tržní hospodářský systém měl za následek omezení zemědělské produkce. JZD se reformovala na jiné formy právnických osob. Namísto JZD vznikala nově družstva, akciové společnosti nebo družstva zanikla úplně. JZD Lhenice fungovalo až do roku 1992, kdy došlo k transformaci dle zákona č. 42/1992 Sb. o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech¹⁶⁵, neboli transformačního zákona. Ve Lhenicích došlo k rozdělení a prodeji společných majetků družstva a činnost družstva již nepokračovala. V Mičovicích byla činnost zemědělského družstva zachována. Bylo transformováno na zemědělské družstvo a nově stanoveny majetkové podíly a dále působilo jako Zemědělské družstvo Mičovice. Od října roku 1998 provozuje činnost jako akciová společnost Zemi a.s. Mičovice. Tato společnost působí dodnes.¹⁶⁶ Přítomnost velkého množství agrodružstev na českém venkově je jedním z nejviditelnějších důsledků kolektivizačního procesu v bývalém Československu. S tímto fenoménem však souvisí i v porovnání se zahraničím, kde ke kolektivizaci nedošlo, velmi nízký počet rodinných farem a hospodářství. Jejich tradice byla přerušena existencí JZD a většinou již nebyla obnovena.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Zákona č. 42/1992 Sb. o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech.

¹⁶⁶ *Výpis z Registru ekonomických subjektů ČSÚ v ARES.*

¹⁶⁷ BLAŽEK, P., KUBÁLEK, M., *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*, s. 299.

Po transformaci zemědělství a rozpadu družstev jen velmi málo obyvatel Lhenic a Mičovic nadále zůstalo pracovat v zemědělství. S postupem času, kdy lidé dříve pracující v JZD odcházeli do důchodu, stále více ubývalo lidí pracujících v zemědělství. Mladší generace si neutvořila téměř žádný vztah k půdě a zemědělské práci. Mladí lidé již dnes většinou nepokračují v tradici svých předků a odcházejí za prací do měst, což souvisí i s trendem odlivu venkovského obyvatelstva z rurálního prostředí do městského. Dnes většina lidí za prací dojíždí do nedalekých měst Netolice, Prachatice a České Budějovice. Tyto mladé lidi lze rozdělit do dvou skupin. První jsou lidé, co dále žijí na venkově, ale za prací odjíždějí do měst. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří se do měst přestěhovali. Společně s tím z menších obcí přesunul do měst i společenský a kulturní život. V posledních letech je však ve Lhenicích viditelná větší občanská aktivita a částečné navracení společenského života do obce, která je spojená zejména s mladými rodinami.

Všichni pamětníci se shodují na tom, že technický pokrok a scelování půdy do větších celků by nastalo i bez nuceného kolektivního hospodaření a podoba zemědělství by se změnila i bez zavádění a kolektivního hospodářství. Vlastnictví majetku družstvy vidí jako důvod zprerhání vazeb s půdou a odchodu svých potomků ze zemědělství. Tento jev, kdy potomci již nepokračují na hospodářství svých rodičů, je asi nejvýraznějším dopadem kolektivizace zemědělství. Shodli se také na tom, že ztráta vztahu k půdě v jejich generaci a generacích mladších je důsledkem kolektivizace. Pamětnice Markéta (*1945) vzpomínala na to, jak se vznikem JZD lidé ztratili vztah ke svým pozemkům a začali jinak uvažovat o vlastnictví majetku.

*„Lidi brečeli, když se rozorávali meze, protože každého to bylo. Jenže jakmile se udělalo JZD, tak už to nebylo nič, vlastně. I když to pole bylo tvoje, nebylo to vlastně nič. Nás je všechno, všechno je všech.“*¹⁶⁸

Většina z oslovených pamětníků nikdy nehospodařila soukromě, soukromé hospodaření zažili jen jako děti. Vyrůstali v době čtyřicátých a padesátých let, tedy v době války a poté represí větších zemědělců, takže si vztah k půdě nikdy nevytvořili. Na rozdíl od generace starší, která hospodařila na vlastním hospodářství a vztah k půdě měla jako například pamětník Jakub (*1930), který díky tomu hodnotí kolektivizaci více negativně.

¹⁶⁸ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

Téměř všichni pamětníci hodnotili zrušení JZD negativně. Jenom pamětník Jakub (*1930), měl opačný názor na zrušení družstev. Pan Jakub zaujímal během celého rozhovoru negativní postoj ke kolektivnímu hospodářství a jeho zrušení vnímá jako pozitivní krok ke svobodnému zemědělství. Zatímco ostatní vidí zrušení JZD velmi negativně. Hlavním důvodem k tomuto postoji je postupné opouštění od zemědělské výroby a nefunkčnost nových struktur vzniklých na místo JZD. Právě toto téma zaujímal u všech pamětníků výsadní postavení v promluvách o zemědělství po zániku JZD. Téma restitucí a vypořádání majetkových poměrů v JZD bylo tímto potlačeno. Pamětníci projevovali pozitivní postoj k navrácení majetků, zároveň však projevovali i lítost se zánikem fungujícího JZD a s tím spojeným ústupem zemědělství. Symbolem tohoto úpadku se pro mnohé staly chátrající budovy kravínů a zarůstající sady.

„No, a když potom to JZD skončilo, nu tak ti přišlo líto, že ty stavby, které se postavily, že chátrají.“¹⁶⁹

„Dnešek, to máte, že se to rozpadlo, já nevím, ty kravíny a všechno tohleto, to je dneska prázdný, chátrá to. A tady, a pak dole ještě přeci jsou tam 2 kravíny, ta Lhota Ratiborova tam není nic... tady není nic... tady není nic...“¹⁷⁰

„No a konkrétně ve Lhenicích to dopadlo tak, že se družstvo rozpadlo, protože si lidi mysleli, proč my bychom ty třešně trhali pro JZD, když si je můžeme vzít, tak si je vzali, ale hospodařit na tom neuměli, takže to vydrželo tak 2, 3 roky než to vyčerpalo ty zásoby živin v té době po JZD a za 3 roky byly třešně, kdo na tom nehospodařil a neošetřoval tak byly zlikvidovány. Což teda v jednom kuse teď to pokračuje dál, že i ty lidi, který v těch devadesátých letech na tom ještě dělali, tak už zase jejich děti na tom nechtějí dělat, takže se na to vyprdnou, a tím zemědělství krachuje.“¹⁷¹

Téma kolektivizace a kolektivního hospodářství dle výpovědi pamětníků není v jejich rodinách tabuizované. Většina pamětníků hovořila či hovoří o těchto událostech se členy své rodiny. V některých případech se setkávají se zájmem nejmladší generace, která kolektivní hospodaření ani komunistický režim nezažila. Zájem o toto téma pamětníci reflektují pozitivně.

¹⁶⁹ Rozhovor s paní Markétou (*1945), 28.7.2015.

¹⁷⁰ Rozhovor s panem Václavem (*1947), 29.7.2015.

¹⁷¹ Rozhovor s panem Pavlem (*1944), 27.7.2015.

6 Závěrečné zhodnocení výsledků

Práce se zaměřila na období kolektivizace zemědělství v Československu na příkladu obcí Lhenice a Mičovice. Hlavním tématem práce byla socialistická každodennost na československém zemědělském venkově v tomto období. Zejména to jak byla zachycena ve vzpomínkách konkrétních pamětníků. Tyto obrazy minulých životů byly ve vzpomínkách aktérů přítomny různě. Lišily se jak vzpomínanými událostmi, tak zejména osobními postoji, které jednotliví pamětníci vůči těmto událostem zastávali a zastávají.

Kolektivizační proces na československém venkově je v odborné literatuře pojímán jako proces zakládání JZD v letech 1948–1960, ve výpovědích pamětníků byl však tento pojem reflektován v širším pojetí. Do pojmu kolektivizace venkova zahrnovali kromě samotného vzniku jednotných zemědělských družstev také následné období společného hospodaření v těchto družstvech a společenské, kulturní i ekonomické změny, které byly s tím spojené. Pojem pro pamětníky představoval proces končící až rokem 1992, tedy zrušením jednotných zemědělských družstev a transformací zemědělství. Předkládaná práce se tedy zabývala celým tímto obdobím.

V práci bylo pojednáváno také o období, které předcházelo kolektivizačnímu procesu, tedy o době druhé světové války a době poválečné. Tato dějinná etapa byla ovlivněna geografickou polohou v těsné blízkosti pohraničí a národnostním složením obyvatel. Zabráni obcí Frantoly a Klenovice Německou říší v roce 1938 a následné poválečné nucené vysídlení Němců z Českosloveska se výrazně zapsalo do dějin těchto obcí. Téhož roku započal proces dosídlování, který přivedl nové obyvatele. Poválečné události vedly ke kulturním, hospodářským i společenským změnám v pohraničí, které se projeví i v procesu kolektivizace, který byl v těchto oblastech většinou méně nátlakový. Každodennost před kolektivizací, kdy pamětníci či jejich rodiny hospodařili samostatně, tvořila v životních příbězích zásadní roli, přestože byla pro mnohé jen velmi krátkou životní etapou. Obrazy těchto minulých událostí se lišily u pamětníků, kteří sami zemědělské hospodářství vlastnili, a těch, kteří toto období prožívali v dětském věku a vzpomínky tak měli většinou zprostředkovány od rodičů. Druhá uvedená skupina reflektovala toto období pozitivněji jako šťastné dětství.

Každodennost obyvatel Lhenic a Mičovic byla spjata se zemědělstvím a nejvýznamněji do ní zasáhly události poválečného vývoje, kdy se k moci v Československu dostala Komunistická strana Československa a nasměrovala další vývoj

ke spolupráci se Sovětským svazem. Rozhodnutí vládnoucí elity o vybudování socialistické společnosti a s tím spojený proces kolektivizace hospodářství provázený znárodněním a vytvořením struktury národních či kolektivních podniků zasáhl do života většiny obyvatel.

Kolektivizační proces byl zahájen již roku 1948 a kromě nového systému hospodaření přinesl i persekční praktiky. Ty byly uplatňovány především proti velkým zemědělcům, kteří byli propagandou označeni za vesnické boháče a „kulaky“. Cílem těchto akcí bylo zlikvidovat tohoto třídního nepřítele. Stigma takzvaných „kulaků“ přetrvává v paměti dotčených rodin dodnes. Perzekční postupy se používaly také k vytvoření nátlaku na nejdůležitější skupinu středních zemědělců, aby vstoupili do JZD. Nejčastěji se jednalo o dodávkové povinnosti, které byly postupně navyšovány. Byla číněna i další opatření tak, aby bylo znemožněno jejich řádné plnění. Každodennost zemědělců v padesátých letech byla vlivem těchto opatření reflektována pamětníky jako velmi složité období. Všechny příběhy shodně reflektují proces kolektivizace na venkově jako proces násilný. I pamětníci, kteří se s násilnou kolektivizací nesetkali přímo v rodině, či dokonce ani v obci, vzpomínají jako signifikantní znak procesu kolektivizace násilí.

Samotný proces kolektivizace byl však vzpomínán odlišně. Zde mělo na rozlišnost vzpomínek největší vliv, zda pamětníci pocházeli z rodin, jež měly dlouholetou zemědělskou tradici v oblasti, či z rodin nově usedlých ve vysídlených obcích. Zatímco pamětníci z dosídlených obcí, kde družstva vznikala již v první fázi kolektivizace na konci čtyřicátých let, vzpomínali každodennost v padesátých letech spojenou zejména s prací. Většina jednotných zemědělských družstev v oblasti vznikla až v závěrečné fázi kolektivizace charakteristické zvýšeným nátlakem. Pamětníci z těchto obcí měli každodennost kolektivizačního procesu padesátých let spojenou zejména s nedostatkem, represemi a strachem, což byly následky perzekucí středních a velkých zemědělců. U skupiny pamětníků, kteří kolektivizaci prožívali v dětském věku, se ve vzpomínkách objevily ambivalence. Na jedné straně obraz šťastného dětství, na straně druhé negativní obrazy nátlakových akcí jako dodávkové povinnosti, nedostatek jídla, kontroly domácností a další. Založení JZD pak popisovali jako nevyhnutelný důsledek silících perzekucí.

Proces kolektivizace vrcholil na konci padesátých let, kdy již prakticky neexistovalo soukromé hospodaření. Završen byl rokem 1960. Důležitým tématem pro všechny pamětníky však byla každodennost v kolektivním hospodářském systému.

Vzpomínány byly jak těžké začátky v JZD tak léta pozdější, kdy již JZD fungovalo bez větších potíží. Pamětníci ve svých vyprávěních reflektovali jak životy pracovní spojené s fungováním JZD, tak životy soukromé, veřejné, kulturní a společenské. Každý pamětník měl jiné narativní priority dle individuálních postojů a názorů a každodennost každého jedince byla vzpomínána různě. Pamětnice – ženy více reflektovaly rodinný život než pamětníci – muži. Signifikantními znaky však byly přesun zájmu z pracovního na soukromý život a ztráta pout k rodovým majetkům a půdě. Právě tyto důsledky jsou patrné v obcích dodnes.

Co se týče současné každodennosti v obcích, ta je významně ovlivněna nejen samotným vznikem kolektivního hospodaření, ale také rozhodnutí o jeho zrušení. Transformace zemědělství v devadesátých letech často způsobila zánik fungujících jednotných zemědělských družstev. Mnohde byla jejich činnost převzata novými podniky jiné právní formy, jak tomu bylo v případě Mičovic. Jinde došlo k úplnému zániku společného hospodaření a půda byla nadále obdělávána soukromníky či ponechána ladem, k čemuž došlo ve Lhenicích. Relativně velké množství neobdělávané zemědělské půdy je jedním z důsledků s tím spojený. Dlouhé lány, relativně velký podíl agrodružstev a nízký podíl rodinných farem ve srovnání se zeměmi, kde kolektivizace neproběhla, je dalším důsledkem kolektivizace. To je patrné i ve Lhenicích a Mičovicích, kde v zemědělství působí jen velmi malé množství soukromníků a velký zemědělský podnik na téměř celém území Mičovic. Přerušení tradice rodinných farem a s tím související narušení vazeb k půdě je jednou z příčin současného trendu odlivu venkovského obyvatelstva do měst.

Co se týče postoje k hodnocení kolektivizace. Většina hodnotila proces násilné kolektivizace negativně a pociťovala křivdu. Někteří i přesto hodnotili její důsledky pozitivně a bylo patrné částečné smíření s minulými událostmi. Téměř všichni se shodovali v negativním postoji na transformaci zemědělství a na dnešní stav zemědělství v České republice. Výjimkou byl pouze jeden pamětník, který projevoval silně negativní postoj k celému kolektivizačnímu procesu a transformaci zemědělství reflektoval jako navrácení svobody do zemědělství.

Ohledně členství v Komunistické straně Československa se všichni pamětníci, kteří členy nebyli, proti němu významně vymezovali a považovali za důležité zdůraznit svůj protikomunistický postoj.

7 Závěr

Cílem práce bylo zjistit, jaký obraz kolektivizace je přítomen v paměti zdejších obyvatel a jakým způsobem tento proces zasáhl do jejich každodenních minulých životů.

Práce byla zpracována metodou orální historie, která zachycuje historii v mluveném slovu prostřednictvím interview s pamětníky a zachycuje tak subjektivní výpovědi a vzpomínky na minulé události. Tato metoda umožňuje hlubší poznání vnitřního pohledu na každodenní minulost. A pomáhá tak lepšímu pochopení událostí moderní československé historie z perspektivy samotných aktérů. Přesný metodologický postup je uveden v kapitole *Cíl práce a metodika*. Dále bylo použito metody rešerše primárních archivních pramenů. V další části byla představena literatura a publikované výzkumné projekty na téma socialistická každodennost a kolektivizace. V teoretických východiscích byly vymezeny teoretické přístupy a pojmy související s tématem práce a použitou metodou. Jedná se o pojmy každodennost, socialistická každodennost, paměť a kolektivní paměť. V praktické části práce byl podrobněji popsán vlastní terénní výzkum. Dále byla analyzována a interpretována témata vzešlá z orálně-historických interview s oslovenými pamětníky.

Minulou každodennost významně ovlivnil poválečný vývoj v Československu a rozhodnutí vládnoucí elity o vybudování socialistické společnosti. Nelze však opominout i dobu předcházející, která výrazným způsobem zasáhla do vývoje oblastí československého pohraničí. Poválečné události a nucené vysídlení německého obyvatelstva z území Československa vedlo ke kulturním, hospodářským i sociálním změnám v pohraničí, které se projeví i v procesu kolektivizace, který byl v těchto oblastech většinou méně nátlakový. Právě proces kolektivizace, který byl československou vládou zaváděn v letech 1948–1960 zasáhl do každodennosti ve venkovském zemědělském prostředí nejvýrazněji. A stal se stěžejním tématem vyprávění pamětníků. Kolektivizace měla důsledky ekonomické, sociální i kulturní a zásadním způsobem proměnila každodennost na československém venkově. Tradiční autority představované katolickou církví a selským stavem byly vládnoucím režimem stigmatizovány a potlačeny. Zavádění jednotných zemědělských družstev bylo doprovázeno represivními praktikami, které se uplatňovaly i proti nejpočetnější skupině středních zemědělců. Kolektivizace jako násilný proces se projeví do každodennosti všech oslovených pamětníků. Změna soukromého na kolektivní hospodaření měla důsledky nejen na změnu způsobu práce, ale i na soukromý

život zemědělců, na společenský a kulturní život v obci, které se projeví přesunem zájmu z pracovního na soukromý život, změnou trávení volného času, narušení sousedských vztahů a částečně i spolkového a kulturního života v obci.

Současnou každodennost obcí kromě zavedení kolektivního hospodaření významně ovlivnilo i rozhodnutí o zrušení kolektivního hospodářství v podobě JZD v rámci transformace zemědělství po změně politického vedení československého státu v roce 1989. Transformace zemědělských družstev na jiné právní formy často vedla k jejich zrušení a část zemědělské půdy zůstala neobdělávaná. Jedním z důsledků kolektivizace, který je na českém venkově patrný dodnes, byl vznik dlouhých lánů, přítomnost velkého množství agrodružstev a nízkého počtu rodinných farem oproti zemím, kde kolektivizace neproběhla. Také současný trend odlivu obyvatelstva z venkovského do městského prostředí může být částečně vysvětlen zpretrháním vazeb k půdě v důsledku kolektivizace.

Diplomová práce přispěla k obrazu zkoumané problematiky socialistické každodennosti během procesu kolektivizace novými názory a vzpomínkami samotných aktérů událostí z oblasti obcí Lhenic a Mičovic. Přinesla nové individuální a jedinečné pohledy na kolektivizační proces v regionu na pozadí „velkých dějin“.

8 Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- ALIEVA, D., TÍŽIK, M. *Príspevok Alfreda Schütza k sociologickej teórii*. Praha / Bratislava: Sociologické nakladatelství, Sociologický ústav SAV, 2012. 528 s. ISBN 978-80-7419-108-4.
- ASSMANN, J. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001. 320 s. ISBN 80-7260-051-6.
- BLAŽEK, P., JECH, K., KUBÁLEK, M. Akce „K“: *Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze: Pulchra, 2010. 635 s. ISBN 978-80-87377-05-5.
- BLAŽEK, P., KUBÁLEK, M. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislost*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. 359 s. ISBN 978-80-213-1799-4.
- FEIERABEND, L. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. 1. vyd. Volary: Stehlík, 2007. 161 s. ISBN 978-80-86913-03-2.
- FENCL, P., ZÁMEČNÍK, Fr. *Jáma: ze života jihočeské vesnice*. Jáma: Sbor dobrovolných hasičů Jáma, 2007. 211 s. ISBN 80-239-9308-9.
- HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2009. 289 s. ISBN 978-80-7419-016-2.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOLÝ, L. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010. 233 s. ISBN 978-80-7419-018-6.
- JECH, K. *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. 331 s. ISBN 978-7021-902-7.
- JECH, K. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. 252 S. ISBN 80-728-5010-5.
- JECHOVÁ, K. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. 170 s. ISBN 80-7285-031-8.
- KAPLAN, K. *Proměny české společnosti 1948-1960. Část druhá – venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. 467 s. ISBN 978-85-8275-155-3.

- KINDLMANOVÁ Marie. Lhenice a vesnice k nim příslušné. Občanská záložna ve Lhenicích, 1937. 76 s.
- LE GOFF, J. *Paměť a dějiny*. 1. vyd. Praha: Argo, 2007. 264 s. ISBN 978-80-7203-862-6.
- MACHOVÁ, B. *Žitá každodennost obyvatel horského Poreče v Makedonii*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2015. 303 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.
- MAJEROVÁ, V., MAJER E. *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství část I*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2006. 152 s. ISBN 80-213-0507-X.
- MAYER, F. *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009. 273 s. ISBN 78-80-257-0151-5.
- MAYER, F., VAŠÍČEK, Z. *Minulost a současnost, paměť a dějiny*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. 199 s. ISBN 978-80-7325-162-8.
- NOHEJL, M. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2001. 117 s. ISBN 80-86429-02-4.
- NOSKOVÁ, J. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007. 228 s. ISBN: 978-80-254-0095-1.
- OTÁHAL, M., SLÁDEK, Z. *Deset pražských dnů (21. – 27. listopad 1989). Dokumentace*. Praha: Academia, 1990. 672 s. ISBN 80-200-0340-1.
- OTÁHAL, M., VANĚK, M. *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 859 s. ISBN 80-7106-337-1.
- PERKS R. THOMSON A. *The oral history reader*. New York: Routledge, 1998.
- PETRÁŇOVÁ, L. *Každodennost*. In: JANČÁŘ, J. *Malý etnologický slovník*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. ISBN 978-80-87261-70-5.
- PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2015. 472 s. ISBN 978-80-200-1499-3
- PULLMAN, M. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. 1. vyd. Praha: Scriptorium, 2011. 243 s. ISBN 978-80-87271-31-5.
- PRŮCHA, V. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, období 1945–199*. Brno: Doplněk, 2009. 600 s. ISBN 978-80-7239-228-5.

- ROKOSKÝ, J., SVOBODA, L. *Kolektivizace v československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0.
- SAMUEL, D. *Paměť - jak ji používáme*. Praha: Grada, 2002. 106 s. ISBN 80-247-0186-3.
- SLEZÁK, L., ČAPKA, F., VACULÍK, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Cerm, 2005. ISBN: 978-80-7204-419-1.
- STARÝ, Václav. *Lhenice: zahrada jižních Čech*. 1. vyd. Lhenice: Místní národní výbor Lhenice, 1983. 191 s.
- TÁBORSKÝ, J. *Securitas imperii 10. Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. 351 s. ISBN 80-86621-01-4.
- URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010. 304 s. ISBN: 978-80-7429-055-8.
- VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. 639 s. ISBN 978-80-200-1870-0.
- VANĚK, M. *Mocní? a Bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2006. 411 s. ISBN 80-72601-61-X.
- VANĚK, M. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 170 s. ISBN 80-8580-058-6.
- VANĚK, M. *Obyčejní lidé...?!: Pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8.
- VANĚK, M. *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Filozofická fakulta University Olomouc, 2003. 78 s.
- VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 350 s. ISBN 80-7285-016-4.
- VANĚK, M., KRÁTKÁ, L. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 541 s. ISBN 978-80-246-2813-4.

- VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 293 s. ISBN 978-80-87398-11-1.
- VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7285-089-1.
- VANĚK, M., URBÁŠEK, P. *Vítězové? Poražení?: životopisná interview*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. 1960 s. ISBN 80-7260-140-7.
- Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

Periodika:

- LOZOVIUK, P. Možnosti a limity etnologického studia reálného socialismu. *Antropoweb: Antropo webzin*. [online] 2005, č. 3. [13. 7. 2015]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/moznosti-a-limity-etnologickeho-studia-realneh>
- MARADA, R. Paměť, trauma, generace. *Sociální studia*. [online]. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2007, č. 1-2. s. 79-95. © Katedra sociologie, FSS MU [26. 8. 2015]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305112839.pdf>
- NORA, P. Mezi pamětí a historií. Problematika míst. *Cahiers du CEFRES*. [online]. Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti. 2012, č. 13. s. 8-9. © CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE [26. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf
- NOVOTNÝ, L. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. *Socioweb: Sociologický webzin* [online]. 2007, č. 4, s. 1-3. © Sociologický ústav AV ČR [23. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520ceily.pdf
- PULLMAN, M. Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění. *Soudobé dějiny*, [online]. 2008, roč. 15, č. 3-4, s. 703-717. © 2015 Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [23. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.talimidim.cz/CEEOL.pdf>
- RANDÁK, J. Paměť a (soudobé) dějiny. Nejen nad třemi ročníky časopisu Paměť a dějiny. *Soudobé dějiny*. [online]. 2011, roč. 18, č. 1-2. © 2015 Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [28. 09. 2015]. Dostupné

z: <http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/soudobe-dejiny/2011/1-2/ReviewJournal308597338>

SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. [online]. 2013, roč. 20, č. 1-2 © 2015 Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [12. 9. 2015]. Dostupné

z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2014/HIA243/um/Petr_sedlak_SD.pdf

SCHÜLTZ, A. Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action. *Philosophy and Phenomenological Research*. [online]. 1953, č. 1, s. 1-38. [12. 9. 2015].

Dostupné z: <http://cas.umkc.edu/econ/economics/faculty/Forstater/690/Schutz.pdf>

ŠPAČEK, O. Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 2012 roč. 48, č. 5 © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha. [12. 10. 2016]. Dostupné

z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b7ddf49c33fe15a54b33b96b7aa17f787dbe7f1e_12-5-09Spacek16.indd.pdf

TODOROV, T. Paměť před historií. *Cahiers du CEFRES*. [online]. Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti. 2012, č. 13. s. 34-35.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE [26. 8. 2015]. Dostupné z: www.cefres.cz/IMG/pdf/todorov_1998_pamet_pred_historii.pdf

Internetové zdroje:

Centrum orální historie. Ústav pro soudobé dějiny VA ČR. *O nás* [online]. Centrum orální historie ÚSD AV ČR, ©2015. [25. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.coh.usd.cas.cz/cs/o-nas>

Czech Oral History Association: Česká asociace orální historie. *O nás* [online]. [24. 8. 2015]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/czechoralhistoryassociation/home>

HERTL, D. *Maso bude! Jak se nakupovalo v letech, která ještě pamatujete* [online]. © 1997–2016 Český rozhlas 19.8.2016 [27.9.2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/archivplus/_zprava/maso-bude-jak-se-nakupovalo-v-letech-ktera-jeste-pamatujete--1590573

International Oral History Association. *About the association* [online]. ©2015 International Oral History Association [24. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.iohanet.org/about-us/>

- KUBEŠ, J., *Dějiny každodennosti II (1500-1750): 1. díl*. [Online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007–2012. [7. 8. 2015]. Dostupné z: <http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>
- MAHDAL, Marcel. *Kulak – abeceda komunistických zločinů* [Online]. Moderní dějiny © 2009–2015 Občanské sdružení PANT, 4. 1. 2010 [7. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kulak-abeceda-komunisticky-zlocinu>
- Post bellum o.p.s.. *O nás* [online]. Post Bellum, ©2015. [23. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.postbellum.cz/cz/o-nas>
- RIS: *Regionální informační servis. Lhenice* [Online]. © 2012–2014 Centrum pro regionální rozvoj České republiky [16. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=550361>
- RIS: *Regionální informační servis. Mičovice* [Online]. © 2012–2014 Centrum pro regionální rozvoj České republiky [16. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=550426>
- Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. *O ústavu* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, ©2014. [12. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.usd.cas.cz/cs/historie-ustavu-pro-soudobe-dejiny>
- Výpis z Registru ekonomických subjektů ČSÚ v ARES*. [online]. © 2014, Ministerstvo financí ČR, 24. 2. 2014 [26. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.info.mfcr.cz/cgi-bin/ares/darv_res.cgi?ico=25183907&jazyk=cz&xml=1

Zákony:

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Zákon č. 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

Zákon č. 27/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení.

Zákon č. 28/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

Zákona č. 42/1992 Sb. o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech.

Zákon č. 46/1948 Sb. o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě.

Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu.

Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech.

Prameny:

Soukromý archiv pamětníků, *Kronika obce Jáma 1945–1956*.

Státní okresní archiv Prachatice, Archiv města Lhenice, 1538–1945 (1959), *Kronika Městysse Lhenice 1949–1958*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Archiv města Lhenice, 1538–1945 (1959), *Kronika Městysse Lhenice 1958–1974*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Archiv města Lhenice, 1538–1945 (1959), *Kronika Městysse Lhenice 1975–1990*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Archiv obce Hrbov, 1815–1945 (1956), *Pamětní kniha Obce Hrbov 1925–1956*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Archiv obce Vadkov, 1860–1945 (1963), *Pamětní kniha Obce Vadkov III díl 1937–1962*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Archivní fond Místní národní výbor Mičovice, 1945–1990, 1538–1945 (1959), *Pamětní kniha Místního národního výboru Mičovice 1974–1985*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, fond Lhenic, *Zemědělské družstvo Lhenice*.

Státní okresní archiv Prachatice, Místní národní výbor Frantoly, 1945–1963, *Kronika Obce Frantol 1949–1954*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Základní devítiletá škola Frantoly, *Frantoly Pamětní kniha (1945–1964)*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

Státní okresní archiv Prachatice, Základní devítiletá škola Hrbov, *Hrbov Pamětní kniha (1945–1965)*. Dostupné z: digi.ceskearchivy.cz.

9 Přílohy

Příloha A: Biogramy pamětníků

Zkrácené verze protokolů rozhovorů vedených s pamětníky a základní informace o pamětnících.

Pamětnice Barbora (*1931)

Paní Barbora se narodila v roce 1931 ve Lhenicích – Vadkově do zemědělské rodiny. Rodina hospodařila na statku o 25 ha orné půdy a 5 ha lesa. Po skončení války a odchodu podruhů zůstala na hospodářství sama s rodiči, což bylo vzhledem k vysokým dodávkám velmi náročné. V roce 1952 se paní Barbora přivdala do Lhenic, kde spolu s manželem a jeho rodiči hospodařili na 12 ha půdy. Spolu s manželem byli jedni ze zakládajících členů místního JZD. V JZD pracovala převážně v živočišné výrobě až do důchodu. S manželem měli čtyři dcery.

Rozhovor s paní Barborou proběhl dne 26. ledna 2016 v domě pamětnice ve Lhenicích. Pro pamětnici bylo velmi obtížné hovořit o některých úsecích svého životního příběhu. To se projevovalo častými odmlkami a odbočováním od tématu rozhovoru. Badatelka tak vhodně volenými otázkami směřovala rozhovor k hlavnímu tématu rozhovoru. K těmto tématům se pak vracela v průběhu rozhovoru. Rozhovor byl ke konci jednou přerušen příchodem třetí osoby, vnuka pamětnice, který však rozhovor nepřerušil a neměl tak negativní vliv na kvalitu rozhovoru.

Pamětnice Ivana (*1930)

Paní Ivana se narodila v Mičovicích – Ratiborova Lhota v roce 1930 do rodiny podruha. Pamětnice je vyučená švadlena. V roce 1947 se přivdala na statek, kde rodiče pracovali. S manželem soukromě hospodařili na statku o rozloze 22 ha orné půdy. Vzhledem k velikosti pozemků byli označeni za „kulaky“. Po nátlaku v padesátých letech, kdy nebyli schopni plnit dodávky, vstoupili do JZD. Měli spolu dvě děti. Po smrti manžela v roce 1970 se znovu vdala, její druhý muž pocházel ze stejné obce též ze zemědělské rodiny. Paní Ivana celý život pracovala jako krmička krav až do důchodu.

Rozhovor s paní Ivanou se uskutečnil dne 25. ledna 2016 v domě pamětnice v Mičovicích – Ratiborova Lhota. Paní Ivana projevovala velkou ochotu a kladný postoj

k poskytnutí rozhovoru, avšak měla potíže se samostatným vyprávěním svého životního příběhu. Badatelka pokládala podpůrné otázky. Pro paní Ivanu bylo vyprávění o minulosti značně obtížné pro očividně nepříjemné vzpomínky na toto období. To se projevovalo častými a dlouhými odmlkami, pomalou mluvou třesoucím se hlasem a vyhýbání se některým tématům. Rozhovor trval 45 minut.

Pamětník Jakub (*1930)

Pan Jakub se narodil v roce 1930 do zemědělské rodiny ve Lhenicích – Vadkově. Vystudoval 2 roky učňovské zemědělské školy v Prachaticích a rok Střední zemědělské školy v Českých Budějovicích. V roce 1953, poté co se vrátil z vojny, začal soukromě hospodařit na pozemcích, které zdědil po bezdětném strýci, který ho adoptoval. Soukromě hospodařil až do roku 1956, kdy bylo v obci založeno JZD. V roce 1961 byl v rámci mobilizace při stavbě Berlínské zdi povolán do služby, kde strávil tři měsíce ve Vimperku. Poté nastoupil do JZD jako mechanizátor. Narátor má dva syny, starší z nich v roce 1984 emigroval a posléze se odstěhoval do Ameriky, což mělo za následek perzekuce zbylých členů rodiny.

Rozhovor s panem Jakubem probíhal 28. července 2015 v domě ve Lhenicích – Vadkově. U rozhovoru byla po celou dobu přítomna třetí osoba, manželka narátora. Narátor během vyprávění svého životního příběhu narazil na některá citlivá témata, což se projevilo na jeho verbálním projevu častějšími odmlkami a pomalejší mluvou. Právě v těchto situacích se ukázala velmi přínosná přítomnost narátorovy manželky, která se zapojovala do rozhovoru ve chvílích, kdy se narátor odmlčel, a doplnila jeho vyprávění. Ke konci rozhovoru již byla patrná únava pamětníka, a tak byl rozhovor badatelkou ukončen. Rozhovor trval téměř 73 minut.

Pamětnice Jana (*1947)

Paní Jana se narodila roku 1947 ve Lhenicích do zemědělské rodiny a má dva sourozence. Vystudovala Střední všeobecně vzdělávací školu v Českých Budějovicích. Její rodiče byli zakládajícími členy JZD ve Lhenicích. Po škole nastoupila jako učitelka a dálkově si dodělávala pedagogiku na Vysoké škole, tu však přerušila a nikdy nedodělala, protože se vdala a měla tři děti. Když děti vyrostly, pracovala jako úřednice v Jihočeské Frutě a poté jako účetní v JZD Lhenice, po rozpadu nastoupila na jako úřednice na Okresním úřadu v Prachaticích.

Rozhovor s paní Janou se uskutečnil 27. července 2015 v jejím domě ve Lhenich a probíhal plynule bez přerušení. Pamětnice bez větších problémů a zaváhání sdělila svůj osobní příběh, avšak na badatelčiny otázky odpovídala stroze a krátce. Rozhovor tak trval jen 26 minut, nicméně pamětnice sdělila řadu zajímavých informací o životě v obci ve druhé polovině dvacátého století.

Pamětník Jaroslav (*1947)

Pan Jaroslav se narodil roku 1947 do zemědělské rodiny v Mičovicích – Jámě, kde žije dodnes. Rodiče měli hospodářství s výměrou 15,5 ha zemědělské půdy a byli tak označeni za „kulaky“. V padesátých letech na ně byl vyvíjen nátlak, aby vstoupili do JZD, v podobě dodávek, pokut a agitací. Jaroslav je ze sedmi sourozenců, již v padesátých letech měli sourozenci potíže dostat se kvůli svému původu na střední školy. Jaroslavovi nebylo dovoleno studovat, vyučil se na Zemědělské škole v Prachaticích a poté začal pracovat v místním JZD.

Rozhovor s panem Jaroslavem proběhl dne 26. ledna 2016 v Mičovicích – Jámě v domě pamětníka. Pan Jaroslav byl velmi ochotný a sdílný. Svůj životní příběh vyprávěl samostatně bez potřeby zásahů badatelky. Atmosféra rozhovoru byla uvolněná a celkový dojem z rozhovoru byl pozitivní. Rozhovor trval 82 minut a nebyl narušen třetí osobou ani vnějšími vlivy.

Pamětnice Jiřina (*1929)

Paní Jiřina se narodila v roce 1929 v Mičovicích v rodině chalupníků. Provdala se v roce za rodáka z Mičovic – Klenovice a společně se přestěhovali do obce Lenora, kde manžel pracoval ve sklárně. V Lenoře strávili tři roky a poté v roce 1953 se vrátili do rodné obce manžela, kde žijí dodnes. Návrat do Mičovic – Klenovic jim umožnil odchod jiných obyvatel obce, za které nastoupili do JZD a dostali jejich chalupu. Pamětnice pracovala v JZD v živočišné výrobě jako krmička krav až do důchodu. Při důchodu ještě pět let pracovala v rostlinné výrobě v JZD. Pamětnice měla pět dětí.

Rozhovor s pamětnicí Jiřinou se uskutečnil 26. ledna 2016 v domě pamětnice v Mičovicích – Klenovicích. Pamětnice měla zprvu obavy způsobené přítomností nahrávacího zařízení, po chvíli se však tyto obavy vytratily a pamětnice uvolněně vyprávěla svůj životní příběh. Rozhovor trval 58 minut. U rozhovoru byla přítomna třetí

osoba, syn narátorky, ten však do rozhovoru vůbec nezasahoval a jeho přítomnost neovlivnila kvalitu rozhovoru.

Pamětnice Kateřina (*1946)

Paní Kateřina se narodila v roce 1946 do zemědělské rodiny v Mičovicích – Lhota Ratiborova. Rodiče pamětnice měli statek s 22 ha orné půdy a byli označeni za „kulaky“. Otec byl na dva měsíce zadržen ve vyšetřovací vazbě kvůli nesplnění dodávek. Paní Kateřině bylo kvůli statusu rodičů zakázáno jít na střední zdravotnickou školu do Českých Budějovic a musela nastoupit do učení na Zemědělskou školu v Prachaticích. Po roce jí bylo dovoleno nastoupit na Zemědělskou ekonomickou školu v Blatné, kterou vystudovala a poté musela nastoupit do JZD. Po celý život pracovala jako účetní. Pamětnice má tři dcery.

Rozhovor s paní Kateřinou probíhal dne 25. ledna 2016 v domě pamětnice. Paní Kateřina projevovala zájem o rozhovor a její přístup byl kladný. Atmosféra rozhovoru byla uvolněná a pamětnice vyprávěla svůj životní příběh volně jen s občasnými pomlkami. Rozhovor nebyl narušen třetí osobou ani vnějšími vlivy. Rozhovor trval téměř 75 minut.

Pamětnice Markéta (*1945)

Paní Markéta se narodila roku 1945 do zemědělské rodiny. Od padesátých let narátorkin otec jezdil se sanitkou a její matka se stala zakládající členkou JZD. Poté co jí byla bez odůvodnění zamítnuta přihláška na Střední hospodářskou školu, nastoupila na Střední zemědělskou školu v Českých Budějovicích, která jí byla povolena s podmínkou, že po skončení školy se vrátí do Lhenic a bude pracovat v místním JZD. Po vystudování tak nastoupila do JZD, kde střídala různá zaměstnání od skladnice, přes krmičku telat až po vrchní živočišářku, v JZD pracovala až do rozpadu v roce 1989. Pamětnice má dvě děti.

Rozhovor s paní Markétou proběhl 28.července 2015 v domě narátorky ve Lhenicích. Rozhovor probíhal v uvolněné atmosféře a narátorka vyprávěla samostatně bez větších potíží. Rozhovor trval téměř 113 minut a byl jednou hned na začátku přerušeno vyzváněním telefonu narátorky, ta si telefonát vyřídila a vrátila se k vyprávění svého životního příběhu, toto narušení bylo bez vlivu na další pokračování rozhovoru.

Pamětník Michal (*1936)

Pan Michal se narodil v roce 1936 do zemědělské rodiny v Mičovicích – Jámě. Rodiče měli 18 ha zemědělské půdy a několik hektarů lesa. Kvůli tomu bylo zamítnuto

studium pamětníka na gymnáziu v Prachaticích. Poté mu bylo nařízeno roční studium na základní odborné škole rolnické ve Vodňanech. V družstvu byl jmenován do funkce účetního, kterou vykonával několik let, po sloučení družstev na začátku šedesátých let byl poslán na doplnění vzdělání na dvouletou Zemědělskou mistrovskou školu v Dubu u Vodňan. Rok poté nastoupil na dálkové studium Střední zemědělské technické školy v Nových Hradech, kde získal ekonomické vzdělání a poté vystudoval ekonomiku na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Až do důchodu pracoval v JZD jako ekonom.

Rozhovor s panem Michalem probíhal v jeho době v Mičovicích – Jámě dne 28. července 2015. U rozhovoru nebyla přítomna žádná třetí osoba ani nebyl přerušen vnějšími vlivy. Pan Michal byl velmi dobře připraven na rozhovor, jelikož je zvyklý o tomto období vyprávět svým vnučatům a také začal sepsovat své paměti. Svůj životní příběh vyprávěl samostatně a plynule bez nutnosti dalších otázek badatelky, držel se tématu jen s občasnými odbočkami k teoretickým znalostem o fungování obce a JZD v probírané době. Rozhovor s panem Michalem trval 111 minut a byl velmi přínosný a podnětný pro další badatelskou práci.

Pamětnice Miroslava (*1941)

Paní Miroslava se narodila v roce 1941 ve Lhenicích – Hrbově do zemědělské rodiny. Pamětnice vystudovala obecnou školu v Hrbově, kterou dokončila v Netolicích. Od třinácti let pomáhala rodičům na hospodářství. Po založení JZD v obci začala pracovat jako krmička a dojička krav. Vzpomínky na toto období byly pro narátorku těžké. Po svatbě se přestěhovala do Lhenic – Vadkova, kde také pracovala v JZD v kravíně. V JZD pracovala až do důchodu. Paní Miroslava má 4 dcery.

Rozhovor s paní Markétou probíhal 28. července 2015 na dvoře domu pamětnice ve Lhenicích – Vadkově. Přítomna byla vnučka pamětnice, která však do rozhovoru nezasahovala a nebyla rušivým elementem ani neovlivnila kvalitu rozhovoru. Pamětnice zpočátku měla obavy a nevěděla, jak vyprávění pojmut, tomu napomohlo pár otázek, po kterých pamětnice začala samostatně vyprávět. Z častých pomlkek a výrazů pamětnice bylo patrné, že vzpomínání na období padesátých let a období osmdesátých let, kdy přišla o manžela, je pro paní Miroslavu obtížné. Rozhovor trval téměř 80 minut.

Pamětník Pavel (*1944)

Pan Pavel se narodil roku 1944 ve Lhenicích do zemědělské rodiny a měl pět sourozenců. Rodiče vlastnili zemědělskou usedlost s pozemky o velikosti 11 ha a měli zřízenou poštovní službu. Pavlovi rodiče byli komunistickým režimem označeni za „kulaky“. Kvůli špatnému kádrovému profilu mu nebylo dovoleno studovat, musel se jít vyučit do zemědělské školy v Prachaticích. Zdejší ředitel ho však doporučil na Střední zemědělskou školu do Českých Budějovic, kde vystudoval. Poté však musel nastoupit do JZD ve Lhenicích, kde pracoval na různých pozicích například i jako vrchní živočichář až do důchodu.

Rozhovor s panem Pavlem se uskutečnil 27.července 2015 v jeho domě ve Lhenicích a nebyl narušen třetí osobou ani okolními vlivy. U pamětníka se projeví obavy z nahrávacího zařízení, ty však velmi rychle zmizely a pamětník samostatně vyprávěl svůj životní příběh. Místy se odchyloval od tématu k vyprávění o rodině či stavu dnešnímu zemědělství a dnešních poměrech panujících v obci. Rozhovor probíhal v dobré uvolněné atmosféře a trval téměř 123 minut. Pan Pavel se stal průvodcem prostředím a pomohl navázat kontakt s dalšími pamětníky, zaručil se za důvěryhodnost badatelky, čím značně usnadnil další spolupráci s nimi.

Pamětník Petr (*1945)

Pan Petr se narodil v roce 1946 do zemědělské rodiny v Mičovicích – Jámě. Rodiče měli 14 ha orné půdy, matka pracovala v zemědělství a otec jako předseda národního výboru a tajemníka v Mičovicích, poté jako úředník na okresní zemědělské správě v Prachaticích a od šedesátých let pracoval jako předseda JZD. Jeho strýc, otcův bratr, měl v Mičovicích větší statek a byl nuceně vystěhován. Pan Petr se vyučil kovářem a poté pracoval v JZD. Po svatbě se odstěhoval do Mičovic – Ratiborova Lhota na statek manželky, kde žije dodnes.

Rozhovor s panem Petrem probíhal dne 25. ledna 2016 v domě pamětníka v Mičovicích – Ratiborova Lhota. Na začátku rozhovoru byla rozhovoru přítomna manželka narátora, ta však ještě před začátkem opustila místnost a vrátila se až po ukončení rozhovoru. Pamětník zpočátku nemluvil plynule, a byl tedy badatelkou tázán na pomocné otázky, poté se ponořil do vyprávění a vyprávěl svůj životní příběh samostatně. Po konci rozhovoru poskytl pamětník tip na další pamětníci a pomohl navázat první kontakt, což značně usnadnilo navázání spolupráce.

Pamětník Václav (*1939)

Pan Václav se narodil v roce 1939 v Mičovicích – Lhota Ratiborova do rodiny podruha. Po konci druhé světové války a vysídlení německých obcí v pohraničí se v roce 1945 s rodiči přestěhoval do Mičovic – Klenovice, kde žije dodnes. Po škole zůstal doma a jediný z osmi sourozenců začal pracovat v JZD. Po vojně šel studovat na dvouletou Zemědělskou mistrovskou školu v Dubu u Vodňan. Poté pracoval v JZD jako vedoucí farmy v různých okolních obcích. V sedmdesátých letech byl starostou obce. Po sloučení JZD v roce 1974 pracoval jako předseda kontrolní a revizní komise a ve svazu družstevních rolníků měl na starosti kulturu. Po sloučení obcí se stal tajemníkem. Po rozpadu JZD dál pracoval v zemědělství až do důchodu.

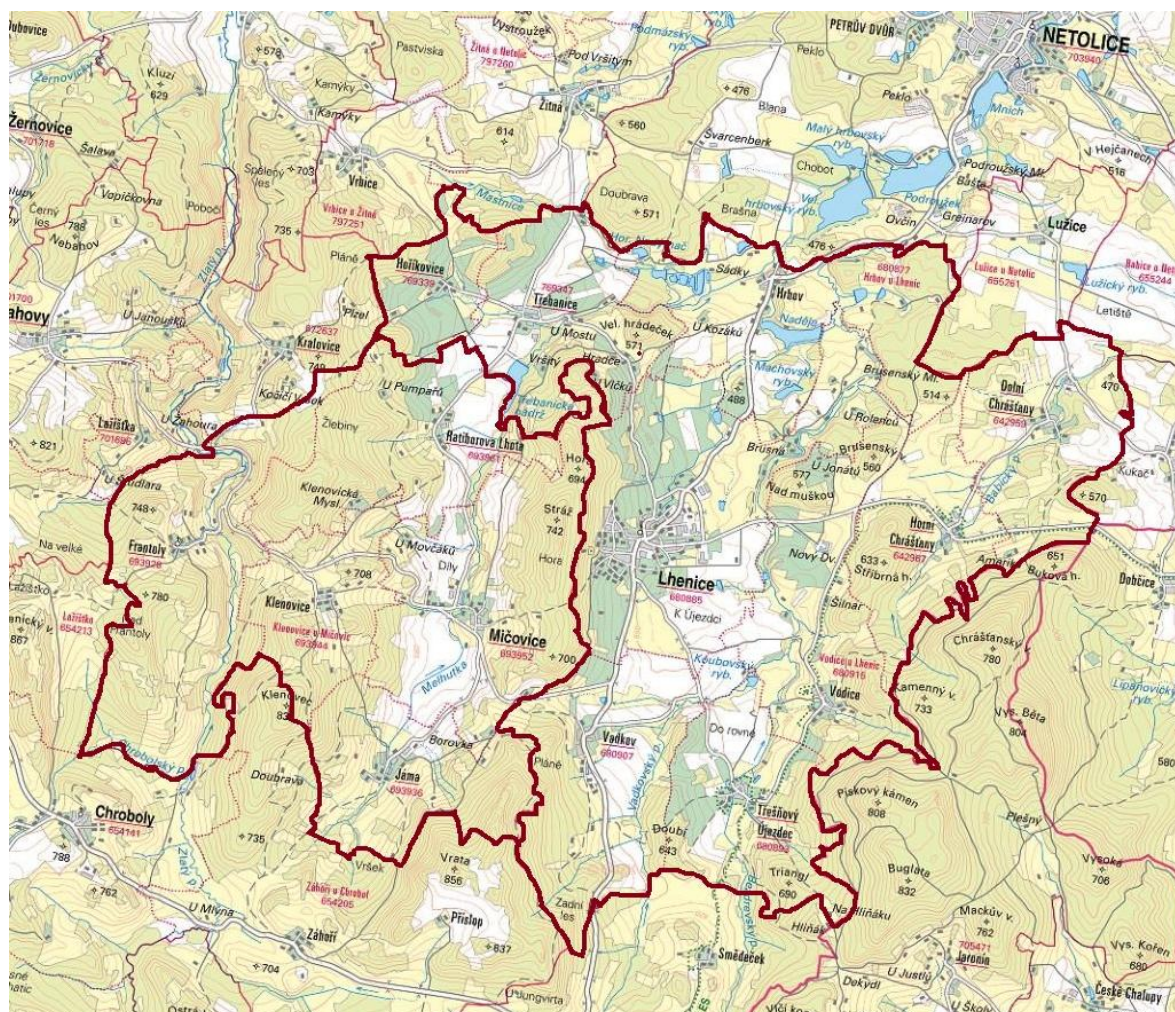
Rozhovor s panem Václavem proběhl dne 29. července 2015 v domě pamětníka v Mičovicích – Klenovice. Na pamětníkovi byly zpočátku patrné obavy způsobené přítomností nahrávacího zařízení, ty však po chvíli opadly a pamětník vyprávěl uvolněně. V průběhu rozhovoru pamětník narazil na několik citlivých témat, kdy došlo ke zdatelným změnám ve verbálním projevu pamětníka, mluvil pomaleji s drobnými pomlkami. Rozhovor s panem Václavem trval 76 minut.

Pamětnice Zuzana (*1935)

Paní Zuzana se narodila roku 1935 v Nebahovech – Lažišťka do zemědělské rodiny. Děda paní Zuzany byl mlynář a vyrůstala s rodinou ve mlýně, rodiče soukromě hospodařili na 10 ha půdy. Po založení JZD musela společně s matkou a mladší sestrou nastoupit do práce. Nejprve pracovala v nedalekých Prachaticích, po svatbě v JZD v Nebahovech. V roce 1966 se s manželem přestěhovali do Mičovic – Frantoly, kde bydlí dodnes. Až do důchodu pracovala v JZD jako krmička krav.

Rozhovor s paní Zuzanou proběhl 25. ledna 2016 v domě narátorky v Mičovicích – Frantoly. Pamětnice měla již od začátku velmi pozitivní přístup k rozhovoru, takže atmosféra byla uvolněná. Paní Zuzana neměla potíže s vyprávěním svého životního příběhu a i o citlivých tématech hovořila otevřeně. Rozhovor trval 95 minut a nebyl ničím narušen.

Příloha B: Mapa Lhenic a Mičovic

ZDROJ: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>

Příloha C: Prohlášení o vkladu pozemků do JZD

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že na pozemcích č.kat. 219, 217, 221, 225, 1044/1
o výměře 10,4a v kat.území Lhenice, které nyní
vlastním se nacházel v době předání do JZD ovocné stromy v následujícím počtu a složení:

třešně	<u>515</u>	... kusů, stáří v r 1958	<u>15 - 30 let</u>	<u>71 070</u>
<u>švestky</u>	<u>121</u>		<u>15 let</u>	<u>12 705</u>
<u>brusinky</u>	<u>30</u>		<u>25 let</u>	<u>5 850</u>
<u>Rybiš</u>	<u>225</u>		<u>10 let</u>	<u>3 055</u>
<u>jablona</u>	<u>345</u>		<u>20 let</u>	<u>67 275</u>
				<u>✓ 159 955</u>

Výše uvedené stromy sklízelo JZD roku
Stromy byly vykáceny v roce 10. let - 18. let a dřevo jsem (ne) převzal částečně

.....
jméno, příjmení, adresa, podpis

Potvrzuji na svou čest a při dobré vůli, že výše uvedené prohlášení o trvalých porostech se plně a bez výjímky zakládá na pravdě. Na důkaz toho připojuji svůj podpis.

Ve Lhenicích dne:

svědek č. 1: Michal

svědek č. 2: Franz

Podle knihy pro ověřování 226/92 podepsal/v
se Rudolf Michal Lhenice 15

Ve Lhenicích dne 24.4.1992 /
.....
.....
.....

Podle knihy pro ověřování 49/92 podepsal/v
Jan Fraňo Lhenice 92

24.4.1992 /
Kalib

Správní kopieplatok Kčs
zaplacen úm
(číslo stvrzení)
24.4.1992
201330

ZDROJ: Státní okresní archiv Prachatice, fond Lhenic, Zemědělské družstvo Lhenice.

Příloha D: Čestná dohoda a o splnění dodávkových povinností

6

**DODÁVKA PRVNÍHO OBIÍ Z LETOŠNÍ SKLIZNĚ STÁTU
JE ČESTNOU POVINNOSTÍ VŠECH DRUŽSTEVNÍKŮ.**

*První kombajnová sklizeň nám umožní provést žně
za 14-18 dnů!*

ČESTNÁ DOHODA

MEZI JEDNOTNÝM ZEMĚĎELSKÝM DRUŽSTVEM
Lhenice

A VÝKUPNÍM ZÁVODEM
Prachatice,

*o včasném splnění dodávkových
úkolů obilí:*

*Vědomi si důležitosti a významu co nejnrychlejšího splnění
dodávkových úkolů obilí do státních fondů, zavazuje se JZD,
že tyto splní dle druhů následovně:*

DRUH	SMLUVNĚ ZAJIŠTĚNO	SKUTEČNĚ BUDE DODÁNO	DO TERMÍNU
PŠENICE			
ŽITO	270	270	29.8
JEČMEN	140	140	20.4
OVES	90	90	21.1

*Výše uvedené množství bude dodáno do VS..... z toho
vlastními dopravními prostředky..... a, cizími..... a.
Výkupní závod bude přednostně zajišťovat odvoz a ošetření
zrnin určených do státních fondů.*

v Lhenicích dne 21.8. 1960

ZA JZD:
razítka a podpis

ZA VZ:
JIRŤOŠOVÝ VÝKUPNÍ ZÁVOD
Česká Dalovice
VÝKUPNÍ ZÁVOD PRACHATICE

VYTISKL DĀM OSVĚTY, Ů-KRUMLOV H-02 01045

ZDROJ: Státní okresní archiv Prachatice, fond Lhenic, Zemědělské družstvo Lhenice.

Příloha E: Odhláška z JZD Mičovice

MV-Okresní oddělení VB.
Prachatice.
Čís. jedn. VB-1406-30-55

Prachatice dne 26.4.55.

Okresní národní výbor
Prachaticích

Došlo: 25. 5. 1955
Zn. _____ příl. _____

Prachatice.
Reindl Josef z Mičovic - podání odhlášky z JZD.

Sděluji, že dne 20.4.1955 podal odhlášku z JZD Josef Reindl, nar.26.2.1910, bytem Mičovice čp.24, okres Prachatice.
Jako důvody pro vystoupení z JZD uvádá Reindl, že jeho manželka je nemocná a nemůže v JZD pracovat jako ošetřovatelka dobytka a jiná členka JZD nechce jít do stáje pracovat. Reindl dále uvádí, že členové JZD nenají pro práci v JZD pochopení, čímž je narušován celoroční plán i ve vepříně a má obavu, že by si v JZD nevydělal na výživu své rodiny.
Reindl je býv. zemědělec o vým.15 ha, je osoba nákladová a svým jednáním odebírá část do práce i ostatním členům JZD.

Náčelník:
Kučer

ZDROJ: Státní okresní archiv Prachatice, Archivní fond Místní národní výbor Mičovice.

Příloha F: Pozvánka na ples spolku požárníků Lhenice

MÍSTNÍ JEDNOTA ČESKOSLOVENSKÉHO SVAZU POŽÁRNÍ OCHRANY
VE LHENICÍCH

dovoluje si Vás pozvat na

ples požárníků

PORÁDANÝ V SOBOTU 25. LEDNA 1964 V MÍSTNOSTECH ŠOKOLOVNY
VE LHENICÍCH

ZAČÁTEK V 19 HODIN

VSTUPNÉ 7 KčS

K tanci i poslechu hraje oblíbený dechový soubor ČSS, který řídí s. Svoboda

Stráž 201 64 H-10*31949

ZDROJ: Státní okresní archiv Prachatice, Archiv města Lhenice.

Příloha G: Žne v systému soukromého hospodaření

ZDROJ: soukromí archiv pamětníka Pavla.

Příloha H: Oslavy prvního máje v JZD Frantoly 1961

ZDROJ: Státní okresní archiv Prachatice, Místní národní výbor Frantoly.